

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

Rigorózní práce

Efraim Freud – syn povinností

Efraim Freud – Son of Duty

2011

Roman Vodička

Čestné prohlášení

Tato rigorozní práce je výhradně mým dílem a mohla vzniknout díky nezměrné laskavosti pana Efraima Freuda. Je výsledkem téměř pětileté korespondence mezi panem Freudem a mnou, korespondence která netušenou měrou obohatila mou osobu.

Praha, únor 2011

Roman Vodička

Anotace

Život a dílo Efraima Freuda (nar. 1921) – budovatele moderního státu Izrael, spisovatele a překladatele. Jeho dětství a mládí v předválečném Československu, 2. světová válka prožitá v Židovské brigádě, život a práce v Izraeli od jeho vzniku do počátku 21.století.

Základem práce je elektronická korespondence s Efraimem Freudem, doplněná archivním výzkumem, literaturou a dobovými novinovými články.

Annotation

Life and Work of Ephraim Freud, builder of Israel, writers and translators. His childhood and youth in pre-war Czechoslovakia, World War II. lived in the Jewish Brigade, living and working in Israel since its inception in the early 21st. century.

The basis of the work is electronic correspondence with Ephraim Freud, is accompanied by archival research, literature and contemporary newspaper articles.

Klíčová slova

Efraim Freud – život a dílo

spisovatel a překladatel

Izrael – budování

Židé v Čechách ve 20. století

monografie

biografie

Keywords

Ephraim Freud's life and work

writer and translator

Israel – building

Jews in Bohemia in the 20th century

monograph

biography

Poznámka k pramenům a literatuře.

Literatura o Efraimu Freudovi neexistuje. Neexistují studie ani monografie, během několikaletého bádání jsem našel o jeho osobě jen několik skromných zmínek. S výjimkou písemností nalezených v českých a moravských archivech, pochází veškeré materiály o Efraimu Freudovi z elektronické korespondence (v češtině) mezi panem Freudem a mojí osobou. Jednotlivé e-maily jsou v poznámkovém aparátu označeny číslem a datací. Dalším zdrojem je čtyřsetstránková hebrejská autobiografie pana Freuda, jejíž části, ve vlastním českém překladu, mi pan Freud poskytl. Protože se jedná o práci dosud nevydanou a měl jsem k dispozici pouze fragmenty, nejsou citace v poznámkách opatřeny číslem stránky, ale označeny jako AEF, tedy Autobiografie Efraima Freuda.

OBSAH

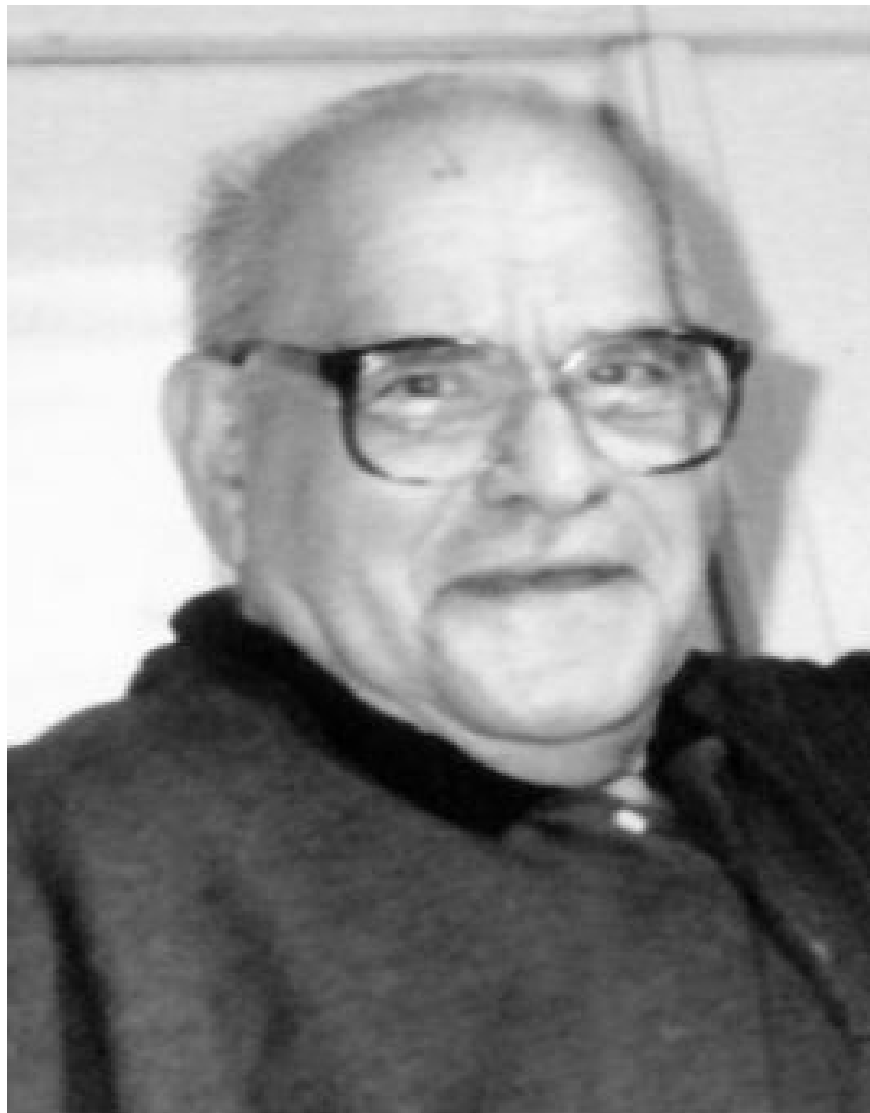
I. EFRAIM FREUD – ŽIVOT

1. <u>Kořeny</u>	11
1.1. O původu jména.....	11
1.2. Rod Freudů.....	12
1.2.1. Předci.....	14
1.2.2. Prarodiče.....	16
1.2.3. Rodiče.....	17
2. <u>Výchova</u>	21
2.1. Dětství.....	21
2.1.1. Sionismus.....	24
2.1.2. Základní škola.....	26
2.2. Dospívání.....	28
2.2.1. Bakulák.....	28
2.2.2. Smíchovské gymnázium.....	37
INTERMEZZO: OSKAR BAUM.....	42
2.3. Dozrávání.....	45
2.3.1. Před Mnichovem.....	45
2.3.2. Syn povinností.....	47
2.3.3. Mukačevo.....	48
2.3.4. Mnichov.....	60
2.3.5. Na cestě do Staré vlasti.....	64
3. <u>Svatá země</u>	73
3.1. Přesídlení.....	73
3.1.1. Nové osady.....	74
3.2. Na vojně.....	79
3.3. Do nového života.....	92
3.4. Beer-Ševa.....	97
3.4.1. David Tuviahu.....	99

3.4.2. Univerzita.....	104
INTERMEZZO: HUGO BERGMANN.....	108
3.4.3. Na prahu stáří.....	113
II. EFRAIM FREUD – DÍLO.....	114
4. <u>Dílo</u>	115
4.1. Překladatel.....	115
4.1.1. Překlady pro Beit Terežín.....	117
INTERMEZZO: MYŠLENKY PŘI ČTENÍ.....	118
4.2. Spisovatel.....	120
4.2.1. Vlastní životopis.....	120
4.2.2. Viola.....	121
4.2.3. Pod podmínkou.....	122
4.2.4. Stati.....	136
4.2.5. Sborník Českoslovenští Židé v Izraeli	196
4.2.6. K 2001	143
4.2.7. Bibliografie Efraima Freuda.....	144
5. <u>Na konci</u>	147
5.1. Efraim Freud ve vzpomínkách Blanky Pavelcové.....	147
5.2. Modla, memory holes a zapadlí vlastenci.....	149
5.3. Čestný občan.....	152
5.4. Závěr.....	153
5.5. Resumé.....	155
5.6. Summary.....	157
Použitá literatura.....	159
Přílohy.....	165

Použité zkratky

AEF	Autobiografie Efraima Freuda
AHMP	Archiv hlavního města Prahy
b. k.	Bílá kniha
EEF	Email Efraima Freuda
EF	Efraim Freud
JA	Jewish Agency
MJAK	Muzeum Jana Amose Komenského
MŠANO	Ministerstvo školství a národní osvěty
NA	Národní archiv
SOA	Státní oblastní archiv
ŽO	Židovská obec

Efraim Freud
(2001)

Úvod

Tato práce je obrazem života a díla pana Efraima Freuda, budovatele státu Izrael, spisovatele, překladatele, vysokoškolského pedagoga, člověka, jehož život je svědectvím o minulém století, o prvorepublikovém životě židovské menšiny, o naplnění ideálů sionismu, o směřování k Bohu prostřednictvím činů.

Činy žádá Hospodin jako podmínku svého požehnání. Tato skutečnost je ústředním tématem judaismu a mohla by být i mottem celé práce, neboť vypráví o životě a skutcích. Vypráví o touze po znovuosídlení Svaté země, o lidském životě zasvěceném naplnění této odvěké přísahy, se kterou přicházely a mizely generace Židů.

Po dva tisíce let zaujímal Svatá země nejpřednější místo v myslích židovského národa. Návrat do Izraele byl vyvrcholením a cílem Svatých dějin; znovuosídlení Palestiny bylo a je Židy chápáno jako náboženská povinnost, neboť četná přikázání Tóry lze chápat a provést pouze ve vztahu se Svatou zemí.

Přesto generace Židů s odchodem do Palestiny váhaly. Byly období, kdy se život židovského etnika v diaspoře zdál snesitelný. Takovým obdobím bylo meziválečné Československo, ve kterém strávil dětství Efraim Freud. Také jeho rodina, přes své sionistické nadšení, s *alijí* váhala. Také oni byli v Čechách spokojeni a kdyby je realita nastupujícího fašismu nepřiměla konat, skončili by patrně (navzdory sionismu) jako čechožidovští asimilanti.

U počátečních úvah při vzniku této práce stála myšlenka relativity lidských hodnot. Řečeno parafrází známého postulátu starořeckých sofistů: velkým je ten, kdo je za velkého uznán a zapomenut není ten,

kdo je prohlášen za nezapomenutelného. Nuže ano: Tento člověk by neměl být zapomenut!

1. KOŘENY

1.1. O původu jména...

Jméno Freud je překladem hebrejského jména Simcha, zbožné narážky na svátek Simchat Torah, tedy doslova Radost z Tóry¹.

Povinnost překladu hebrejských jmen do němčiny vznikla vydáním tzv. dvorského patentu v červenci 1787², podle kterého musel každý židovský otec, poručník i svobodný muž zvolit pro sebe a svou rodinu německé rodinné jméno, každý jednotlivec pak německé jméno osobní, které museli užívat po celý život beze změny. Dekret též přinášel seznam jmen, která byla povolena³.

Cílem reformy nebylo prvoplánové poněmčení židovských jmen - někde byla dokonce starší německá jména nahrazena jménem tradičním, převzatým z hebrejštiny nebo z jidiš (Glasser na Kassewitz,

¹) JONES, Ernest. *Das Leben und Werk von Sigmund Freud*. Bd. 1, 1978, str. 18

²) K josefinským patentům viz: KLÍMA, A.: *Na prahu nové společnosti*. Praha 1979, str. 25 a 28; PĚKNÝ, T.: *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, str.107 a násl.;

³) K problematice židovských jmen viz BONDYOVÁ, Ruth. *Rodinné dědictví: Jména Židů v Čechách a na Moravě*. Praha 2006; KAGANOFF, Benzion. *A Dictionary of Jewish Names*, London 1977.

Wiener na Karpeles apod.)⁴.

Důvodem změny bylo především co nejlepší správní rozlišení jednotlivých osob, jména byla většinou zjednodušena, odstraňovaly se nespisovné formy a nejasnosti⁵.

Samotné jméno *Freud* bývá – zejména v Čechách – zaměňováno za *Freund*. Tak v Chytilově Adresáři z roku 1925 je Efraimův otec Arnošt uveden jako Freund⁶, v Pražském adresáři z roku 1937 jako Freud⁷. Samotného Efraima pak můžeme nalézt v seznamu žáků Bakulova ústavu ze školního roku 1932-33 jako Freunda⁸.

1.2. Rod Freudů

„Moji předci z otcovské linie žili dlouhá léta v Porýní (v Kolíně), odkud v důsledku pronásledování odešli na východ ve čtrnáctém a patnáctém století. V devatenáctém století pak z Litvy a Galicie přišli do Rakouska – Uherska,“ píše ve své krátké autobiografii (1925) Sigmund Freud⁹. V časech nástupu nacionálně-socialistické rasové teorie k tomu

⁴) Patent z roku 1787 nepřinesl v židovských jménech tak významnou změnu, jak se běžně traduje. Ke skutečně velkým proměnám dochází až po roce 1836, kdy bylo Židům povoleno užívat jakákoli německá jména s výjimkou jmen křesťanských svatých. (PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. str. 115)

⁵) PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů*. str. 115

⁶) Chytilův *Adresář hlavního města Prahy 1925*. sest. Alois Chytil, Praha-Smíchov, vl. nákladem.

⁷) *Pražský adresář 1937-1938*. Praha : Státní tiskárna 1937.

⁸) TITZL, Boris. *To byl český učitel*. Praha 1998, str. 198

⁹) FREUD, Sigmund. *Gesammelte Werke*. Bd. 14, Frankfurt am Main 1991, str. 34

zakladatel psychoanalýzy položertem dodával, že Židé mají stejné právo žít v Porýní jako Němci, neboť zde žili už v římských dobách, kdy Germáni neměli na práci nic jiného než vyhánět Kelty¹⁰.

Mladý Sigmund Freud se intenzivně zajímal o dějiny své rodiny, ovšem historické důkazy starověkého židovského osídlení Porýní neexistovaly.

Překvapivé zjištění přišlo v roce 1910, kdy na fresce katedrály v Brixenu bylo objeveno signování „Freud von Köln“. Freud s bratrem tehdy jeli nález prozkoumat, nepodařilo se ovšem zjistit zda se jednalo o rodinného předka¹¹.

První spolehlivá zpráva o otcovské linii Freudů, tedy i rodiny Efraima Freuda, pochází z osmnáctého století, kdy v polském Chelmu žije muž jménem Jesucher Freud¹²

Jesucher měl syna Josefa, jehož syn Efraim se ještě v osmnáctém století, pravděpodobně po dělení Polska, kdy Chelm připadl Rusku, stěhuje do haličského města Buczác. Efraimův syn Schlomo, děd Sigmunda, odchází do městečka Tysmenica (dnes Ukrajina), kde se narodil Sigmundův otec Jakob.

Posledním společným předkem obou Freudů je Efraim z haličského Buczáce. Zde se rod dělí na několik linií. Jedna větev směřuje do Rumunska, další pak do Čech, do podřipské obce Spomyšl,¹³ kde se narodil dědeček Efraima Freuda, Josef. B. Freud, který se s rodiči

¹⁰) JONES, Ernest. *Das Leben und Werk von Sigmund Freud*. Bd. 1, Bern 1960, str. 17

¹¹) tamtéž, str.17

¹²) Výzkum Dr. Leslie Adamse, citováno podle Jonese.

¹³) Moje pátrání na židovském hřbitově ve Spomyšli bylo neúspěšné. Hrob Freudů jsem nenalezl, hřbitov je velmi poničen, i když v poslední době probíhají skromné rekonstrukce (2009). Poněkud úspěšnější bylo hledání v matrikách ŽO Mělník. Nalezl jsem záznam o narození Ignáce Freuda ze Spomyšle, 17. 1. 1847. Jedná se pravděpodobně o prastrýce Efraima Freuda (viz tato práce, přílohy, str. 167 a 168).

v roce 1860 jako desetiletý stěhuje do Prahy¹⁴.

Sigmund Freud v korespondenci vícekrát zmiňuje rumunské příbuzné, kteří jej navštěvovali ve Vídni i v Paříži. O návštěvách z Čech se v jeho dopisech ani v početných biografiích nedočteme. Snad opravdu žádné nebyly.

I když – jednou mnoho nechybělo. Poslechněme co o nezdařené návštěvě vypráví sám Efraim Freud: *...lidé tenkrát, začátkem dvacátého století, jezdili méně než dnes; a ačkoliv jsem měl ve Vídni různé příbuzné (z obou stran) byl jsem tam jen dvakrát. (...) Při jedné z obou návštěv nám příbuzný z „příborské větve“ nabídl: „skočme si navštívit strýčka Sigmunda“; a jeli jsme do Berggasse 19. Zamknuto. Sousedka nám řekla, že Freudovi jsou v Ischlu a vrátí se až koncem měsíce; čímž jsem pozbyl příležitosti se posadit na onu slavnou pohovku...¹⁵*

1.2.1. Předci

Mezi předky Efraima Freuda nutno jmenovat jeho prapraděda z otcovy strany, rabína Aarona Kornfelda z Golčova Jeníkova (1795 – 1881). Rabi Aaron platil za výjimečného učence.¹⁶ Ve věku pouhých osmnácti let převzal řízení židovské Akademie (tzv. „Ješiva“), pod pozoruhodnou a dnes pro mnohé možná nepochopitelnou podmínkou; že

¹⁴) AEF

¹⁵) E-mail Efraima Freuda (dále EEF) č.1, ze dne 6. září 2005

¹⁶) Rabbi Aaron měl dva bratry, kteří byli rovněž významnými, i když méně proslulými učenici. Rabbi Michael Kornfeld měl hluboké znalosti Tóry a druhý z bratrů, Moritz, (otec Sigmunda von Kornfeld, viz násl. str.) byl všestranně humanisticky vzdělán a též literárně činný. (GOLD, Hugo. *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1934, str. 165).

mu totiž tato činnost nebude zdrojem živobytí. V této pozici zůstal až do své smrti, tedy bezmála sedmdesát let. Byl uznávanou autoritou v Písmech, ale dbal i na světské vzdělání svých žáků. Jeho sláva přesahovala nejen hranice Čech; byl známý v židovském světě i mimo střední Evropu. Například Sir Moses Montefiore, na své známé cestě z Orientu do Anglie, vynaložil nemalé úsilí aby mohl navštívit Golčův Jeníkov a poctit rabbi Aarona svou návštěvou.¹⁷

Někteří z potomků rabbi Aarona se proslavili v různých oborech. Patří k nim například dramaturg a spisovatel Paul Kornfeld¹⁸, maďarský národohospodář Sigmund Aaron von Kornfeld (synovec) a lékař a psycholog Dr. Sigmund Kornfeld (prasynovec).

Po svém prapradědovi zdědil Efraim Freud krásnou lenošku, která dnes stojí v jeho saloně jako rodinný klenot. Rabbi Aaron ji dostal od svých synů k osmdesátým narozeninám v roce 1875.

V souvislosti s touto lenoškou uvádí Efraim Freud krátkou triviální vzpomínku: „...*při stěhování do města Beerševa jsem našel na lenošce přilepenou nálepku „Beerševa“; když někdo z rodiny poznamenal, že to není hezké a mělo by se to odstranit, zadržel jsem tento esteticky motivovaný záměr s poznámkou: kdyby Rabbi Aaron věděl, že se jeho lenoška dostane do města praotců, byl by jistě přešťasten...*“.¹⁹

¹⁷) *Juedisches Lexikon*. Berlin : Juedischer Verlag, 1928, Bd. III., (Ib-Ma), Sp. 870-1.

¹⁸) KORNFELD, Paul. (1889-1942), pravnuke Aarona Kornfelda, německý židovský spisovatel a dramatik. Spolužák a přítel Franze Werfela, Willy Haase a Maxe Broda. Spřízněn se členy Pražského kruhu. V roce 1914 odchází do Německa, aby se vyhnul převzetí rodinné firmy. Do Prahy se vrací roku 1932 a žije zde až do svého zatčení a deportace do ghetta v Lodži, kde byl nacisty zavražděn (HAUMANN, Wilhelm. *Paul Kornfeld : Leben-Werk-Wirkung*. Würzburg 1995).

¹⁹) EEF č. 1

1.2.2. Prarodiče

Osobní vzpomínky Efraima Freuda se váží pouze na prarodiče z otcovy strany, matčini rodiče zemřeli dlouho před jeho narozením. Dědeček z otcovské strany byl vlastníkem továrny na hračky, zemřel v roce 1930 jako osmdesátiletý. V prvních třídách obecné školy doprovázel svého vnuka každý den do školy a zpět domů. Efraim Freud navštěvoval židovskou školu v Masné ulici na Starém městě; rodina tehdy bydlela na Smíchově. Malý Efraim byl zvědavé dítě a svého dědečka mořil nekonečnými otázkami. Jejich vztah asi nejlépe vystihl konduktér tramvaje, když se jednou svěřil Efraimově mamince: Já tady vozím dvě děti – jedno sedmileté a jedno sedmdesátileté.

Babička, matka Efraimova otce, byla žena pevných zásad a ustálených názorů. Efraim Freud například vzpomíná na její výuku harmonie barev: „...zelená a modrá se nesnášejí! Načež jsem namítl: *Když se ty barvy nesnášejí, tak proč Pán Bůh stvořil zelené stromy a modré nebe? Babička si to vzala k srdci a žalovala mne před soudní stolicí tatínka: Jedinou drzou otázkou se rouhal bohu a zesměšnil svou babičku. Tatínkovi se nějak podařilo obnovit mír...*“.²⁰

²⁰) EEF č.1. Matka Efraimova otce byla vnučkou rabi Aarona Kornfelda. Její nejstarší bratr Mořic byl otcem spisovatele Pavla Kornfelda (viz předchozí strana). Její sestra Marie měla dva syny, Pavla a Rudolfa. Pavel byl prvním mužem Efraimovy matky. Padl v srpnu 1914 cestou na frontu. Rudolf měl dvě děti: dceru Miriam (narozená 1920) a syna Pavla (narozen 1923). Miriam se dostala v roce 1939 do Palestiny jako žákyně zemědělské školy, po studiích vstoupila do kibucu Neot Mordechaj v Galilei, jako spoluzakládající člen a pracovala tam až do své smrti v roce 1980. S Miriam pojilo Efraima Freuda úzké kamarádství od nejmladších let. Pavel se nedokázal vystěhovat včas a byl jako činný člen českého odboje v roce 1942 nacisty zatčen a popraven.

Třetí sestra Efraimovy babičky, Terezie, měla dva syny, Jozefa a Bohumíra. Jozef měl dva syny, Aarona a Šlomo. Oba žijí v Izraeli a jsou zde jediní Efraimovi příbuzní z jeho pokolení. Bohumír měl dvě dcery, Hanu a Lucii; Hana se vdala za jednoho z blízkých spolupracovníků Dubčeka a zemřela v Praze krátce po pražském jaru. Lucie se vdala do Švýcarska, kde pracovala v knižním vydavatelství (AEF).

1.2.3 Rodiče

Otec Efraima Freuda, Arnošt, se narodil 2. prosince 1883. Žil v Praze až do roku 1939, kdy se celá rodina přestěhovala do Izraele, tedy tehdejší Palestiny. Ve stáří 25 let převzal, jako absolvent obchodní akademie, řízení továrny Patria²¹ (tehdy se zde vyráběly hračky) z rukou svého otce. Noví majitelé (spolumajiteli se stali také dva bratřenci Arnošta Freuda) se rozhodli továrnu likvidovat a založit podnik na výrobu koženého zboží.

Celý název firmy byl: *Stein & Freud, továrna na hračky a brašny Patria*. Z dobového tisku jsem poskládal drobnou mozaiku dění v tomto závodě:

První zmínka je z roku 1895, kdy se dovídáme, že: ... *pp.Stein a Freud darovali různé hračky pro bazar ve prospěch Ústřední matice školské, pořádaný odborem pražským.*²²

V roce 1901 se: ...*přijme sluha u firmy Stein a Freud, v Žižkově, Cimburkova ul. 10.*²³

²¹) Mé archivní pátrání po továrně Patria bylo neúspěšné. V SOA, AHMP i v Živnostenském rejstříku hl. města Prahy za léta 1900-1920 se nevyskytuje.

²²) *Národní listy*, 24. dubna 1895, str. 3.

²³) *Národní politika*, 17. dubna 1901, str. 6

U příležitosti ukončení Jubilejní výstavy v Praze v roce 1908, navštívil výstavní areál také arcivévoda Karel František Josef: *...arcivévodovu živou pozornost vzbudila expozice fy. Stein&Freud, továrny na hračky a brašny Patria v Praze VII. Chéf firmy p. Freud, byl představen arcivévodovi, jemuž, byv dotázán, sdělil, že firma vyvází do celé říše i do cizozemska, že zaměstnává na 100 dělníků a podal mu výklad o výrobě a výhodách patentovaných trhovek s ocelovými oběžkami. Pan arcikníže vyslovil o shledaném své uznání.*²⁴

V roce 1909 se v Patrii stávkovalo: *V továrně na hračky Stein a Freud v čís. 777 – VII zastavilo dělnictvo práci z toho důvodu, že jejich důvěrník byl propuštěn. Stávkuje 18 mužů, 16 žen a 8 učňů.*²⁵

Při výslechu Josefa Srba, pachatele loupežné vraždy, který byl zatčen v srpnu 1910, padlo i jméno továrny Patria: *...dále doznal obviněný, že odcizil v létě 1908 firmě Stein a Freud, u níž zaměstnán byl, 10 tašek v ceně 10K a že tyto tašky prodal zavražděné Františce Černé, kterou od té doby znal. Majitel zmíněné firmy Arnošt Freud pak potvrdil, že skutečně v té době bylo odcizeno 10 tašek v ceně 10K.*²⁶

Poslední zmínka je z roku 1915; *Národní listy* ve sloupku *Obchodní zprávy* píše že: *Vyrovnací řízení zahájili Stein a Freud, prot. firma v Michli.*²⁷

V roce 1914, po vypuknutí války, byli všichni tři majitelé nového podniku mobilizováni a posláni do důstojnické školy. V továrně zůstala pouze tajemnice, okolnostmi přinucena ujmout se vedení podniku. Jak uvidíme dále, učinila tak s velkým úspěchem.²⁸

²⁴) *Národní politika*, 19. října 1908, str. 4. V podstatě totožný článek přinesly o den dříve *Národní listy* v mimořádné příloze k číslu 287, věnované Jubilejní výstavě.

²⁵) *Národní listy*, 11. dubna 1909, ranní vydání, str. 6.

²⁶) *Národní listy*, 18. dubna 1910, ranní vydání, str. 3.

²⁷) *Národní listy*, 18. června 1915, str. 6.

Arnošt Freud byl po absolvování důstojnické školy poslán na italskou frontu, kde byl těžce zraněn. Efraim Freud si dobře vzpomíná na jeho vyprávění o krvavé bitvě, jak byl v ranních hodinách zasažen střepinou šrapnelu, která mu rozbila pravou stehenní kost, takže zůstal ležet neschopen se hnout z místa. V úplné bezmoci ležel celý den a v palbě bitvy byl zasažen ještě celou „sbírkou“ munice z obou stran. Nejnebezpečnější z těchto zásahů byl asi ten, který mu přetřel tepnu v zápěstí, takže krev začala téci v pulzech. Uvědomil si, že jeho život je u konce a než ztratil vědomí, stačil se ještě rozloučit se všemi drahými.

Probudil se až k večeru (jak zjistil podle zapadajícího slunce) a kupodivu zjistil, že žije a že krvácení v zápěstí ustalo. Později v nemocnici zjistili, že kulka, která zasáhla zápěstí, zůstala vězet v ráně a umožnila tak koagulaci krve. V mrákotách zaslechl výrok italského sanitáře: „Andiamo – non ce qui niente“ (pojdme, tady *nic* není). Ano, „nic“ – ne „nikdo“, taková byla cena lidského života! Arnoštu Freudovi se zasténáním podařilo sanitáře přesvědčit, že se mýlí a byl vzat do zajetí.²⁹

V nemocnici byl zběžně ošetřen a zabalen do sádry. Podmínky zajetí byly těžké, ošetřování a strava nedostatečné (při návratu vážil 45 kg). Jako na zdaleka nejhorší trýzeň vzpomínal na vši pod sádrkou, kterou nikdy neobnovili.

Když se v roce 1918 vrátil ze zajetí, byl přivítán svou minulou tajemnicí, nyní úspěšnou zastupující ředitelkou továrny. Jejich nová

²⁸) O této události svědčí zmínka ve sloupku „Ze zápisů do obchodního rejstříku“ v *Národních listech*, ze dne 13. 8. 1915 (str. 6): „U firmy *Patria, továrna na brašny společnost s r.o. v Michli u Prahy, zapsána jako jednatelka Tekla Steinová, roz. Löwyová, ve Vršovicích; vymazán dosavadní jednatel Pavel Stein.*“

²⁹) Rodina neměla o Arnoštovi žádné zprávy; 27. října 1914 zveřejňuje v *Národní politice* tuto výzvu: *Arnošt Freud, desátník u c.k. pěšího pluku č. 11, 16.setn. byl dle výkazů raněných č. 21 raněn, bez udání bližších zpráv. Od 6. září nedostalo se nám od jmenovaného taktéž žádných zpráv. Dotyční vojíni, jakož i pp. důstojníci, kteří by snad o jeho pobytu něco bližšího věděli, prosí se snažně, by dopsali na doleji udanou adresu. Veškeré útraty se okamžitě nejochotněji uhradí. Vilém Freud, Praha I, Rámová ul. 3.*

spolupráce byla úspěšná nejen obchodně: V roce 1919 vstoupili do stavu manželského, Efraim Freud je jejich jediným dítětem.

Matka Efraima Freuda, Tekla, rozená Loewyová, se narodila roku 1883 v Duchcově. O dva roky později se rodina stěhuje do Prahy. Její otec, Filip Loewy, byl zlatník. Efraim Freud dodnes vlastní nádherný drahokam, který jeho dědeček vyrobil jako svatební dar pro svou nevěstu, Efraimovu babičku.

Tekla Freudová někdy vyprávěla o svých „setkáních“ s císařem Františkem Josefem: Když byla žákyní první třídy, navštívil císař Prahu a malá Tekla byla vybrána podat mu za školu kytici. Císař ji otcovsky štípl do tváře a zeptal se jí na jméno. Když odpověděla „Loewy, Majestaet“, obrátilo se Jeho Veličenstvo k pánovi stojícímu za ním a něco mu šeptalo. „A já bych se vsadila, že se ptal: A to už nenašli jinou holčičku?“

Druhé „setkání“ bylo nepřímé. V roce 1914 objednalo c. & k. ministerstvo obrany u bývalé holčičky, nyní správkyňe továrny Patria na kožené zboží větší množství řemenů pro pušky. Při přebírání zboží byla konsignace důkladně prohlédnuta, změřena a – odmítnuta, protože byla v tloušťce zjištěna diskrepance jedné desetiny milimetru. Co dělat s takovým množstvím řemenů pro vojenské pušky? Moudrá správkyňe rozhodla, že zpupnost Jeho Veličenstva zajisté během války zhubne a nastane čas, kdy bude ochotno ji odškodnit za ztrátu času a skladné, což se také stalo. Toto vyprávění zakončovala Tekla Freudová poznámkou: „... a taky za onu nepochybně antisemitskou otázku na adjutanta“.³⁰

To jsou tedy pilíře na nichž stojí pan Efraim Freud. Pojd'me se nyní podívat do dvacátých let minulého století, na dětství malého Efraima³¹.

³⁰ AEF

³¹) V archivu Židovského muzea v Praze se o rodině Efraima Freuda nenacházejí žádné doklady, můj výzkum zde byl neúspěšný.

2. VÝCHOVA

2.1. Dětství (1921 – 1931)

Efraim Freud se narodil 23. srpna 1921 v Sokolské ulici č. 33 v Praze. Téhož týdne se sešel 12. (Karlovarský) Sionistický světový kongres, který poprvé formálně přinášel židovskému národu zvěst o Balfourově deklaraci.³² Tato skutečnost je samozřejmě čistě náhodná, ale přece jen rozsvěcí na samém počátku Freudova života symbolické světélko.

Osmého dne byl, jak káže židovský zákon, obřezán a poslán domů. Jeli taxíkem – tento fakt, zdánlivě triviální je podivuhodný tím, že to byla první jízda autem nejen pro malého Efraima (jakby ne?), ale i pro jeho matku.

Freudovi bydleli v malém bytě v Zapově ulici (čp. 1210) na Smíchově. V dvoupokojovém bytě dokázali ještě ubytovat dva židovské studenty, pro které sionistická organizace hledala podnájem. První se jmenoval Gurevič; později působil jako lékař v Palestině. Druhým byl Chaim Kugel, kterého pojilo s Freudovými celoživotní přátelství až do jeho předčasné smrti v roce 1954. Chaim založil a řídil hebrejské gymnázium v Mukačevu, na kterém (jak uvidíme dále) Efraim Freud

³²) BALFOUR, Arthur J., 1. hrabě z Balfouru (1848-1930), britský státník, premiér 1902-1905. V deklaraci podepsané jeho jménem (ve skutečnosti byl jejím autorem koloniální správce lord Alfred Milner) vyjadřuje vláda jeho Veličenstva Jiřího V. podporu vzniku židovské národní domoviny v oblasti historické Palestiny. Přestože B.d. není konkrétní a ponechává možnost různého výkladu, je významným mezníkem v dějinách sionismu. Pro Efraima Freuda je velice důležitým dokumentem, který ve svém důsledku přispěl ke vzniku samostatného státu Izrael. O B.d. viz RAMSDEN, John. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20.století. Praha 2006*; RENTON, James. *The Zionist masquerade: the birth of the Anglo-Zionist alliance, 1914-1918, New York 2007*.

studoval v letech 1935-38. V roce 1935 byl Kugel zvolen poslancem České Poslanecké sněmovny. Po Mnichovu odešel do Palestiny, stal se jedním ze zakladatelů města Cholon a byl zvolen jeho prvním starostou.

S blížícím se narozením malého Efraima museli pochopitelně studenti odejít, všichni by se už do malého bytu nesměstnali. K této jinak vcelku nedůležité události se pojí drobná historka, která se odehrála o mnoho desítek let později právě ve městě Cholon. Tamní městská rada vypsal na počest svého prvního starosty Kuglovu literární cenu, jejímž nositelem se stal i Efraim Freud. Když při předávání vešlo ve známost, že vlastně Kugla dobře znal, byl otázan jak se seznámili. Novopečený laureát tehdy odpověděl: „Můj první čin na tomto světě, ve věku minus čtyř měsíců, byl vyhodit Chaima z bytu, ve kterém bydlel“³³.

V roce 1924 se Efraimův otec rozhodl opustit své zaměstnání a otevřít si vlastní revizní kancelář. V rámci zvyšujících se nároků

*Dům v Holečkově ulici 69 v roce 2010
(foto Petr Pavelec)*

začínají Freudovi hledat možnosti většího bytu. Volba nakonec padla na stavbu nového domu. Dokončen byl v létě 1928, spolu s Freudovými se do Holečkovy ulice 69 stěhuje i otcův firemní

společník s rodinou.

Dalším člověkem, který se stěhoval do nového bydliště a který měl formující vliv na Efraima Freuda byla Anežka Hronová, provdaná

³³) AEF

Pavelcová, zvaná Aťa. Aťa byla oficiálně pomocnicí v domácnosti, ke své službě nastoupila prvního září 1921, toho dne byl Efraim přivezen z porodnice. Jeho vztah k Atě byl něco jako ke starší sestře nebo k druhé mamince, k všeobecně uznané autoritě a zároveň k nejlepší kamarádce. Malý Efraim dlouho nechápal, že Aťa není členkou rodiny, strávil s ní větší část svého dětství, od ní se naučil jak vypadá svět a jak se v něm vyznat. Když se v roce 1932 vdala, stal se Efraimovým kamarádem i její muž Fanda, formálně František Pavelec. Tento rodinný vztah se přenesl i na jejich syny Břetislava³⁴ a Milana, ba i na jejich ženy, Blanku a Hanu.

Efraim Freud se s Aťou rozloučil v roce 1939, kdy se vydal na cestu do Palestiny k uskutečnění své sionistické výchovy. Když v roce 1945 navštívil Prahu v uniformě Židovské brigády, cítil se při setkání s Aťou jakoby odjel včera.

V době komunistické totality se Efraim Freud obával navázat s Pavelcovými jakýkoli kontakt, aby je nekompromitoval; styky ČSSR a Izraele nebyly právě vřelé. V roce 1990 se Efraimův syn Giora vydal do Prahy, došlo k setkání s Pavelcovými. Následujícího roku se k návštěvě Čech chystal i Efraim. Uprostřed příprav jej zastihla zpráva o Atině smrti. Zemřela 28. 4. 1991. Do poslední chvíle se těšila na setkání s Efraimem. Když pochopila, že se ho už nedočká, řekla svým synům: „Ale snad je to tak lepší, alespoň si na mne bude vzpomínat jako na mladou...“³⁵

³⁴) Pan Břetislav Pavelec zemřel v roce 2003. Tato práce mohla vzniknout díky laskavé péči jeho syna Petra. Pan Petr Pavelec a jeho matka paní Blanka zprostředkovali můj kontakt s panem Efraimem Freudem.

³⁵) AEF

2.1.1. Sionismus

Výchova Efraima Freuda se děla zcela v duchu sionistických ideálů. Oba rodiče byli nadšenými sionisty.³⁶ Efraimův otec Arnošt se jako patnáctiletý, v roce 1898, dozvěděl o Basilejském kongresu a založení Světové sionistické organizace. Cíl sionistického hnutí, tedy založení národního domova židovského národa v Palestině³⁷, se stal smyslem jeho života. Rozhodl se věnovat všechno, čeho v životě dosáhne uskutečnění sionistických ideálů. Stal se činným členem sionistického hnutí a zůstal mu věrný až do své smrti v roce 1951. Kromě členství v mnoha sionistických gremiích, byl aktivním členem Židovské strany, která ve volbách v roce 1929 a 1935 získala po dvou mandátech do Poslanecké sněmovny a jeden do Senátu. Byl členem a zástupcem sionistické frakce v náboženské obci na Smíchově, členem strany Radikálních sionistů, vedené litoměřickým advokátem Dr. Emilem Margulíusem. Už jako student byl členem klubu Bar-Kochba.³⁸

³⁶) Rodina Efraima Freuda se přikláněla k politickému sionismu Theodora Herzla, který se formoval na základě vymezení židovské populace vůči antisemitismu. Bezprostředním popudem se stala Dreyfusova aféra ve Francii, kde Herzl působil jako novinář. Političtí sionisté stáli v jisté opozici vůči sionistům kulturním, vycházejících z myšlenek Achada Haama či Martina Bubera. Ti nepoužívali antisemitismus jako apriorní argument, kladli důraz na pozitivní obsah židovské národní identity, kterou je třeba rozvinout zejména v oblasti kultury a zabránit tak duchovnímu vykořenění Židů.

³⁷) Tento záměr sionismu nebyl mezi Židy přijímán jednomyslně kladně. Židovský stát měl být vybudován podle vzoru moderní sekularizované západní společnosti. Tyto ideje musely ortodoxním rabínům znít nutně podezřele. Nabíledni je obava ze ztráty autority v sekulární společnosti. Ortodoxní *charedim* věřili (a stále věří), že lidé nemají právo ustanovit nový Izrael, toto právo má pouze Hospodin. Někteří dokonce spatřují v sionismu příčinu holocaustu, jako trestu za „falešné vykoupení“. Proti sionismu se kupodivu stavěla i původní židovská komunita v Palestině, tzv. starý jišuv. Také zde panovaly obavy ze sekularizace společnosti.

Výjimkou byla situace v Čechách a na Moravě. Došlo zde k propojení ortodoxie a sionistů. Důvodem je patrně malý počet ortodoxních Židů v českých zemích, který si nemohl dovolit vyvíjet nezávislou politiku. (ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?* str. 206 a násl.)

Ve prospěch sionismu věnoval – bylo-li třeba – i své odborné služby, za které nikdy nepřijal odměnu. Když se oženil, „nakazila“ se sionismem i jeho žena a působila dlouhá léta jako pokladní Sdružení sionistických žen v ČSR (WIZO).³⁹

Ještě před organizovanou činností ve WIZO pomáhala nezištně a obětavě kde bylo třeba. V době první světové války se pod vlivem osobní tragédie⁴⁰ začala zajímat o osudy jiných, podobně postižených. Tak se dověděla o případu mladého důstojníka, který ovdověl s dvouletým synkem a po mobilizaci zoufale hledal někoho, kdo by se o dítě postaral. Paní Freudová vzala Slávka, jak se dítě jmenovalo, do své péče, která trvala až do konce války, kdy se jeho otec vrátil. I poté zůstal Slávek téměř členem rodiny, byl něco jako Efraimův starší bratr, až do své předčasné smrti ve věku 24 let na souchotiny. Na jeho počest a památku pojmenovala Aťa jednoho ze svých synů Břetislav, tedy Slávek.

³⁸) Podle Efraima Freuda byli přáteli a spolužáky jeho otce Arnošta Franz Kafka, Max Brod, Hugo Bergmann a Oskar Baum. Mé pátrání po tomto spojení se ocitlo ve slepé uličce. Nenalezl jsem Arnoštovo jméno ve výkazech Obecné školy v Masné ulici (viz pozn. 41), ani v ročenkách Staroměstského gymnázia (*Dreiundzwanzigster Jahresbericht über das Staats-Gymnasium mit deutscher Unterrichtsprache in Prag-Altstadt für das Schuljahr 1894-95*, NK sign. 57 B 73), kde studovali Kafka a Bergmann. Určitou možností je, že Arnošt Freud poznal zmíněné osobnosti právě na půdě spolku Bar-Kochba. Nutno podotknout, že Bar-Kochba byl spíše kulturně-sionistický. Dalo by se očekávat, že Arnošt Freud bude členem spíše sdružení stojícího na základech sionismu politického, jako bylo například uskupení Barissia, které založila právě část barkochbánů, nespokojená s charakterem spolkového života.(viz pozn. 36)

³⁹) World International Zionist Organization – Ženská mezinárodní sionistická organizace, založená roku 1921 v Londýně s cílem organizování sociální pomoci přistěhovalcům do Palestiny. Pobočka v ČSR vznikla roku 1924.

⁴⁰) Matka Efraima Freuda se poprvé vdala v roce 1913. V době vypuknutí první světové války byla těhotná. Její muž sloužil pouze jeden den, byl zabit cestou na frontu. Po obdržení zprávy o manželově smrti paní Freudová o své dítě přišla. (viz též tato práce, poznámka 20)

2. 1. 2. Základní škola

Po dosažení školního věku byl malý Efraim zapsán do Židovské obecné školy v Masné ulici na Starém městě.⁴¹ Podle tehdejšího zákona o školství měl žák po absolvování čtvrté třídy obecné školy dvě možnosti: buď pokračovat do páté a potom na čtyři třídy tzv. měšťanky, nebo na střední školu. Druhá možnost byla přeskočit pátou třídu a pokračovat rovnou na střední škole. Pro tuto možnost se rozhodli Freudovi.

Tehdejší ředitel Židovské obecné školy pan Roubíček, byl horlivý zastánce konzervativního pojetí výchovy a školství. Když je tu pět tříd obecné školy, má se jich využít. Proč by se měla „přeskakovat“ existující možnost výchovy a předčasně vydávat malé děti požadavkům střední školy? Ale přiznal, že zákon tuto možnost připouští a přenechává rozhodnutí rodičům, kteří nedbají jeho uvážlivé rady.

A tak byl na výročním vysvědčení Efraima Freuda ze čtvrté třídy zapsán tento verdikt: „Odhlášení ze zdejší školy stalo se dne 26. června 1931, *jelikož žák bude navštěvovati střední školu.* Část napsaná kurzívou

⁴¹) V AHMP je uložen jediný fond židovské školy, a to Josefovské židovské hlavní a nižší reálné školy v Praze I, čp. 208, v časovém rozsahu 1791-1872. Na tuto školu navazovala Josefovská německá obecná smíšená škola v Praze I – Jánské nám. 5 (později 3), která byla zrušena po 1. sv. válce. Vedle této německé obecné školy existovala na Starém Městě od 60. let 19. století do roku 1945 také Staroměstská německá obecná a měšťanská škola v Masné ulici 18 (resp. 16), jejímž žákem byl také Franz Kafka, jeho spolužákem zde pravděpodobně byl Efraimův otec Arnošt a v letech 1927-31 ji zřejmě navštěvoval sám Efraim. Nicméně jména obou jsem v archivních materiálech nenašel. Rovněž jméno Roubíček se zde nevyskytuje. Jisté vodítko poskytuje zmínka Efraima Freuda o sídle kanceláře ředitele Roubíčka v Jáchymově ulici. Podle pražského adresáře zde sídlila Izraelská náboženská škola Talmud-Thora, samostatný archivní fond této školy jsem nenalezl. E.F. však tento ústav podle svého tvrzení nenavštěvoval. Při své návštěvě Prahy v roce 2000 dokonce zavítal do budovy své bývalé školy v Masné ulici (dnes zde sídlí Obchodní akademie).

byla vyplněna vlastní rukou pana ředitele Roubíčka⁴². Efraim Freud dodává, že zkušený grafolog by jistě našel stopy potlačovaného hněvu.

Čímž končí dětství malého Efraima.

⁴²) AEF

2. 2. Dospívání (1931 – 1935)

2. 2. 1. Bakulák

*Žil jednou ředitel
žil velmi, velmi bédně...
Pro skromnost svou a dobrotu
se octl, chudák, v bedně.
Tam nyní přebývá
prost všeho rámusu
on, hlava ústavu
a párek kaktusů.⁴³*

Prvního září 1931 se Efraim Freud setkává s další z osobností, které měly utvářející vliv na jeho povahu a životní názor.

V létě onoho roku byli Efraimovi rodiče seznámeni se svérázným, možno říci rebelantským vychovatelem Františkem Bakule, ředitelem ústavu známého pod jeho jménem, nazývaného infant terrible české pedagogiky.⁴⁴

Poslyšme co o tomto osobitém pedagogovi říká sám Efraim Freud: *„Běh života a práce Františka Bakule se může označit jako tragický případ, v němž se dějiny dopustily brutálního bezpráví na člověku, který viděl daleko a jednal ve smyslu své vize. Je všeobecným úkazem, že lidé*

⁴³) Tuto básničku věnoval Františku Bakulemu k svátku 4. 10. 1927 jeden z jeho žáků. (MJAK, BAKULE S 8 – 30A)

⁴⁴) FAUCHER, František: *František Bakule infant terrible české pedagogiky*. 1. vyd. Praha : Portál 1999.

vidící do dálky musí projít těžkým pokušením všeobecného zavržení a i pronásledování a schopnost se s těmito potížemi vyrovnat a zůstat věren své pravdě je jedním z příznaků velkého ducha. Dějiny jsou plné případů ve kterých lidé podlehli a dějiny správně rozhodly, že kdo neobstane v této tvrdé zkoušce, nemá asi poslání opravňující ho na nárok na věčnost. Ale jak je to s těmi, kteří obstáli? Kteří zůstali své pravdě věrni za všech okolností? Tož tady stojí dějiny na méně jisté půdě. Pravda, často vrátily čest a slávu těm, kterým je byly odcizily, buď za života, anebo posmrtně. Ale zůstává okraj bezpráví, kterého se dějiny dopustily: vůči lidem čiré povahy, které ona tvrdá zkouška nedokázala podrobit a jimž nikdo nikdy nemohl dokázat omyl a dějiny je přesto odsoudily k zapomnění. Já vím dobře, že dějiny jsou ex definitio poslední instance; ale budiž mi darováno malé, řekl bych symbolické právo apelace; ne snad právo se pokusit změnit verdikt dějin; budiž to jen právo zašeptat tichounce do uší božích: já obviňuji Poslední Instanci z bezpráví: ona se zmýlila (i když její rozsudek je platný); a tím připravila lidstvo o poselství, které odsoudila k zapomenutí.“⁴⁵

František Bakule v mládí

František Bakule začal svou kariéru jako učitel na vesnické škole v Malé Skále. Už během prvních let své učitelské činnosti se setkal s problémy výchovy postižených dětí a jejich pozdějšího zařazení do společnosti nepostižených. Jeho zájem ho přivedl do Jedličkova ústavu v Praze, kde ovšem za poměrně krátkou dobu vypukl mezi mladým pedagogem a zkušeným Dr. Jedličkou hluboký konflikt. Jedlička zastával filantropické pojetí přístupu k postiženým. Sice je učil omezeným

⁴⁵) EEF č. 2, 14. 11. 2005

dovednostem, za hlavní však pokládal vštípit těmto dětem vědomí, že jako mrzáci jsou omezeni v možnostech obstát v životě a že jsou svým osudem odsouzeni víceméně k živoření a k závislosti na milosrdenství svého okolí. Byl přesvědčen, že čím dříve to děti pochopí, tím lépe.

To byl pravý opak myšlenek, které přivedly Bakuleho do Prahy. Pro něho bylo východiskem k výchově postižených dětí jejich základní rovnost v právech a v očekáváních od sebe i ze strany společnosti; na této základně má být jejich výchova určena úsilím vést je k ctižádostivému hledání alternativních schopností, často plynoucích z jejich postižení.

Napětí v ústavu se postupně stávalo nesnesitelným a poté co Bakule své koncepce publikoval, byl propuštěn. Ve svém životopisu (1954) Bakule píše: „*Profesor Jedlička je světoznámý chirurg, člověk*

bohatý a vlivný, já skromný učitel, jemuž mnoho lidí nedůvěřuje pro myšlení bizární a revoluční. Ultimatum z jeho strany znělo: Bud' on nebo Bakule.“⁴⁶ Většina jeho žáků se tehdy rozhodla svého milovaného učitele následovat. Oznámili tehdy Dr. Jedličkovi, že chtějí žít jak je Bakule naučil a své

MATCH SPARTA — SLAVIA DOMA!
(Ve prospěch Bakulova ústavu mrzáčků.)
Ještě nehrajete tuto pěknou sportovní hru, kterou přátelům sportu vymysleli a do obchodu uvedli chovanci Bakulova ústavu v Praze?
Stojí jen 3 Kč a budete mít z ní radost, až budete hrát SLAVIA contra SPARTA a dáte svému soupeři 8:4 goalů.
Kupte si na pošt. úřadě biancosloženkou a vyplňte ji číslem 26.522 Praha: Bakulův ústav, Praha a odešlete 3, 6 nebo 9 Kč podle toho, kolik her si přejete.
Udělejte svým dětem radost za maličký peníz, i Vy sám se rád do hry zabere!
Žádejte hru SPARTA—SLAVIA DOMA také u papírůvků, knihařů, knihkupců. Kdo pošle 25 Kč, dostane do prodeje 10 kusů franko. Objednávejte ji hromadně složenkou. Nepište listek za 50 hal., použijte jen složenkou za 5 haléřů. Tak obdržíte hru nejrychleji. Zdar sportu!

Jeden z mnoha inzerátů z dobového tisku (tento je z týdeníku ŽDÁR, 1.4.1932), který dokládá snahu chovanců Bakulova ústavu o užití vlastní práci.

živobytí si získat vlastní práci. Odtud pramení název nového Bakulova zařízení: Ústav pro výchovu životem a prací. A šli.

⁴⁶) citováno podle GREGOR, Vladimír. *František Bakule a jeho dětský pěvecký sbor*. Ostrava 1982, str. 25

Světovou válku prožili s nepopsatelnými potížemi a v naprosté nouzi. Byli ale pevně rozhodnuti se nedat a vytrvali, i když jim byla nabízena „amnestie“ pro ty, kdo pokorně uznají svou chybu a vrátí se do teploučka Jedličkova ústavu.⁴⁷

V těžkých poměrech nalézali útěchu ve společném zpěvu. Bakule objevil, že společný zpěv má potenciál ulehčit tlak vnější nouze a u mnoha svěřenců objevil i hudební nadání.⁴⁸ Začínají zpívat pravidelně ve sboru. „Bakulovi zpěváčci“ se záhy stávají pojmem českého hudebního života. V roce 1921 byli pozváni na Pražský hrad k vystoupení pro presidenta Masaryka⁴⁹.

Věhlas zpěváčků začal pronikat i do zahraničí. Sám Masaryk je prosazoval jako vhodnou vizitku nové republiky. Vrcholem zahraničních zájezdů, kdy vždy přednesli blok písní nastudovaných v jazyce hostitelské země, byl koncert v Bílém domě ve Washingtonu v roce 1924.⁵⁰

V roce 1931, pod dojmem několika negativních zkušeností spojených s uplatněním absolventů ústavu v reálném životě, dospěl

⁴⁷) Bakulova družina byla rozhodnuta do krajnosti uskutečňovat zásadu „vlastní silou“, proto neužili věnování 100 000 Kč od kapitána Vosky, ani nabídku presidenta Masaryka, který chtěl zřídit pro Bakuleho fond. (DURDÍKOVÁ, Lída, *O Bakulovi*. MĀK, BAKULE 2, S 8 30-70)

⁴⁸) Bakule vypracoval již za svých předchozích učitelských působení metodiku hudební výchovy zaměřenou na dětský sborový zpěv. Děti nejprve seznámil s textem písně, objasnil její obsah, náladu a okolnosti, za kterých vznikla. Bakuleho sbory dosahovaly strhujícího účinku hlubokým procítěním jednotlivých písní (PŘÍHODA, Václav. *Třicet let Bakulovy práce pokusné*. Sdružení přátel výchovy životem a prací, Praha 1927, s. 13).

⁴⁹) Jedna z písní, prostá balada „Teče voda, teče“, udělala na presidenta zvlášť hluboký dojem. Zpěváčci ji zpopularizovali do té míry, že vstoupila do všeobecného povědomí jako „presidentova píseň“.

⁵⁰) O vývoji po americkém turné referuje časopis *ŽDÁR* 28. 11. 1925: ... „když Bakulova družina dokázala, že vlastní prací v nejtěžších poměrech poválečných se udrží a ještě při tom s překvapujícími výsledky dovede i výchovně působit mezi dětmi svého okolí, přisoudili jí Američané čestnou cenu 25.000 dolarů jako zjevu v Evropě nejpozoruhodnějšímu. Za tento obnos byl koupen dům se zahradami a zřízen Bakulův ústav. (...) Americký učenec Dr. MacCracken uznal výsledky výchovných pokusů Bakulových za tak významné, že zasluží, aby byly demonstrovány americké veřejnosti.“ Tohoto faktu dovedně zneužili Bakulovi odpůrci a obviňují ho z promyšleného plánu jak na svých mrzáčcích vydělá. (např. hrubě osočující článek v *Národních listech* 4. 6. 1936, str. 3).

Bakule k rozhodnutí, že je třeba zrušit skleníkovou izolaci chovanců. Rozhodl se otevřít smíšené třídy, které budou laboratoří vzájemné aklimatizace postižených a nepostižených dětí.

Tento plán se setkal – jak se dalo očekávat – s nepochopením ze strany ministerstva školství i veřejnosti. Zastánci konzervativního myšlení v čele s uznávaným odborníkem Dr. Jedličkou se stavěli zásadně proti tomuto experimentu.

Přesto se Bakulemu podařilo shromáždit několik desítek rodičů (Freudovi se o Bakuleho záměru dozvěděli prostřednictvím vzdálené příbuzné Růženy Kalmanové, které Efraim Freud zůstává navždy vděčný), kteří mu byli doporučeni jako vhodní kandidáti pro jeho projekt. Nakonec se našlo asi dvacet dětí, kteří byli přijati do ústavu.⁵¹

Byli to (seznam se týká školního roku 1932/33):

Vlasta Bakulová (Bakulova neteř)

Věra Bejkovská

Karel Bergmann

Pavel Freund

Milada Hlubučková

Jaroslav Jandák

Adolf Karpin

Zdenka Müllerová

Lída Pašková

Gid Polak

Lea Polaková

Marie Pražmová

Jasněna Rónová

⁵¹) Z nich čtyři se později přestěhovali do Izraele. Mimo Efraima Freuda a Lei a Gideona Polakových, to byla Zdeňka Müllerová, bývalá velvyslankyně Izraele na Maltě, která se proslavila tím, že se vlastníma rukama ubránila útoku teroristů, kteří ji přišli zavraždit.(AEF)

Vlasta Siegrová
Josefa Spěváková
Blažena Strnadová
Františka Svobodová
Eva Waidnerová
Oldřich Záruba

Sám Efraim Freud je v seznamu uveden pod svým prvním jménem Pavel a s nepřesnou podobou svého příjmení⁵².

Na úvodní schůzce jim Bakule vysvětlil, co se od nich očekává: to poslední co postižení potřebují, je soustrast s jejich osudem. Nejsou to chudáčci, nýbrž děti s jistými tělesnými vlastnostmi, se kterými se musí naučit žít pracovat a tvořit. Jejich úspěch v tomto úsilí je velké vítězství, na němž i my můžeme mít podíl. Samotná invalidita nesmí být tabu, naopak; diskuze o ní v kruhu kamarádů bude to, co našim postiženým kamarádům dá pocit rovnosti a odstranění přehrad. Chceme-li aby se postižený cítil normálním, musí být invalidita normálním námětem rozhovoru.

Mezi učiteli a žáky nebude ostrá přehrada. Každý učitel se má čemu naučit a každý žák má určité vědomosti, které může dávat komukoli, tedy i učiteli. Sám Bakule šel při realizaci této zásady příkladem: neovládal francouzštinu a výuky tohoto jazyka se účastnil se svými svěřenci jako žák. Efraim Freud vzpomíná na kouzelné hodiny francouzštiny, kdy prospíval tu lépe, tu hůře než pan ředitel; na diskuze o úkolech, kdy byly vytýkány chyby žáků souběžně s chybami pana ředitele.

Snad nejpříznačnější byl Bakuleho postoj k delikátní otázce tělesné výchovy. Jak ji umožnit (na neumožnění by ztroskotala celá

⁵²) TITZL, Boris. *To byl český učitel* Praha 1998, str. 198

koncepte!) a zachovat zásadu rovnosti postižených a nepostižených. Východiskem se stal opět otevřený rozhovor o možnostech společné sportovní činnosti. Budou cvičit a soutěžit smíšené skupiny, v nichž každému bude přidělen úkol v rámci jeho tělesných dispozic. Jako příklad můžeme uvést Efraimova spolužáka H., který byl od pasu dolů ochrnutý a pohyboval se pomocí berlí. Za nějaký čas se ustálila tradice „berlových závodů“, kdy nepostižení žáci závodili s H. vybaveni taktéž berlemi. Zbytečno dodávat, že H. pravidelně vyhrával, pohyboval se ve svém živlu. Zvítězit nad ním platilo za významný úspěch.

Svátky byly v Bakulově ústavu slaveny společně; křesťanské i židovské svátky byly všeobecným předmětem všech. Efraim Freud měl tehdy již základní znalosti hebrejštiny a byl pověřen řízením obřadů židovských svátků. Recitoval požehnání, rozsvěcel svíčky při slavnosti Znovuzasvěcení Chrámu (Chanuka), přičemž řídil zpěv hymny *Maoz Cur*, která se stala součástí repertoáru Zpěváčků. Napsal také stručný přehled ceremonií při oslavě Prvního večera svátku Překročení (Pesach), tedy oslavy vysvobození z egyptského otroctví.

S láskou a vděčností vzpomíná Efraim Freud na třídní učitelku jejich „smíšené“ třídy, Lídu Durdíkovou. Byla to vzácná žena, mimořádná intelektuální osobnost, spisovatelka nejupřímnější citlivosti a nevšední schopnosti vyjadřování. Její vzpomínky na výchovu skupiny slepých dětí jsou literárním drahokamem nevšední hloubky.⁵³

⁵³) *Děti zhaslých očí*, vydáno Bakulovým ústavem 1930. Jedna z postav této knihy, slepý chlapec Pavel, na Lídu Durdíkovou mimořádně zapůsobil, našla v něm zrcadlo své citlivé duše. Snad to bylo – alespoň zpočátku – jménem (první jméno Efraima Freuda je Pavel), že mezi Efraimem a jeho třídní učitelkou vznikly sympatie, které vyústily v celoživotní přátelství.

Lída Durdíková se během času seznámila s přední osobností nakladatelsrví Flammarion, Paulem (!) Faucherm, se kterým spolupracovala na překladu svých spisů do francouzštiny a za kterého se později provdala. Přestěhovala se do Paříže, kde ji Efraim Freud v roce 1945 jako voják Židovské brigády navštívil a byl přijat jako ztracený syn - Lída totiž žila v domnění, že zahynul.

Po letech, již v Izraeli, přeložil Efraim Freud *Děti zhaslých očí* do hebrejštiny. Byla to jeho nejmilejší překladatelská práce.

V roce 1932 začala štvavá kampaň Bakuleho odpůrců proti jeho osobě a ústavu. Konzervativní kruhy na ministerstvu školství se rozhodly s ústavem skoncovat. Zvolené prostředky nelze pokládat za vybíravé. Začaly se objevovat výroky typu „jak to přijde, že se na státní útraty vydrží ústav pro mrzáky a vychovávají se v něm i zdravé děti“, nebo

Lída Durdíková (stojící vlevo). Dívka sedící vlevo je pozdější Bakuleho manželka.
Foto kolem roku 1924, MJAK

„měla by se ustavit vyšetřovací komise, která by odhalila co se děje v ústavu, kde jsou zdravé děti představovány veřejnosti jako mrzáci a ředitel se učí francouzštině na účet státu“ a ještě: „prý se tam děti učí o pohlaví“.⁵⁴

Na protest proti nepravdivému a nespravedlivému osočování píše Lída Durdíková manifest *Zde se vraždí*,⁵⁵ který rozesílá redakcím novin a časopisů; například týdeník *Žďár* se o této aktivitě neohrožené

učitelky zmiňuje v článku *Smutné konce Bakulova ústavu* ze dne 26. ledna 1934. Ve svém spisu Durdíková dovozuje, že štvance na Bakuleho se děje v režii Dr. Jedličky a jeho stoupenců, kteří mimo jiné chtějí získat budovy a majetek Bakulova ústavu. V Lidových novinách vychází prohlášení Jedličkova ústavu, který oznamuje, že *...Bakulův ústav sám požádal o převzetí Jedličkovým ústavem, který však o toto nemá zájem...*⁵⁶

⁵⁴) AEF

⁵⁵) DURDÍKOVÁ, Lída. *Zde se vraždí : případ Bakulův*. Praha : Sdružení přátel 1934

⁵⁶) Lidové noviny, roč. 1933, výtisk 13. 10. 1933, str. 7

Jisté vodítko o skutečném stavu dění kolem Bakulova ústavu můžou poskytnout následující fakta: V roce 1928 poskytl Dr. Jedlička ve svém zařízení 15 lůžek pro Ústav plastické chirurgie doc. Buriana, který do té doby sídlil v nevyhovujících prostorách v Žitné ulici. Umístění v Jedličkově ústavu, hojně subvencované Ministerstvem zdravotnictví, bylo považováno za provizorní, čekalo se na dokončení chirurgického pavilonu v areálu Vinohradské nemocnice. Dostavba se ale protahovala a pánové Burian a Jedlička začali hledat náhradní řešení. Ve *Večerníku národních listů* z června 1936 se dočítáme: ... „Vzhledem k tomu, že stavba chirurgického pavilonu státní nemocnice na Vinohradech bude ještě dlouho trvati, jest záhodno opatřiti pro Ústav plastické chirurgie vhodné definitivní umístění co nejdříve. Jedna taková příležitost se naskýtá v nedávno postavené budově spolku pro výchovu prací (Bakulův ústav) na Smíchově v Mozartově ulici, která je příznivě situována a má dosti velkou zahradu. Spolek je v likvidaci a bylo by možno sjednati výhodnou kupní cenu. Na adaptaci budovy slíbila Ústřední sociální pojišťovna obnos kolem 400.000 Kč s podmínkou, že půjde o definitivum. Je nyní na příslušných úřadech, hlavně ministerstvu zdravotnictví, aby záslužná práce doc. Buriana byla odměněna a byl mu vybudován ústav hodný jeho významu...“⁵⁷

Diamantem ve sbírce klepů a polopravd byly pověsti o finančním nepořádku v Bakulově ústavu. Tehdy se Bakule obrátil na Efraimova otce s žádostí o důkladnou revizi administrace ústavu a vypracování podrobného dobrozdání, které bylo posléze uveřejněno. Arnošt Freud byl již v odborných kruzích dostatečně známý a jeho dobrozdání mělo váhu.⁵⁸ Osočování z finančních nepořádků sice utichlo, ale nikoli štvance jako taková. Bakuleho významné výchovné dílo bylo nakonec

⁵⁷) *Večerník národních listů*, 4. června 1936, str. 6

⁵⁸) Revizní zpráva Arnošta Freuda je uložena v MJAK. Kopie titulní stránky viz přílohy.

zadušeno odnětím státního souhlasu k vydávání úředně platných vysvědčení. Budova ústavu byla posléze prodána v dražbě.⁵⁹ Konec Bakuleho experimentu byl smutný. Noviny přinášely nevkusné výlevy škodolibé zloby; například pražský *Nový večerník*: „*Tak opětně doplatí živnostnictvo na činnost experimentální družiny, která pod vedením pánů Bakuleho, Příhody a Kupky připravila živnostnictvo o 1.500 000 Kč...*“⁶⁰

Sám Bakule v roce 1933 rezignoval na místo ředitele ústavu. Nemoc a nervové vyčerpání mu nedovolily pokračovat v práci. V roce 1935 byl penzionován a věnoval se psaní vzpomínek. Zemřel v chudobě a zapomnění v roce 1957.

2. 2. 2. Smíchovské gymnázium

Množící se těžkosti Bakulova ústavu přiměly Efraima a jeho rodiče k hledání jiné střední školy. Volba padla na reálné gymnázium na Smíchově.

Státní čsl. reálné gymnázium v Praze XVI. bylo v té době jedním z největších pražských středoškolských zařízení. V době Efraimova studia, tedy v letech 1934 a 1935 zde studovalo na osm set žáků, učitelský sbor čítal 46 členů.

Ve výroční zprávě z roku 1934, nacházíme Efraima v seznamu

⁵⁹) O dražbě ústavu otiskují *Národní listy* 11. dubna 1937 článek s příznačným názvem *Konec bakulat*: ... „*V těchto dnech byl prodán v exekuční dražbě Bakulův ústav. Vyvolávací cena byla 1.600.000, prodán byl za 1.750.000 Kč Spolku léčebné péče sdružených nemocenských pojišťoven...*“

⁶⁰) *Nový večerník*, Praha 24. 2. 1937

žáků třídy III. A. pod pořadovým číslem 40, opět jako Pavla, tentokrát již se správně uvedeným příjmením Freud⁶¹. V následujícím školním roce 1934-35, má ve třídě IV.B. Efraim pořadové číslo 7, oproti předchozímu roku je pak u jeho jména hvězdička, což znamenalo výborný prospěch.

Nahlédněme do zažloutlé gymnaziální ročenky a sledujme, jaké události zažil kvartán Efraim na smíchovském gymnáziu ve školním roce 1934-1935:

13. října 1934 bylo vzpomenuo tragicky zesnulého Louise Barthoua.

18. října byla pietní slavnost v den pohřbu jugoslávského krále Alexandra I.

21. prosince oslaveno sté výročí státní hymny.

6. března 1935 mezi 11 a 13 hodinou byly slaveny 85. narozeniny pana presidenta. V rámci oslav byl 21. března pořádán „čtvrtý hudební večer“ v sále Charloty G. Masarykové v Praze I. žáky ústavu za vedení Dr. Zory Zemanové a Dr. K. Ohnesorga.

V březnu se ústav účastnil soutěže pražských gymnázií v recitaci, kde obsadil první místo a získal putovní věnec „Společnosti přátel antické kultury.

V druhém týdnu dubna byli žáci upozorněni na „Velikonoční mír Československého Červeného kříže“ s letošním heslem „Dobrý tisk“.

10. května v den státního svátku rumunského bylo k žákům promluveno o vztazích ke království rumunskému.

Ve dnech 29.5. až 2.6. pak Efraimova IV.B. vykonala školní výlet na Šumavu⁶².

⁶¹) *Výroční zpráva Čsl. reálného gymnázia v Praze, šk. rok 1933-34.* Nákladem ústavu 1934. AHMP

⁶²) *Výroční zpráva Státního čsl.reálného gymnázia v Praze XVI. šk. rok 1934-35,* Nákladem ústavu 1935. AHMP

Nejdůležitější událostí tohoto období ve sféře rodinné, bylo Atino zasnoubení a svatba a s tím nepřímo související vztah rodiny Freudů k jihočeské vesnici Holubov, odkud pocházel Atin manžel.

Holubov se po téměř celá třicátá léta stal letním bytem Freudových. Zemědělská vesnice, prostá všech turistických atrakcí, okouzila především Efraimovu matku, která rychle našla společnou řeč s novými sousedy.

Zakončeme tuto kapitolu několika poznámkami o kulturní a společenské atmosféře, ve které Efraim Freud dospíval. Vzpomíná na své každodenní cesty do „Bakuláku“ (ten sídlil v Mozartově ulici, nedaleko bydliště Freudových). Míjel Bertramku,⁶³ kde Mozart napsal Dona Giovanniho, části Figarovy svatby, Pražskou symfonii a další díla. Jeho prvotní vztah k Mozartovi byl vztahem k někomu, kdo patří do okolí jeho života, soused o kterém se mnoho mluví a který už dávno zemřel. Teprve později, pod vlivem Bakuleho, se dozvěděl o pravém významu velkého souseda...

„... jsem si plně vědom toho, že toto sousedství ze mne nedělá kulturního dědice více než kohokoli na světě. Přesto – mám-li shrnout odpověď na otázku „odkud jsi přišel“, smím – myslím – odpovědět, že jsem vyrostl v kulturní atmosféře prostoupené bohatým kulturním dědictvím, v níž jsem od útlého mládí dýchal vzduch vrcholů lidské kultury. Zde smíchovský soused a tam (na Malé straně) dům ve kterém byla dokončena Beethovenova osmá (a ve kterém se událo co podle S. Katzenelsova bylo podstatou Dopisu mrtvé milence). A kousek dál Keplerův dům a dům kde bydlel Tycho de Brahe a v ghettu domov Rabbi

⁶³) V roce 1991, při své návštěvě Prahy, zavítal Efraim Freud také do Bertramky a zažil nezapomenutelný „Večer s Mozartem“.

Loewa a ještě kousek dál jeho náhrobek. – A v našem období plodí tatáž kulturní atmosféra pokolení významných osobností literárních a myšlenkových, z nichž některé stály v osobních vztazích k mé rodině: byli mezi nimi spolužáci a přátelé mého otce: Franz Kafka a Max Brod, Hugo Bergman a Oskar Baum (s oběma posledními jsem později navázal své osobní styky). A v jistém domě na Flóře se setkává každý pátek skupina spisovatelů a myslitelů, hostů Karla Čapka, v čele se starým občanem, filosofem a státníkem, který přichází obyčejně pěšky, aby zdůraznil oddělení své presidentské funkce od soukromého kruhu svého života.

Toto tedy bylo ovzduší, které jsem dýchal v dětství. Odpověď na otázku zdali jsem splatil svůj dluh vůči mému osudu za to, že mi dopřál se narodit tam a tenkrát – nemohu dát. Nanejvýš se smím přiznat, že můj život se vyvíjí mezi osobní pýchou na mé prameny a hryzavé pochyby o zmíněné otázce, kterou musím nechat nezodpovězenou...⁶⁴

Tolik o atmosféře Prahy jeho dětství sám Efraim Freud.

Do stejné doby patří ovšem ještě jedna vzpomínka, která zanechala v duši desetiletého chlapce stopu po celý život. Bylo to první blízké setkání s antisemitismem. Důvod onoho protižidovského excesu není důležitý, antisemité si vždy nějaký příhodný našli. Pro úplnost ale dodejme, že tehdy šlo o česko-německý spor o tvář Karlovy univerzity. Efraim Freud jako čerstvý žák Bakulova ústavu jel onoho dne tramvají po Příkopech. Zleva byla Panská ulice, kde sídlily německé kulturní instituce a odkud se valil průvod německých demonstrantů nesoucí transparenty žádající „JUDEN RAUS“. Z druhé strany, od Stavovského divadla, šla demonstrace česká, jejíž požadavek „ŽIDI VEN“ nebyl méně jasný...

⁶⁴) EEF č.2, 14. 11. 2005

... „Toho dne a tam na Příkopech jsem pochopil osobně a bezprostředně o čem jsem občas slyšel doma a jinde na teoretické úrovni, co znamená židovská existence v diaspoře. Vyrostl jsem jako syn sionistických rodičů, ale díky československé demokracii jsem až do této události neměl zvláštních osobních „menšinových“ dojmů v atmosféře, ve které jsem vyrůstal. Ale podle přísloví „když se oheň chopil cedrů, co se může očekávat od mechu ve zdi!“.⁶⁵ Tehdy a tam jsem pochopil význam sionismu a stal jsem se sionistou. Tehdy jsem jako desetiletý „maturoval“ a byla stanovena má cesta životem.“⁶⁶

⁶⁵) Traktát *Moed Katan*, 25

⁶⁶) EEF č.2, 14. 11. 2005

Intermezzo: Oskar Baum

Možnost uplatnit v reálném životě Bakuleho vliv při komunikaci s tělesně postiženým člověkem se Efraimu Freudovi naskytla ještě jako chlapci; počátkem třicátých let se setkává se spisovatelem Oskarem Baumem.

Oskar Baum byl známý pražský německy píšící spisovatel, hudební kritik a hudební publicista. O jeho literárním díle se ihned od počátku v literárních kruzích bouřlivě diskutovalo pro osobité zvláštnosti jeho pojetí světa, zvláště světa vnímaného nevidomým člověkem.

Narodil se v roce 1883 v Plzni, jako šesté dítě v rodině ševce a obchodníka. Od dětství trpěl odchlípením sítnice, o zrak přišel definitivně ve dvanácti letech následkem úderu, který utrpěl při rozhánění demonstrace od jednoho ze zasahujících vojáků.

V roce 1895 byl přijat do vídeňského ústavu pro nevidomé izraelity na Hohe Warte. Ústavní prostředí mu nevyhovovalo, odmítal uniformní přístup k chovancům a povinnost vděku za milosrdenství. Odtud pramení Baumova ostrá kritika poměrů ve slepeckých ústavech, která zaznívá v jeho románech a kterou si vysloužil nenávist a rozhořčení pracovníků a představitelů těchto zařízení.

Byl stálým členem pražské literární společnosti. Setkával se i s Albertem Einsteinem za jeho pobytu v Praze. Především však patřil mezi literáty jakými byli Kafka, Brod, Werfel, Rilke, Urzidil a další. Je autorem neobyčejně rozsáhlého díla, které čítá na 17 románů a 45 kratších literárních

útvary. Psal výhradně německy, v českých překladech je k dispozici jen nepatrná část jeho díla.⁶⁷

Oskar Baum byl přítelem Efraimova otce a u Freudů býval občasným hostem. Vážnější rozhovor mezi slepým spisovatelem a dospívajícím chlapcem se mohl rozvinout díky Efraimově schopnosti (odkaz Bakuleho) neupadnout do rozpaků při setkání s vážnou tělesnou vadou. Hned při prvním setkání mu Efraim položil otázku jak může spisovatel obstát bez zraku. Baum se tehdy nikterak neurazil, ba naopak, chlapce si oblíbil a pozval k sobě na návštěvu. V hovorech s Baumem se před mladíkem Efraimem otevřel svět tvůrce vidoucího svět vnitřním zrakem, se schopností vidět kouzelné prostory, uzavřené fyzickým zrakům.

Oskar Baum

Na otázku, zda je to podobné svědectví Beethovenovu, který se vyjádřil, že jeho hluchota mu dělá potíže v lidských a společenských vztazích, kdežto v hudební tvorbě mu umožňuje slyšet hlasy neslychané a jeho tvorba je vlastně pokus o „překlad“ těchto zvuků, se Efraimovi dostalo odpovědi, že je to zajímavá otázka o které musí uvažovat. Při jednom z pozdějších setkání se Baum k této otázce vrátil a připustil, že jistá analogie existuje...

... „zkrátka vyvinulo se z toho – byť i asymetrické – přátelství mezi starším uznávaným umělcem a dospívajícím chlapcem, kde každý z účastníků se těšil ze specifických plodů tohoto vztahu: já jsem mu byl

⁶⁷) SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný*. Brno 2006

(doufám) zrcadlem, v němž mohl uzříť podobenství svých představ, jak se zrcadlily v očích obyčejných anebo nedospělých lidí a mě daly rozmluvy s ním ponětí právě o onom světě vyšších představ a souvislostí, kterým se neučíme ve škole. Chodil jsem k němu rád a dychtivě a tento vztah vytrval, až jsem opustil Prahu.“⁶⁸

⁶⁸) EEF č. 3, 26. 1. 2006

2. 3. Dozrávání (1935 – 1938)

2. 3. 1. Před Mnichovem

Freudovi, věrni sionistickému ideálu, měli samozřejmě v úmyslu vystěhovat se do Palestiny. Jenže vedoucí činitelé v Sionistické organizaci je rok od roku přemlouvali: Palestýna⁶⁹ vám neuteče, teď vás potřebujeme tady. A pomoci bylo opravdu třeba, zvláště po nástupu nacismu v Německu, kdy do Čech začal směřovat proud uprchlíků. Tehdy byli Freudovi připraveni podat pomocnou ruku.⁷⁰ Tak se v jejich košířském domě nějaký čas ubytoval dirigent drážďanské opery Fritz Busch.⁷¹

Busch u Freudových strávil několik měsíců. Mimo jiné se například pochvalně vyjádřil o Atině hudebním nadání, když ji poslouchal jak si u žehlení zpívá árie z Prodané nevěsty.

O něco později přijela z Lipska sestra Efraimovy matky s manželem a dcerou. Tento Efraimův strýc byl režisérem městského

⁶⁹) Tak tehdy opravdu toto jméno psali, podle vzoru Židovských Zpráv, aby zdůraznili, že to pro ně není cizí slovo (AEF).

⁷⁰) Postoj sionistů vůči uprchlíkům z Německa byl vstřícnější, než postoj Čechožidů, kteří dokonce žádali umístění emigrantů mimo prostor republiky (ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé*. str. 265).

⁷¹) Fritz Busch byl dirigentem světového jména, za jehož dvanáctiletého působení v čele drážďanské opery se toto operní těleso stalo moderní evropskou scénou. Kromě nastudování děl kmenového autora Richarda Strausse, oper Busoniho, Weilla, Hindemitha a dalších, byla pod jeho taktovkou odstartována renesance Verdiho oper, které tehdy nebyly na evropských operních jevištích samozřejmostí. V roce 1933 byl přinucen k emigraci a jeho první zastávkou před Anglií a později New Yorkem se stala Praha.

divadla v Lipsku; protože byl křesťan, vydržel v Německu o trochu déle. Ale již v roce 1934 dostal od gestapa na výběr ze tří možností: dát se rozvést a přerušit se ženou i dcerou (položidovkou!) veškeré styky; vzdát se svého postavení a pracovat jako pomocný úředník, nebo nechat stranu rozhodnout o svém dalším osudu.... Strýc Hannes si vzal čas na rozmyšlenou, zabalil kufry a ještě téhož večera byl i s rodinou v Praze. Asi za dva roky se vystěhovali do Spojených států, kde zůstali do konce života.

Freudovi se ovšem svého záměru vystěhovat se do „Palestíny“ nevzdali. Naopak, v houstnoucí atmosféře nástupu radikálních politických hnutí v celé řadě evropských zemí, se jejich touha aktualizovala a umocňovala.

Již dříve, v roce 1932, se Efraim začal učit hebrejštinu, jako přípravu na pobyt v Palestině. Jeho první učitelkou byla Lea Be'eri,⁷² která přijela do Prahy čekat na povolení imigrace do Palestiny. Obdržela je po dvou letech a odcestovala. Freudovi byli nuceni hledat nového učitele. Na doporučení Chajima Kugela (byl to onen student, který u Freudů bydlel ještě před Efraimovým narozením, viz kapitola 2. 1.) se jím stala Cipora Sternbachová, čerstvá maturantka z hebrejského gymnázia v Mukačevu, jehož byl Kugel ředitelem.⁷³ Prvním úkolem nové učitelky bylo připravit Efraima na Bar Micva.

⁷²) Efraima Freuda pojilo dlouholeté přátelství s jejím synem Ben-Cionem, spolu stáli u počátku budování města Beer-Ševa (AEF).

⁷³) O Chajimu Kugelovi píše ve své autobiografii *Život plný bojů*, Max Brod. Pracoval s Kugelem již v Praze, v Židovské národní radě. Vybudováním hebrejského školství v Mukačevu byl Kugel pověřen právě na Brodův návrh.

2. 3. 2. Syn povinností

Bar Micva, v doslovném překladu *syn povinností*, je – jak známo – židovskou obdobou konfirmace a bývá prvním vystoupením hochy na veřejnosti. Koná se v sobotu po jeho třináctých narozeninách. Pro připomenutí: Chlapec je na shromáždění obce vyzván k předčítání části jednoho z padesáti dvou odstavců Mojžíšových knih (tzv. *Paraša*). O sobotách, kdy se nekoná *Bar Micva*, a těch je samozřejmě většina, předčítá *Parašu* některý z dospělých mužů obce. Biřmovaný chlapec, po dobu obřadu nazývaný Předvolaný, je v závěru slavnosti povinen přečíst kapitolu z Proroků (tzv. *Haftara*), v židovské tradici zvané též *Doplňky*. Text *Haftary* není považován za tak posvátný jako *Zákon* (předčítání jeho odstavců je často svěřeno pouze rabínovi, aby nebyl spáchán omyl v doslovném znění), takže čtení *Haftary* zůstává osobním úkolem Předvolaného.

Paraša Efraima Freuda byla „*Ki tavo*“ (Až přijdeš, Dt. 26,1 – 29,9), pojednávající o návratu izraelského lidu do vlasti. *Doplňkem* tohoto námětu byla 60. kapitola Proroka Izaiáše („Povstaň, rozjasni se, protože Ti vzešlo světlo ... Rozhlédni se kolem a věz, zdaleka přijdou Tví synové ...“). Cipora Sternbachová Efraimovi důkladně objasnila dějinné pozadí vystoupení proroka Izaiáše a naučila ho předepsanému textu v moderní výslovnosti⁷⁴, která je poněkud odlišná od tehdy ještě

⁷⁴) Této výslovnosti je užíváno v moderní Palestině a pravděpodobně představuje návrat k výslovnosti starověké (AEF).

v mnohých synagogách užívané středověké dikce. Tento fakt byl konzervativními kruhy v obci vnímán jako přestupek a kritické hlasy neváhaly použít obrat „sionistická drzost“. K celkově nepříznivému přijetí přispělo i samotné téma *Paraši*, tedy návrat Izraelitů do Palestiny. Jak víme, ortodoxie vnímala negativně snahy sionistů o vytvoření samostatného židovského státu, který měl být – po vzoru západních demokracií – sekularizovaný.

A tak zatímco konzervativci debatovali o tom, kterak Freud využil svého nevinného synáčka k sionistické propagandě, věrná Aťa, která pochopitelně nemohla na konfirmaci chybět, vyjádřila svůj dojem symbolickou tečkou: „Von to přednášel jako prorok!“⁷⁵

Chlapec Efraim byl náhodným přidělením tohoto dojímavého proroctví tak zaujat, že mermomocí chtěl studovat hebrejsky, ne se pouze učit hebrejštinu. Před jeho rodiči, kteří se začali zajímat o možnosti realizace synova přání, se otevřely dva způsoby řešení: buď v Palestině (což bylo velmi drahé a vzdálené), nebo hledat prozatím v Evropě...

2. 3. 3. Mukačevo

V srpnu 1935 se konal v Karlových Varech sjezd ředitelů židovských škol v Evropě. Jedním z účastníků byl Efraimův strýc Šimon (maminčin švagr) z Vídně. Freudovi se s ním setkali při jeho zpáteční

cestě na peronu Wilsonova nádraží. Hovor se stočil na Palestinu a na možnosti Efraimova vystěhování a studia v hebrejštině.⁷⁶ Strýc Šimon tehdy řekl větu, která určila Efraimův osud na několik dalších let: „Pamatuji-li se dobře, vyprávěli mi na tom sjezdu, že tu máte – prý někde na východě republiky – hebrejské gymnázium. Proč by nešel tam se připravit na Palestinu a vystěhoval se později?!

Po příjezdu domů následoval telefonát starému známému Chajimu Kuglovi, je-li to možné. Odpověď zněla: „No samozřejmě, jen ať přijede!“⁷⁷

Tak jednoduché to ale nebylo. Jako zásadní problém se ukázala Efraimova neznalost angličtiny, jejíž alespoň základní zvládnutí bylo na gymnáziu v Mukačevu samozřejmostí, neboť se předpokládalo, že tamní absolventi budou kandidáty pro přesídlení do Palestiny (pod britským mandátem).

Druhý den po telefonátu s Chajimem Kugelem seděl Efraim u učitelky angličtiny a poslouchal, co ho čeká v příštích čtrnácti dnech (byla polovina srpna a v září měl nastoupit do Mukačeva): „Ty se musíš naučit materiál dvou let za dva týdny; nejsem si jista, jestli se nám to povede, ale co vím jistě je, že se nám to nepodaří, budeme-li slevovat z toho, co ti teď navrhnou. Přijdeš denně, sedm dní v týdnu, v osm ráno a budeme se učit do dvanácti. Ve dvanáct se vrátíš domů s úkoly, které mi přineseš ve čtyři (a zbude-li ti čas se najíst, tím lépe). Od čtyř do osmi se zase budeme učit a v osm se vrátíš domů s dvojnásobnými úkoly, které

⁷⁵) AEF

⁷⁶) Schéma rozdělení vystěhovaleckých certifikátů bylo dáno jejich celkovým počtem, který Angličané, v rámci své politiky ústupků, stále zmenšovali. Tato malá a neustále se zmenšující kvóta musela být navíc rozdělena mezi státy podle jejich politické situace a podle stupně nebezpečí, které v nich Židům hrozilo. Pro mládence sedícího v Praze byly vyhlídky na přidělení certifikátu blízké nule. Nezapomínejme, že v polovině třicátých let bylo Československo pro Židy ještě relativně bezpečnou zemí.(AEF)

⁷⁷) AEF

mi přineseš opět další den ráno v osm (a zbude-li ti čas se vyspat, tím lépe). Když v tom vytrváš patnáct dnů, máš naději dostat možná dostatečnou...“⁷⁸

„...Tož vytrval jsem, dostal dobrou a byl jsem přijat do gymnázia. Jen ještě toto: vzápětí jsem zjistil, že toto lingvistické násilí smazalo všechno, co jsem již uměl francouzsky (a nebylo toho málo) z mých šedých buněk...“⁷⁹

Poprvé přijíždí Efraim do Mukačeva s oběma rodiči. Dohodnou se, že možnost návratu do Prahy zůstává otevřena, pokud by Mukačevo bylo nad jeho síly. Rozhoduje se zůstat, přestože si je vědom toho, že se do Prahy dostane jen třikrát do roka (o prázdninách kolem svátku Chanuka, v dubnu při svátku Pesach a o letních prázdninách).

V Praze se v okruhu příbuzných a přátel vytvořily dvě verze výkladu nového směru Efraimova studia: jedna zastupovala stanovisko „je docela hezké být sionistou, ale všeho moc škodí“. Druhá byla kritičtější: co ten kluk provedl, že ho posílají do Mukačeva?!

Navzdory počátečním obtížím Efraim vytrval. Dokázal se začlenit do nového okolí, bydlel u matky Cipory Sternbachové, oné studentky, která jej o rok dříve připravovala na Bar Mícva.

Když v prosinci přijel poprvé na prázdniny, chodili se na něho známí dívat jako na pamětihodnost. Zvláště starší tety ho vyzývaly: Řekni něco hebrejsky! Ačkoli tehdy uměl hebrejsky už i nadávat, což pro něho byl důkaz životnosti jazyka, ovládl se a tetám své nově nabyté znalosti nepředvedl...

⁷⁸) AEF

⁷⁹) EEF č. 4, 6. 4. 2006

Hebrejské spolkové reformní reálné gymnázium v Mukačevě, jak zněl jeho celý název, získalo souhlas k založení výnosem Ministerstva školství a národní osvěty (dále MŠANO), č. 89 584/26-II ze dne 21. srpna 1926.⁸⁰ Tomuto zdánlivě formálnímu rozhodnutí ovšem předcházely okolnosti a jednání, které můžeme bez váhání označit jako bouřlivé.

Tak v přípisu MŠANO z října 1924 o stavu otázky zřízení Hebrejského gymnázia v Mukačevu (s poznámkou „*dosud nezřízeno*“) se píše: „... *Židé ortodoxní a ti z ostatních Židů, kteří sympatizují s Maďary, zejména rabíni, stojí příkře proti jeho zřízení uvádějíce, že vyučování hebrejským jazykem jest zneuctíváním náboženského jazyka. Za to však vášnivými zastánci zřízení jsou Židé nacionální, zvaní sionisté, kteří při volbách do zákonodárných sborů dosáhli mezi Židy na Podkarpatské Rusi nejvyšší počet hlasů...*“⁸¹

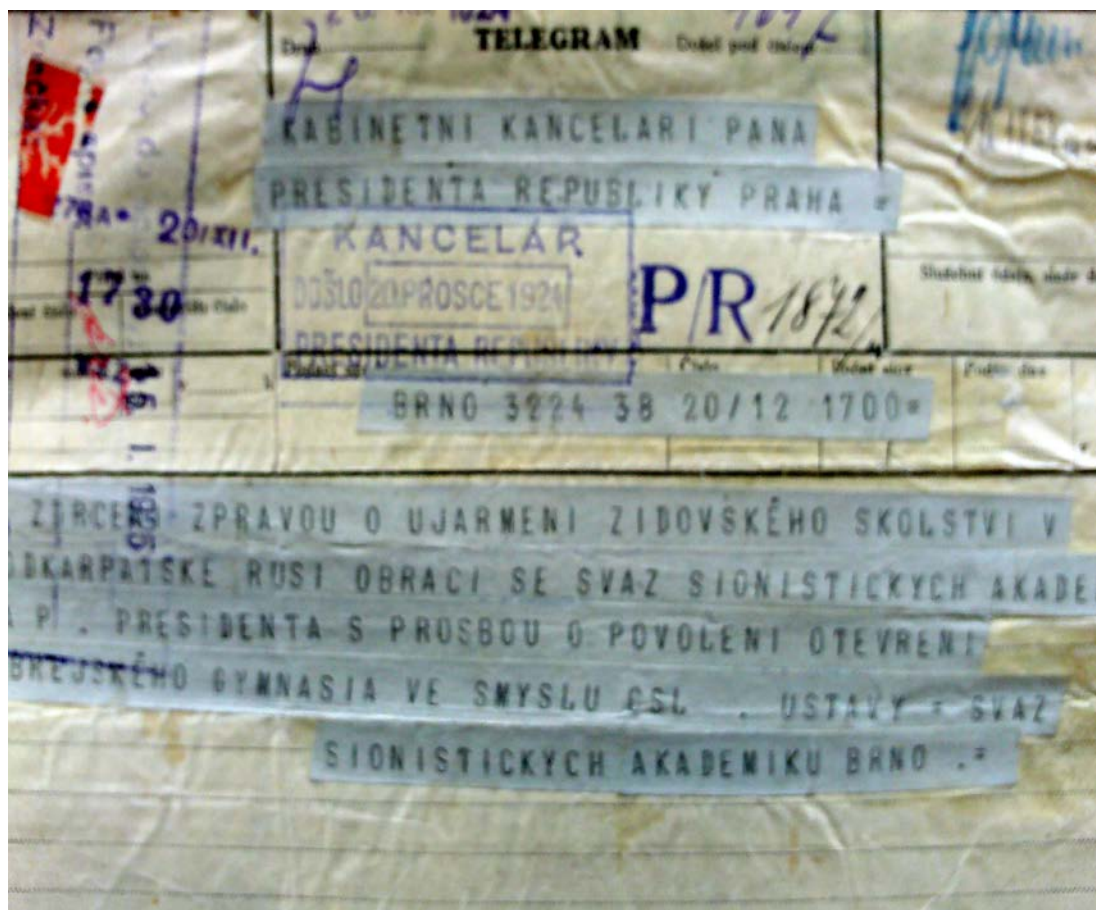
Následovalo zamítavé rozhodnutí Školského odboru MŠANO v Užhorodě, kterým byla otázka zřízení Hebrejského gymnázia v Mukačevu smetena ze stolu.

Následně začaly do Kanceláře presidenta republiky docházet desítky ba stovky protestních telegramů a petic od sionistických organizací z Čech, Slovenska, Německa, Polska i dalších zemí.⁸²

⁸⁰) Národní archiv, fond Ministerstva školství I., sign. 10 – RFGR, „hebr.“ Mukačevo, karton 1343.

⁸¹) tamtéž

⁸²) President T.G.Masaryk poskytoval mukačevskému gymnáziu soukromou finanční podporu po celou dobu jeho existence. (*Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*, Praha 2003, str. 101).

Jeden z protestních telegramů, odesílatelem je Svaz sionistických akademiků Brno

Jednání Hebrejského školního spolku se zástupci MŠANO byla pod tlakem protestních akcí obnovena 5. srpna 1925, kdy se setkávají zplnomocněný zástupce Hebrejského školního spolku v Mukačevě Dr. Chaim Kugel, předseda Národní rady židovské Dr. Ludvík Singer a prof. dr. Alfred Engel s ministerským radou MŠANO Rudolfem Neuhöferem a předsedou školského odboru MŠANO Josefem Šimkem. Po ročních jednáních vydalo konečně MŠANO již zmiňovaný výnos, který započal třináctiletou existenci Hebrejského gymnázia v Mukačevě.

Plná moc.

mu 0.949077-9
25

Hebrejský školský spolek pro Podkarpatskou
Rus v Mukačevě zmocňuje pány Dra Ludvíka Singra, před-
sedu Národní rady židovské v Praze, Dra. Alfreda Engla,
profesora v Brně a Dra. Chaima Kugla z Mukačeva, aby ve
věci zřízení hebrejského gymnasia v Mukačevě jednali
jménem uvedeného spolku s ministerstvem školství a
vše pokud možno dojednali, zejména aby protokoly o
příslušných usneseních sepsané jménem spolku podepsali.

V Mukačevě dne 28. července 1925.

Zplnomocnění pánů Kugla, Engla a Singra pro jednání s MŠANO

Tuto třináctiletou existenci provázela celá řada těžkostí, zejména nadřizená místa situaci ústavu nijak neulehčovala. Například ve výnosu MŠANO z dubna 1930 se dočítáme: „... další závadou je, že ze šesti hebrejských smluvních profesorů není ani jeden, který by měl aprobaci pro střední školy, dva dokonce jsou z nich cizí státní příslušníci. Učitelé se každý rok mění, takže nelze očekávat, že by ústav měl brzy ustálený sbor. (...) Nynější správce Dr. Kugel Chaim nemá také aprobace, ale jest patrné značné zlepšení ve vedení ústavu po stránce pedagogické i administrativní a lze očekávat, že povznese jmenovaný ústav, pokud to ovšem hmotné prostředky vydržovatelovy připustí...“⁸³

⁸³) NA

Efraim Freud vzpomíná na dva mukačevské učitele, kteří patřili k těm výrazným osobnostem, které pozitivně formovali mladé studentské duše.

Prvním byl učitel zeměpisu Sobol, rodilý Pražák, který byl do Mukačeva přeložen pro vyslovení nevhodného názoru o hlavě sousedního státu. Vyjádřil se totiž o Hitlerovi a Mussolinim jako o darebákovi z Berlína a šaškovi z Říma. Na základě toho vynesla disciplinární komise svůj rozsudek, že pro takové řeči není v civilizované škole místo a vyzvala Sobola, aby si hledal místo na východě republiky. Tam je volné místo na českém a taktéž na hebrejském gymnáziu v Mukačevu, k čemuž by se dalo (šeptem) připojit: Chtěls nadávat na Hitlera? Tak jdi tam, kde ti to jistě nebudou zazlívát...

Sobol byl muž myšlenkově originální a sympatický od hlavy až k patě. Když se v učivu dobral k Blízkému východu a Palestině, řekl svým studentům: „Jak k tomu přijdu, vyučovat vás o vaší zemi? Víte co, já se vás budu ptát na věci, které mi nejsou jasné o té zvláštní zemi; tak já se něčemu naučím a vy za to dostanete dobré známky... A ptal se a naučil se a jeho studenti s ním. Tehdy si Efraim Freud vzpomněl na Bakuleho, který se také dokázal učit od svých žáků a přiznat se k tomu upřímně.

Druhou osobností byl učitel hudby Erich Wachtel. Jeho vliv působí na Efraima Freuda – podle jeho vlastních slov – ještě dnes, přes přehradu věčnosti, na kterou byl předčasně poslán.⁸⁴

Wachtel byl dirigentem Orchestru pražského radia. Nespokojil se s ideologií svého otce – německého nacionalisty – a začal hledat své židovské kořeny, ostatně jako mnoho jiných mladých židovských

⁸⁴) Erich Wachtel zahynul v koncentračním táboře v roce 1942, bylo mu 44 let.

intelektuálů ve dvacátých a třicátých letech, ať už pocházeli z asimilantského prostředí německého nebo českého.

V jeho hledání mu napomohla zvláštní příležitost. Orchester pražského radia měl nastudovat Mendelssohnovo oratorium *Eliáš* a jednalo se o překladu. Tehdy přišel Wachtel s nápadem použít opravdového originálu a zpívat v řeči, kterou mluvil sám Prorok Eliáš. Jeho iniciativa byla přijata a Wachtel spolu s jistým absolventem právě hebrejského gymnázia v Mukačevě adaptovali text k partituře. Po provedení oratoria se Wachtel stal středem jednak výborných kritik, které zdůrazňovaly „pikantní“ detail, že poprvé v dějinách moderní hudby bylo významné dílo nastudováno v původní řeči a jednak vzrušení a chvály sionistické komunity v Praze.

Tato významná příležitost a snad také spolupráce s oním instruktorem hebrejštiny, vedly Wachtela dále na cestě k jeho židovskému původu. Když hebrejské gymnázium v Mukačevu zveřejnilo svou nabídku volného místa učitele hudby, ohlásil svou kandidaturu a byl přijat.

Než budeme sledovat setkání studenta Efraima s jeho novým učitelem hudby, je snad na místě se zmínit o hudebním pozadí a vzdělání, které se do té doby Efraimovi dostalo. Nechme promluvit jeho samého: „...*pokud je to věc dědičnosti – jisté hudební geny by tu byly: tu a tam se v naší rodině vyskytovali jednotlivci hudebního talentu, i když nevím o žádném vynikajícím hudebníkovi. Tatínek byl osobnost muzikální, či řekl bych múzická, jenže život mu nedopřál se hudbě učit; a jelikož ho to trápilo, snažil se popřát alespoň mně, oč sám přišel. A tak, když jsem dospěl do věku šesti let, koupili mi housličky a přivedli mne k učitelce houslí, paní R.*

Paní R. mne podrobila zkoušce. Ptala se mne, co jsem se už naučil, zdali už umím psát a zdali jsem se naučil cizímu jazyku. Když

jsem pyšně odpověděl, že ano, umím psát česky a německy, vyzvala mne napsat slovo „der Violinschlüssel“ a já se posadil a napsal, co ode mne žádala; jenže jsem psal foneticky, jak jsem to slyšel. Paní R. se zasmála a poznamenala potichu k rodičům, že mám dobrý sluch. Já jsem vnímal jen ten smích a cítil se uražen (zvláště, že takový incident se vštíplí do paměti na desítky let).

Mé vztahy s paní R. byly tedy hned od počátku poněkud napjaté. Pojetí mé první učitelky hudby bylo poněkud disciplinární, lásku k hudbě se jí ve mně probudit nepodařilo. Pro mne byly její hodiny jen další předmět k naučení, nedovedla vznítit mou zvědavost a touhu po světle na konci tunelu; dokonce když jsem někdy slyšel jejího syna cvičit opravdovou hudbu a ukázal jsem zájem, dokázala ten zájem udusit: to ještě není pro tebe! Zkrátka nešlo to.

Když mi bylo asi deset let, v době mého vstupu do Bakulova ústavu, přišla krize. Škola mne zajímala celou duší a při těch stupnicích jsem se strašně nudil. Necvičil jsem, demonstroval svou únavu, někdy jsem si lehl na podlahu i s houslemi, abych demonstroval, jak jsem unavený a tvrdil jsem, že mi to znemožňuje tělesnou aktivitu (čti: kopanou). Rodiče se na to nějaký čas dívali – až udělali něco požehnaného, za což jim budu (mimo všeho jiného) do smrti vděčen. Řekli mi: my jsme ti chtěli umožnit učit se hudbě, ale když nechceš – nemusíš. Ty chceš hrát kopanou – to je tvé rozhodnutí. Když se budeš chtít vrátit k hudbě, řekni nám.

A tak zůstalo při kopané – až do mého setkání s Erichem Wachtelem. Zvláště, jak dlouho a hluboko mohou zasáhnout triviální události, ale snad ještě zvláštější je, že se nakonec opravdové základní pravdy prosadí.⁸⁵

⁸⁵) EEF č. 5, 12. 5. 2006

V září 1936 se tedy v Mukačevu objevil nový učitel hudby. Počáteční osobní kontakt s Efraimem se odvíjel od faktu, že jsou jediní dva Pražáci na „dalekém východě“⁸⁶. Wachtel si nadaného mladíka oblíbil: pozval jej na večeri, kde hovořili o hudbě a svých plánech pro Mukačevo. Postupem času se Wachtel rozhodl získat Efraima pro svět hudby. Snad vycítil talent, snad chtěl napravit negativní vliv své

*Erich Wachtel v roce 1940
(foto NA)*

kolegyně, paní R.; jisté je, že se jeho záměr podařil: Efraim Freud byl pro hudbu získán na celý život.

Student Efraim navštěvoval Wachtelovy často. Naslouchal domácím muzicírování Ericha i jeho osmiletého syna Petra, který už tehdy, v útlém mládí, byl nadaný hudebník; hrál na cello s neobyčejnou vyspělostí. Efraim Freud vzpomíná na oblíbenou rodinnou hříčku Wachtelových, kdy malý Petr odešel do vedlejší místnosti a táta nebo máma uhodili na klávesu a Petr zavolal jméno zahraniční noty. Skoro nikdy se nespletl, i když se ho snažili zmátnout neobvyklými inzervalami, nebo divokými skoky mezi oktávami.

⁸⁶) Mimo Efraima Freuda studovali v Mukačevu ve stejné době ještě dva studenti z Čech, oba z Teplic-Šanova: Mordechaj Kalb a Eli Engel. Kalb byl o rok starší než Efraim, studoval ve vyšším ročníku a pro Efraima byl ochráncem a vzorem. Eli Engel přišel do Mukačeva rok po Efraimovi. Byl bratrancem Rubena Thiebergera, u jehož rodičů Efraim našel prozatímní ubytování po svém příjezdu do Jeruzaléma na podzim 1939 (AEF).

Efraim se začal systematicky učit. Zpočátku hudební teorii a čtení not, brzy se však vyskytla otázka vhodného nástroje. Wachtel radil violu: o prázdninách vzal Efraima s rodiči ke svému známému, vyhlášenému pražskému houslaři mistru Hubičkovi.⁸⁷ Ten jim nabídl zvláštní nástroj: violu z ruky Jakuba Steinera z roku 1668, kterou potkal mimořádný osud: asi sto let po jejím vyrobení se dostala do rukou šlechtice, jehož syn měl obzvláště malé ruce (nebo – jak dodává Efraim Freud – byl líný namáhat své aristokratické prstíky), pročež se otec obrátil na soudobého houslaře, aby violu zmenšil. Svědčí o tom nápis na vnitřní straně nástroje:

*Diese Viola ist kleinergemacht und in dieses Format gebracht von Meister X Anno Domini 1786.*⁸⁸

Nákup violy se uskutečnil a Efraim začal pod Wachtelovým vedením pilně cvičit. Mimo violy studoval hudební interpretaci a hudební výraz, morfologii, základy harmonie, čtení partitury a poznání nástrojů. To vše bylo podřízeno časové tísní, oba tušili, že ke studiu mnoho času nezbyvá, psal se rok 1938...

Během roku 1937/8 pracoval Wachtel na kompozici dětské opery na hebrejské libreto o životě v Palestině. Opera byla provedena s velkou slávou na konci školního roku v městském divadle v Mukačevě.

Kopii partitury dal Wachtel Efraimovi při jeho odjezdu do Palestiny, aby ji v Tel-Avivu odevzdal jejich společnému příteli cellistovi Jáchymu Stučevskému, což se také stalo. Osud této partitury se

⁸⁷) HUBIČKA, Julius Alois. (1886-1955) Český houslař, jehož zručnost se rovnala virtuozitě. Vyrobil nepřehledné množství nástrojů, zabýval se také řadou různých vylepšení, pokusů a imitací. Jeho nástroje jsou vysoko ceněny. Srov. JALOVEC, Karel. *Čeští houslaři*. Praha 1959; SKOKAN, František. *Svět houslí*. Praha 1965

⁸⁸) Tato historka spolu s dalšími událostmi okolo tohoto nástroje se později staly pro Efraima Freuda inspirací k napsání povídky *Viola – povídka o naší době v perspektivě jednoho hudebního nástroje*.

uzavřel v září 1940, kdy byl Tel-Aviv těžce bombardován. Stučevský byl raněn a v nemocnici vyprávěl Efraimoci o svém totálně zrušeném bytě, v němž shořela i partitura Wachtelovy opery.

Kuratorium a ředitelství hebr. gymnasia v Mukačevě pokládají si za čest zváti Vás na

**slavnost ukončení budovy
a otevření tělocvičny**

kteřá se bude konati ve dnech 10. a 11.
dubna 1937 v Mukačevě.

Pořad slavnosti:

Dne 10. večer v 8 hod. Přátelská schůzka v tělocvičně ● Dne 11. dopoledne v 10 hod. Valná hromada Svazu hebrejských škol pro Podkarp. Rus ● Odpoledne o 1/2 3 hod. Prohlídka budovy a tělocvičny. ● o 3 hod. Slavnostní zahájení v tělocvičně. ● Večer v 8 hod. Slavnostní koncert: Stutschewský — Wachtel — Hausmanová ve velkém sálu hotelu Hvězdy. ✓ ✓ ✓

Zlústo

Pozvánka na slavnostní večer mukačevského gymnázia, mezi účinkujícími nalezneme i Wachtelovo jméno.

2.3.4. Mnichov

Léto roku 1938 stálo ve znamení Vsesokolského sletu, jako přípravy oslav dvacátého výročí vzniku samostatného státu. Ale bylo to také léto politického napětí a stále intenzivnějšího pocitu blížící se krize. Už v květnu bylo odvráceno nebezpečí povstání německé menšiny obrannou mobilizací. Němci žádají intervenci od Společnosti národů. V červenci je ustanovena Runcimannova mise s úkolem sjednat klid za každou cenu. Avšak lord Runcimann byl ubytovaný na velkostatecích svých německých přátel, do Prahy zavítal jen příležitostně a celé jeho chování bylo zlověstné.

V této atmosféře se Efraim Freud vrací koncem srpna do Mukačeva, aby nastoupil do oktávy. Mnichovská krize jej zastihla právě tam. Navečer 23. září, kdy byla vyhlášena všeobecná mobilizace, byl u Wachtelů. Poslouchali rozhlas: hlásili, že za několik minut bude vysílána důležitá zpráva, pak celou hodinu znělo z éteru znamení radiožurnálu Praha. První dva takty symfonické básně Vyšehrad, neměl Efraim Freud nikdy zapomenout. Staly se pro něho leitmotivem oněch událostí.

Nakonec byla vysílána zpráva o mobilizaci. Ve čtyři ráno vyprovodili Ericha Wachtela na vlak. Pak šel Efraim do školy, kde byla organizována jakási občanská domobrana. Toho dne poprvé dostal pušku. Prvním úkolem byla hlídka na vodárně. Střídali se po 24 hodinách, ve volnu chodili do školy, kde se pokoušeli studovat, ale většinou v lavicích usínali. Tento režim trval týden, až do osudného pátku 30. září, kdy jim oznámili, že je po všem. Jejich velitel, major, onoho večera pil, aby utopil své zoufalství, a když studenty zbavil všech

povinností, těžce vzdychl a prohlásil: „Ale co by jsme dělali bez těch Židů, to ví jen Pánbůh!“⁸⁹

Nazítří obdržel Efraim zprávu od rodičů, aby se vrátil domů, než se situace vyjasní.

Prahu našel zdrcenou. Na Den Smíření, 5. října, přinesly noviny zprávu o demisi presidenta Beneše. Nový prezident Emil Hácha už v nástupní řeči prohlásil, že koncepce státní nezávislosti Čechů musí být znovu uvážena. Noviny přinášely mapy okleštěného státu s nadpisem „Malá, ale naše“...

Začínaly se objevovat známky otupělého přivyknutí. Nemělo smysl v nečinnosti přihlížet rutinizaci pohromy, Efraim se rozhoduje k návratu do Mukačeva. Ovšem dny Podkarpatské Rusi, jako součásti československého státu, byly již sečteny. Když bylo prvního listopadu oznámeno, že nazítří vyhlásí Mussolini své rozhodnutí o uspořádání hranic ČSR s ostatními státy, studenti v Mukačevu reagovali se zvláštní nonšalancí, jakoby říkali: už se nám toho stalo dost, víc se nám stát nemůže. Ale stalo. Druhého listopadu přestalo Mukačevo existovat, jeho místo zaujal Munkács.

Následující den začala evakuace. Mělo odjet jen několik vlaků, než se uzavrou hranice. Efraim neváhá a na kole odjíždí na nádraží. Tam mu oznámili, že nebude vypraven nákladní vagon a nebude si tedy moci vzít svůj bicykl sebou. Nevida nikoho, komu by ho daroval, postavil ho ke zdi, koupil si lístek do Prahy a odjel. A žertem dodává: „*Byli-li obyvatelé Munkácsze poctiví jako byli obyvatelé Mukačeva, musí tam to kolo stát opřené o nádražní zeď až do dneška...*“⁹⁰

⁸⁹) AEF

Do Prahy se vrátil s jasným pocitem, že končí nejen čas studií, ale celá kapitola jeho života; nic už nebude jako dřív. Fakt, že se tento předěl osobního vývoje a osudu časově shodoval s „okamžikem pravdy“ demokratického světa a fatálním převratem v dějinách lidstva a s tím nejstrašnějším předělem v dějinách židovského národa – byl zajisté faktor, který určoval orientaci v celém dalším Efraimově životě. Mnichov hluboce ovlivnil jeho politickou orientaci, myšlení a snad i celý charakter. Definitivně také vyřešil jeho problém s tolstojovským neodpíráním zlému.

Tato filosofická otázka zaměstnávala Efraima už od doby, kdy se začaly utvářet jeho názory. Neodpírání zlému bylo cosi, s čím se nemohl smířit.

Ve třicátých letech byl Efraim svědkem, jak Tolstého myšlenky dostávají aktuální politický výraz vystoupením Ghandiho v Indii. Ghandi dokázal, že nenásilný zápas může být stejně efektivní jako násilný. Jeho nenásilí bylo ovšem ve své podstatě vyhrožování krveprolitím, které vypukne po celé Indii, nechají-li jej Angličané zemřít hladem. Hrozba masovými nepokoji byla vydávána za nenásilný zápas. K jaké absurditě může vést filosofie nenásilí, je vidět v návrhu téhož Ghandiho německým Židům: jako protest proti pronásledování Hitlerem (s kterým se spojit proti Anglii tento „Nenasilný“ nevyklučoval) navrhoval, aby půl milionu Židů v Německu spáchalo hromadnou sebevraždu, neboť jejich životy jsou už beztoho ztracené a jeho návrh představuje možnost protestovat „nenásilně“ proti násilí na nich páchaném...⁹¹

⁹⁰) EEF č. 6, 18. 6. 2006

⁹¹) AEF

Efraim byl dokonale rozčarovaný. Tak tedy vypadala „nenásilnost“. Stejný padělek, stejný klam, jako to, co odhalil Masaryk ve svém sporu s Tolstojem:

Lev Nikolajevič mě pak pozval i do Jasně Poljany. (...) Před polednem jsem dojel do zámku; řekli mně, že Lev Nikolajevič ještě spí. (...) Šel jsem tedy zatím do vsi: byla špinavá a ubohá. Když mi začal vykládat, že se máme oprostít, že máme žít po mužicku a tak, řekl jsem mu: A co ten váš dům a salon, ta křesla a divany? A co ten bídný život vašich sedláků? To je oprostění? (...) Mužik žije chudě, protože je chudý, ale ne proto, aby byl asketou. A řekl jsem mu, co jsem viděl v jeho vsi, ten nepořádek, nemoci, špinu a všechno. Pro Boha dobrého, to vy nevidíte? Vy, takový umělec, neumíte to pozorovat?

Ale nejvíc jsme se přeli o neodpírání zlému; nechápal, že neběží jen o odpírání násilné, o boj proti zlému na celé čáře; neviděl rozdíl mezi defensivou a ofensivou; myslel si, že by například tatarští nájezdníci, kdyby jim Rusové neodporovali, po krátkém zabíjení od násilí ustali. Moje these zněla: Když mě někdo napadne, aby mě zabil, budu se bránit, a nebude-li jiné pomoci, zabiju násilníka; když jeden ze dvou má být zabit, ať je zabit ten, kdo má zlý úmysl.⁹²

Zklamán Ghándím i Tolstojem, stává se Efraim Freud odpůrcem myšlenky nenásilí. Zejména později, v prvních letech existence státu Izrael (a vlastně po celou dobu jeho existence), se plně přesvědčil o její utopičnosti.

K tématu neodporování zlému Efraim Freud dodává:

⁹²) ČAPEK, Karel. *Hovory s T.G.Masarykem*, Fr. Borový a Čin, Praha 1946, str. 64-5

Je samozřejmě nutno vyvrátit argument symetrie, podle něhož totéž právo vidět v tvém odpůrci zlo – musí být přiznáno i jemu; a pak vyplývá z oprávnění násilí, i když je defensivní, všeobecné násilí. Ale myslím, že pravá disjunkce není mezi světem násilným a nenásilným, nýbrž mezi světem ve kterém je násilí provozováno jen těmi, kdo nepotřebují jeho legalizaci, protože násilí je jejich přirozenost a priori, zatímco tomu kdo se domáhá takové legalizace je to právo odepřeno – a mezi světem, který uznává, že násilí a priori existuje a který povoluje užívat násilí těm, kteří nejsou násilní a priori, proti pokusům ze strany a priori násilných užívat svého a priori prerogativu.“⁹³

2. 3. 5. Na cestě do Staré vlasti

Kapitola Mukačevo skončila; ne jak bylo původně zamýšleno, Efraim měl v Mukačevu maturovat a pak se vrátit⁹⁴ do Palestiny.

Politický vývoj porušil jen zamýšlené pořadí událostí, nikoliv jejich cíl.

Efraimův otec se obrátil na Palestinský úřad sionistické organizace s žádostí o udělení vystěhovaleckého certifikátu namísto v létě 1939 (jak

⁹³) EEF č. 7, 21. 9. 2006

⁹⁴) Sloveso „vrátit se“ je zdánlivě použito chybně: znamená přece jít zpět na místo kde už jsi byl a Efraim do té doby v Palestině nebyl. V záměrech sionistického hnutí ale dostává toto sloveso symbolický význam, nejedná se o návrat jednotlivce, nýbrž o návrat celého národa do Staré vlasti, odkud byli jejich předci vyhnáni.

bylo rezervováno) už nyní, tedy v létě 1938, následkem čehož Freudovi od té doby takřka „seděli na kufrech“. Efraim se přesto rozhodl využít času a odmaturovat.

Otázka byla kde a jak. Do smíchovského gymnázia se z různých důvodů nechtěl vracet a rodiče mu tedy navrhli zkusit to na Židovském gymnáziu v Brně.⁹⁵ Tam byl přijat a začal studovat koncem listopadu.

Sotva se začal aklimatizovat a zvykat si na novou rutinu a nové prostředí, přišla začátkem března logická a očekávaná dohra mnichovské tragédie.

Nepovažuji za nutné rozepisovat se o všech okolnostech konce tzv. Druhé republiky a vzniku „Protektorátu Čechy a Morava“; snad jen jako hořkou tečku vzpomenu reakci Západu, který ústy lorda Chamberlaina prohlásil: *„Tento vývoj ukončil vnitřním rozvratem existenci státu, jehož hranice jsme se nabídli zaručit a vláda Jeho Veličenstva nemůže být následkem toho vázána tímto závazkem.“*⁹⁶

Řečeno jednodušeji: Jelikož se stalo to, za co jsme ručili, že se nestane, je naše záruka neplatná.

Efraim Freud si přesně zapamatoval poslední večer existence Druhé republiky, 14. březen 1939. Byl na koncertě; v Brně ten den vystupoval skotský pianista Frederic Lammond, svého času přední interpret klavírní hudby, především Beethovena a Liszta. Toho večera byla na programu Beethovenova sonata Waldstein (op.53), variace Diabelli (op.120) a Rondo „Wuth über den verlorenen Groschen.“⁹⁷

⁹⁵) Archivní dokumenty o Efraimově studiu v Brně se nezachovaly. V archivu města Brna chybí hlavní katalog i třídní katalog ze školního roku 1938/39. Zachovaly se pouze třídní katalogy 1940/41, ostatní bylo, dle úvodu v inventáři, zničeno za války okupanty.

⁹⁶) CHURCHILL W. S. *The Second World War, I. The Gathering Storm*. Cassel, London, 1967. Vol.I. s.303.

⁹⁷) AEF. Efraim Freud se ve svých vzpomínkách sám podivuje nad faktem, že si dlouhá desetiletí pamatuje pořad tohoto koncertu.

Efraim šel na koncert s plným vědomím co se stane té noci. Měl podivný pocit, jakoby se to už stalo; taková rezignace; říkal si: když už mne očekává to nejhroznější, budiž toto mé rozloučení se světem, který jsem znal.

Nazítří k ránu byla sněhová bouře, dost nezvyklá v polovině března. Přišla posluhovačka rodiny u které Efraim bydlel a zoufale plakala: „Už jsou tady...“ A skutečně, ulice už byly plné německého vojska...

Po té traumatické události se profesori na brněnském gymnáziu pokusili vrátit výuku do jakési rutiny, za mnoho to nestálo, ale studenti se dočkali i maturitních zkoušek, v dubnu písemných, prvního června ústních – hned nato bylo rozdělení vysvědčení.

Usilování o normalizaci bylo tak intenzivní, že nebyla vynechána ani obvyklá „Akademie“ na konci školního roku, tedy vystoupení žáků, kteří obyčejně demonstrovali úspěchy končícího roku. Efraim se účastnil v rámci smyčcového kvarteta. Hráli klidné Andante cantabile z Haydnova kvarteta (op. 5, č. 3) a Bocheriniho menuet (op. 11).

Efraim později často myslíval na ten večer, kdy uvažoval, zda by bývalo nebylo účinnější vzdát se normalizace v tak abnormálních podmínkách a vykřiknout „naše město hoří“, nebo přeci jen udržet zdání normality i za nejtěžších podmínek. Totéž dilema trápilo též – za podmínek nesrovnatelně těžších – židovskou samosprávu v Terezínském ghettu a Efraim je měl plně pochopit o mnoho let později, kdy začala jeho spolupráce s Terezínskou iniciativou.

Rozdáním „vysvědčení dospělosti“ skončilo pro Efraima brněnské intermezzo a vrací se do Prahy.

Bylo mu téměř 18 let a otázka vystěhovaleckého certifikátu se zostřila. Freudovi si byli vědomi, že možnost vycestování na jeden certifikát s rodiči platí pouze před dovršením 18 let dítěte.

Hanna Steinerová,⁹⁸ blízká přítelkyně paní Freudové, která se starala o podobné problémy jménem židovské obce (a později patřila k židovskému vedení v Terezíně), měla dobré styky s britským konzulem v Praze a zeptala se ho, zdali je možno vyložit předpis o kritickém věku tak, že by platnost tohoto práva byla až do konce kalendářního roku ve kterém dotyčný dovrší osmnáctý rok života, v Efraimově případě tedy do 31. prosince 1939. Po několika dnech odpověď přišla: „Když přijede v den svých osmnáctých narozenin a dostaví se jedinou minutu po půlnoci na celní stanici, přijmeme rodiče podle jejich certifikátu a hoča navrátíme odkud přišel.“⁹⁹

Začalo pátrání po jiných možnostech. Volba připadla na Hebrejskou univerzitu v Jeruzalémě. Několik telegramů otevřelo tuto opci a Efraim byl přijat jako řádný student, což v praxi znamenalo udělení studentského vystěhovaleckého certifikátu.

Ještě ovšem zbývalo získat od německých úřadů povolení k vystěhování. Gestapo zřídilo úřad pro vystěhování Židů ve Střešovicích. Ze svého pobytu tam si Efraim Freud vzpomíná, mimo všeobecné šikanování, na dosti dramatickou událost:

„... ti lumpové si vymysleli různé triky na trápení klientů. Na příklad: kdo potřeboval na záchod, byl dlouho držen v očekávání „povolení“, někdy i po několik hodin. Jestliže dotyčný omdlel, vylili na něj špinavou vodu, tak jak byl, přes šaty; pak byl potrestán, protože

⁹⁸) Dr. Hanna Steinerová, 1894 – 1944, významná židovská aktivistka meziválečného období v Čechách. Úřednice pražské židovské obce, členka WIZO, stála ve vedení HICEM, spolku pro vystěhovance a průchozí. Činná v Terezínském ghetu, zahynula v Osvětimi.

⁹⁹) AEF

smrdí. V jiných případech vybírali „poplatek“ za „povolení“ – vyčištění zvláště smradlavého záchodu holýma rukama, případně svými šaty.

Pro mne si vymysleli následující „šprým“: u jednoho stolu mne poslali do jisté kanceláře, číslo tak a tak. Když jsem tam vstoupil, stanul jsem náhle tváří v tvář panu Guentherovi, Eichmanovu zástupci, řediteli úřadu pro vystěhování Židů (zatím se dámy a pánové, kteří mne tam poslali, postavili ke dveřím na podívanou, co se bude dít; oni se přece svého šéfa báli na smrt! Můj „hostitel“ začal na mne řvát a nakonec štěkl „An die Wand!“ – obličejem ke zdi a začal nabíjet svůj revolver. Loučil jsem se se světem a očekával jsem konec. Najednou zaštěkal: „Wegen einem juedischen Sauhund werd´ ich mir nicht die Muehe geben das Ding zu putzen“, vyjmul náboj a velel mi se poklonit ke zdi :

The image shows a detailed Czech passport application form from the interwar period. The form is filled out with handwritten information. Key details include:

- Name and Surname:** Efraim
- Birth Date:** 28.8.1921
- Address:** Praha - Smíchov, Op. 1785, Pškovská
- Parents:** Amos, Tella
- Occupation:** (blank)
- Spouse:** (blank)
- Documents:** A list of documents is provided, including a military book (Vojenská knížka) and a passport stamp from the Ministry of Foreign Affairs (M. V. A.).
- Photograph:** A black and white portrait of a man is pasted on the left side of the form.
- Stamps:** There are several official stamps, including one from the Ministry of Foreign Affairs and a date stamp from the passport office.

Efraimova žádost o vystěhovalecký pas (NA)

„tiefer!“; a tak asi třicetkrát, pokaždé trochu hlouběji. Náhle mi poručil se postavit tváří ke dveřím a poklonit se jim. On ty dveře otevřel a šel nazpět ke svému stolu. Náhle se rozběhl, jako fotbalista, který má kopnout osudnou jedenáctku a strefil se (s neuvěřitelnou přesností) svou holínkou do mého „jižního východu“. Já jsem letěl (doslovně letěl) v oblouku ven a přistál jsem v předsíni. Tam jsem zaslechl hlahol smíchu dam a pánů, kteří za

svou těžkou práci dostali jako bonus toto vyražení. Po čtrnáct dnů jsem měl potíže se sezením; ale hlavní bylo, že jsem dostal svůj

Durchlasschein. (Rodiče tam naštěstí nebyli, oni byli objednáni na jiný den, podle zásady roztrhávat rodiny).¹⁰⁰

Datum Efraimova odjezdu bylo stanoveno na 14. listopadu. Odjezdové vízum bylo v platnosti pouze na určité datum: ne o den dříve a ne o den později. Toto nařízení ulehčilo německým úřadům roztrhávat židovské rodiny. Případ Freudových byl poměrně lehký, Efraim byl koneckonců plnoletý, ale sadističtí němečtí úředníci se takto chovali i k rodinám s malými dětmi. Otec s jedním dítětem v určitý den, matka s druhým dítětem o měsíc později. Byly i případy, kdy poslali nemluvně bez rodičů či sourozenců...

V den Efraimových osmnáctých narozenin se událo to, co ve svém výsledku vlastně umožnilo válku: pakt Ribbentrop – Molotov. Kdo si pamatoval vlastenecké proslovy komunistických poslanců jen necelý rok dříve a domníval se, že rozumí ideologické propasti mezi komunismem a nacismem, nemohl uvěřit svým očím a uším. „Říše se dohodla s Ruskem“, hlásaly noviny v Praze. Přesto se našli i tací, kteří v tomto vývoji spatřovali obrat k lepšímu, protože tím byla zmařena opce nejhorší, totiž spojení Západu s Německem. Buď jak buď – válečná mašinerie se vydala na cestu, a Hitler, maje východní frontu prozatím zajištěnu, zahájil válku útokem na Polsko, nedbaje ultimáta západních mocností.

V období čekání na 14. listopad se Efraim připravoval na cestu. Bylo nutno sepsat seznam vybavy, který byl předmětem zvýšeného zájmu ze strany německých celníků. Neměl vlastně nic zvláštního,

¹⁰⁰⁾ EEF č. 8, 24. 11. 2006

s výjimkou jeho dvou hudebních nástrojů. Obrátil se na maestra Hubičku, který ještě byl oficiální odhadce hudebních nástrojů a věděl co je přípustné. Maestro poradil takto: Nepovolí ti vývoz dvou nástrojů, proto radím zapsat jeden z nich na tvého tátu. Co se týče violy – nepovolí ti vyvézt nástroj z rukou Stainera. Co bych mohl zkusit je toto: sloupl bych vignetu a vystavím ti potvrzení, že je to bezcenná imitace, s tím ti ji pustí. V Palestině pak vyhledáš dobrého houslaře, kterému se jistě podaří ji restaurovat. Jen nemohu zaručit, že se mi podaří vyškrábat vignetu celou, klich je tam už skoro tři sta let a papír je křehký. Přijď zítra a uvidíme.

Druhého dne přivítal maestro Efraima se zaslzenýma očima: „Já jsem ji **zabil!** Nikdy bych nevěřil, že bych byl s to něco takového udělat; ale zkusil jsem to a ta vineta se mi rozsypala mezi prsty!“ Snažil se omluvit a skoro plakal kvůli té „vraždě“, kterou si kladl za vinu – on, Hubička, zničil vignetu velkého Stainera!¹⁰¹

S potvrzením maestra Hubičky se Efraimovi podařilo violu vyvézt a dopravit do země, která byla bezesporu drahá všem třem: učiteli Guarnerimu, žáku Stainerovi i jejich oddanému služebníkovvi maestru Hubičkovi...

Přišel den Efraimova odjezdu, tedy vlastně návratu, do Staré vlasti. Udál se ve stínu vážných nebezpečí pro celý svět a ve sféře osobní v nejistotě co bude s rodiči, kteří museli ještě čekat plných šest neděl, zatímco se šířily pověsti o posledním transportu...

¹⁰¹) STAINER, Jakob, také Jakobus nebo Jacobus (okolo 1617-1683). Rakouský houslový mistr, žák Niccoly Amati a Andrea Guarneriho. Jeho originální signatura je *Jacobus Stainer in Absam prope Oenipontum fecit (rok)*. AEF

„Nastala hodina loučení s tou dobrou zemí ve které jsem užil tak štědrého pohostinství po celých osmnáct let. Země ve které se mi dostalo svobody a nádherné výchovy v rukou nejušlechtlejšího vychovatele; země Masarykova a Čapkova, jimž jsem se později snažil odplatit morální dluh překládáním jejich nejlepších děl do hebrejštiny. Země která mne inspirovala svou tichou kulturou, země která milovala Mozarta a přijala ho do svého náručí víc než jeho vlastní země. Země která vyryla do svého bytí vzdorování tyranii, církevní a světské, od středověku až podnes a její velcí učitelé poukazovali na bibli jako na zdroj svých přesvědčení – od Betlémské kaple až do města Tábor; a v naší době se pyšní nejkrásnějším státním heslem „Pravda vítězí“. Země v níž vykvetla po dlouhá pokolení bohatá židovská kultura, od nejstarších přistěhovalců, kteří přinesli s sebou kámen ze starého Chrámu v Jeruzalémě a vybudovali na něm synagogu Al-tnaj. A pak Rabbi Loew, muž zářícího intelektu; a židovských bojovníků na Karlově mostě roku 1648; a v našem období – sionistické hnutí jehož se účastnila skupina učenců a spisovatelů, s některými z nich mi bylo dopřáno se stýkat, jako dobrý dar osudu.

A v osobní oblasti – loučení s mou dobrou a drahou Aťou – loučení těžké a bolestné. Byl jsem osudem obdarován ji potkat po šesti letech, kdy jsem se dostal do Prahy v uniformě Židovské brigády a obnovit písemné styky roku 1990, jako uzávěr kruhů mého života; setkat se s ní ještě jednou jsem už nedokázal...¹⁰²

14. listopadu 1939, v šest hodin večer, nastoupil Efraim Freud do vlaku, který jej přes Rakousko a Itálii dovezl do Terstu. Odtud doplul

¹⁰²) EEF, č. 8

lodí „Galilea“, osm dní od odjezdu z Prahy, do země svých snů,
Palestiny.

3. SVATÁ ZEMĚ

3. 1. Přesídlení

Efraim Freud přichází do tehdejší Palestiny na podzim roku 1939, přesněji 22. listopadu. Jeho přestěhování bylo – jak sám říká – současně opožděné a naléhavé. Jako úspěšný maturant a čerstvý student Hebrejské univerzity mohl vycestovat na tzv. studentský certifikát.

Pravděpodobnost spásného vystěhování z protektorátních Čech hraničila téměř se zázrakem. Skutečnost, že se tak stalo díky studentskému certifikátu, má pro něho hodnotu osobního paradoxu. Původně totiž, věren duchu sionistické výchovy, studovat vůbec nechtěl. Rozhodl se vyslyšet volání některých skupin židovských intelektuálů po převrstvení obyvatelstva jako nezbytné podmínce pro znovuosídlení a znovuvybudování Svaté země. Osobní aplikací tohoto imperativu, jak sám nazývá své konání, bylo rozhodnutí nestudovat, naučit se tělesným pracím a zvyknout si na ně.

Proto tráví poslední měsíce tzv. prázdnin roku 1939 se skupinou stejně smýšlejících sionistických kolegů na statku v Bolevci u Plzně, jako zemědělský pracovník.

Proto chápe vycestování na „záchranný studentský certifikát“ jako bolestný kompromis, který jej nutil (což bylo podmínkou takového způsobu vycestování) strávit první rok pobytu ve Svaté zemi na univerzitě, tedy v činnosti, která nebyla shodná s jeho záměry.

Po uplynutí obligátního roku na univerzitě, v létě 1940, se Efraimovi otevírá opce pro jeho trvalou činnost. Organizuje se skupina

nových přistěhovalců, většinou starších členů Sionistické organizace z ČSR, kteří brali zásadu „osobní platnosti národních postulátů“ vážně a přes pokročilý věk většiny potenciálních členů (nejmladšímu bylo 29, nejstaršímu 60(!), se rozhodli zúčastnit se projektu zemědělského osídlení.

Tedy bylo rozhodnuto, že účast kandidátů nad padesát let musí být vyvážena účastí mladší generace. Rodiče Efraima Freuda patřili k této skupině a on účast na zemědělském projektu uvítal; jeho cesta k budoucnosti byla určena.

A tak se jednoho dne počátkem listopadu 1940 ocitá ještě s jedním kamarádem na prázdném poli východně od osady Nathanya, dnes stotisícovým okresním městem. Vyzbrojeni vším potřebným od architektů Židovské agentury¹⁰³, začínají vlastníma rukama stavět domy nové osady.

3. 1. 1. Nové osady

Židovské obyvatelstvo, vytvářející v Palestině tzv. staré osídlení (*ha-jišuv ha-jašan*), žilo ve značně špatných podmínkách. Pokusy zlepšit jeho situaci se datují od roku 1830. Byl to především britský Žid Sir Moses Montefiore, londýnský bankéř a filantrop, který chtěl Židům

¹⁰³) Tzv. Jewish Agency, (dále JA): mandátem Společnosti národů uznaná zastupitelská organizace židovského národa, ustanovená v původním mandátu, kterým byla Země postavena pod britskou správu jako zástupce SN. V původním znění byla Světová sionistická organizace uznána jako JA; r. 1929 byla JA rozšířena, aby se zajistila účast (a podpora) ne-sionistických židovských organizací. Všeobecně byla JA pověřena všemi zastupitelskými úkoly národního vedení nepolitické povahy, tedy kolonizace Země, zařazení nových přistěhovalců, a všech společenských funkcí jinak obstarávaných vládou. (pozn. E.F.)

poskytnout možnost obdělávat vlastní půdu. Pro odpor osmanských úřadů se mu ji ale nepodařilo nakoupit, s jedinou výjimkou osady Moca.

V roce 1860 zakládá francouzský židovský politik Adolphe Crémieux organizaci *Alliance israélite universelle*, která v roce 1870 zřídila první zemědělskou školu v Palestině, zvanou *Mikve Jisrael*. Přibližně ve stejné době je založeno několik prvních osad – Nachlat Šiva, Mea Še'arim a Petach Tikva.

Další osady vznikaly v 80. a 90. letech 19. století za časů tzv. první alije, tvořené převážně ruskými Židy, prchajícími před carskými represemi.

V době druhé alije, vyvolané pogromy v Rusku po revoluci roku 1905, vznikají kolektivní osady v Jišuvu. Světová sionistická organizace (World Zionist Organization – WZO, založená 1897) zřídila v roce 1903 v Jafě podpůrný fond, později přeměněný na Anglo-palestinskou banku (Anglo-Palestine Bank). Ta půjčovala na nízký úrok zemědělcům, obchodníkům a stavitelům. Vznikají malé kolektivní jednotky *kvuc* (hebr. skupina) i větší jednotky *kibuc* (hebr. sbírka, shromáždění). Členové *kvuc* i *kibuců* společně hospodařili, nedostávali peníze, ty byly vkládány do dalšího rozvoje osad. Ubytování, školy i zdravotnictví bylo zadarmo, nákupy se prováděly prostřednictvím poukázek v místních prodejnách. Děti byly vychovávány kolektivně, na noc odcházely spát do společných ubytoven.

Prvky kolektivního i individuálního hospodaření kombinovaly tzv. *mošavy*. V osadách pracujících (*mošav ovdim*) pracovala každá rodina na přidělené půdě, prodej produktů byl zajišťován společně; v druhém typu *mošavů*, *mošav šitufi* (kolektivní osada) byla praktikována společná práce, vše ostatní bylo individuální.¹⁰⁴

¹⁰⁴) POJAR, Miloš. *Izrael*. Praha : Libri 2004, str. 29 a násl.

Proti principu kolektivního hospodaření se brzy začaly ozývat námitky, hovořící o přílišné přísnošti. Mezi těmito hlasy vynikal systematický rozbor sociologického problému organizace osad, vypracovaný Filipem Bihamem, členem kibucu Sarid, původem z Českých Budějovic.

Biham se nespokojil s teoretickou diagnózou problému, ale vznesl praktický návrh, týkající se úlohy rodiny v nově vzniklých osadách. Na Bihamových myšlenkách byla postavena i osada Nira, kterou spoluzakládal Efraim Freud. On sám tlumočí Bihamovy zásady takto:

„...Hlavní nedostatek plně kolektivního modelu neleží na straně výroby, nýbrž na straně spotřeby. Odmítnutí rodinné autonomie neumožní uskutečnění ideálu, jakkoli je ušlechtilý. Jelikož se však kolektivní výroba osvědčila jako přednostní způsob výroby, doporučuje se reforma na straně spotřeby. Členové by dostávali za svou práci plat a mohli by vést individuální život podle svých rodinných autonomních rozhodnutí. A dále: vedle kardinální reformy spotřeby by měl princip totálního primátu zemědělství být podroben kritickému rozboru; tak jako princip totálního kolektivismu, je i totální primát zemědělství následek romantického pojetí sociálních problémů a jejich řešení. Je čas tento koncept modernizovat a zavést element průmyslu do hospodářského systému, a to nejen v městském, nýbrž i ve venkovském prostředí. Třetí, byť i ne kardinální element doporučované reformy by umožnil rodinám dostat malý pozemek k samostatnému pěstování zemědělských výrobků pro vlastní spotřebu a pro výraz osobních předností...“¹⁰⁵

Bihamovy myšlenky jsou návratem k realitě, kterým musí zákonitě projít každé sociální uskupení se státopornými ambicemi. Po

¹⁰⁵) EEF č. 9, 8. 2. 2007. O Filipu Bihamovi viz sborník. *Židé z Československa a jejich přispění k výstavbě státu Izrael*. Také tato práce kap. 4.2.5.

romantickém období rozhodného revolučního skoncování s minulostí a s tradiční společensko-státní strukturou přichází postupné zaoblování příliš ostrých ideologických hran. Bihamova reforma sleduje dvojí směr, diktovaný logikou věci: a) nedostatek soukromého vlastnictví snižuje – zejména u mladé nastupující generace – míru konsenzu jednatelce se společností; b) převážně agrární stát bez rozvinutého průmyslu, tedy bez moderních (i zbrojních) technologií, nemůže na mezinárodním poli dlouho obstát.

Zajímavým faktem je absence čehokoli, co by jen vzdáleně připomínalo náboženskou reformu, která v historii tak často provázela (často ovšem i zapřičiňovala) vznik nových státních útvarů. V této absenci můžeme spatřovat důkazy rozličných vlastností judaismu: jeho vnitřní konzistenci, odolávající tlaku času, ovšem i vědomí židovského národa o nezpochybnitelnosti úlohy a tradiční formy tohoto náboženství.

Na jaře 1941 byla stavba domů osady Nira¹⁰⁶ hotova. Kromě práce na poli, budují obyvatelé malou textilní továrnu, přesně v duchu Bihamových zásad. Práce v zemědělství i v továrně se rozbíhaly.

Odhodlání mladého studenta Efraima Freuda pracovat v zemědělství dochází svého naplnění...: „...já sám jsem pracoval ve stáji; můj představený byl Dr. Liebstein, původem z Liberce, kde sloužil jako nejmladší předseda náboženské obce v ČSR. Bylo mu něco přes třicet, když svou funkci složil před vystěhováním do Izraele (tehdejší Palestiny).¹⁰⁷ Tato poslední věta zasluhuje vysvětlení: ano, byla to stáj a

¹⁰⁶) Všechna jména nově vznikajících osad musela být schválena Komisí jmen při Jewish Agency. Tam se kdosi rozpomněl, že slovo „Nir“ (= brázda) znamená někdy také „osnova“. Nira se tudíž stalo jménem vsi, kde se lidé zabývají brázdami a osnovami (pozn. E.F.)

¹⁰⁷) Po válce byl povolán do diplomatické služby vznikajícího státu Izrael jako mimořádný konzul (pověřený jménem JA) u vrchního velitelství spojeneckých armád v Německu; po návratu z této mise byl jmenován sekčním šéfem v ministerstvu zahraničí a ředitelem konsulárního oddělení a nakonec velvyslancem v Praze, kde náhle zemřel u svého psacího stolu na velvyslanectví. (pozn. E.F.)

byl to doktor práv Liebstein; nadto je vhodné podotknout, že v osmnáctičlenné skupině bylo doktorů sedm, několik továrníků a ředitelů a architekt. Ale my všichni jsme si byli vědomi toho, že každý z nás je tu díky svému zvláštnímu osobnímu zázraku zachránění a že těžká tělesná práce je jen nepatrná odměna, kterou dlužíme své staronové vlasti... “¹⁰⁸

Nadšené úsilí budovatelů, hraničící mnohdy se sebeobětováním, mělo být už brzy vystaveno další zkoušce. V létě 1942 Jewish Agency konečně dosáhla dohody s Velkou Británií o účasti Židovské pospolitosti v Palestině v 2. světové válce. Mladý student, nyní zemědělský dělník, Efraim Freud, nezůstal stranou...

¹⁰⁸) EEF č. 10, 26. 4. 2007

3. 2. Na vojně

Začátek války zastihl Efraima Freuda ještě v Praze. Jak již bylo řečeno, čekal zde na dvě povolení: jednak na povolení vystěhovat se z protektorátu (kompetence pražského Gestapa) a jednak na povolení vystěhovat se do Palestiny (povolení Britské mandátární administrace Palestiny, jako prodloužená funkce Britského Colonial Office).

Tato ambivalence byla příznačná pro situaci Židů v Evropě. Britská vláda, zodpovědná za mnichovský debakl, se nepoučila a nadále pokračovala ve své politice appeasementu. Její vyhlášení války Německu mělo charakter spíše formální (Efraim Freud v této souvislosti použil velice výstižnou formulaci „na půl huby“), a od trapné praxe přistěhovaleckých kvót do Palestiny v rámci takzvané Bílé knihy¹⁰⁹ Brity neodradily ani Hitlerovy výhrůžky o „Ausrottung der juedischen Rasse“.

V této situaci vyhlásil předseda Jewish Agency David Ben-Gurion, pozdější první izraelský premiér, směr, kterým se nadále měla ubírat židovská pospolitost v Palestině a nejen tam: „Budeme bojovat proti nacistickému Německu jakoby nebylo Bílé knihy a budeme bojovat proti Bílé knize jakoby nebylo války“.¹¹⁰

Teprve hrozící invaze nacistických vojsk do Palestiny přiměla britskou administraci k dohodě s Jewish Agency o strategické spolupráci a zařazení židovských dobrovolníků ve zvláštních židovských

¹⁰⁹) Bílá kniha (*White Paper*): autoritativní zpráva, která provádí řešení problémů či nastiňuje jejich řešení. V minulosti byla součástí politického procesu států Commonwealthu. S naším tématem souvisí dvě nejznámější: Churchillova b. k. z 3. června 1922, týkající se budoucího uspořádání Palestiny a zpřesňující postoj britské vlády k Balfourově deklaraci a MacDonalдова b. k. z 9. listopadu 1938 omezující židovskou imigraci do Palestiny. Viz: ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina*, Praha 2007, s. 36; GILBERT, Martin. *Izrael : Dějiny*, Praha 2002, s. 65; TERNER, Erich. *Dějiny státu Izrael*, Pardubice 1991, s. 52.

¹¹⁰) TEVETH, Shabtai. *Ben Gurion: The Burning Ground, 1886-1948*, Boston 1987, s. 717. Viz také PARKES, William James. *A History of Palestine from 135 AD to Modern Times*; DAYAN, Deborah. *Pioneer*.

jednotkách do řad Britské armády. Zpočátku, v roce 1942, se jednalo o židovské setniny (companies), následujícího roku byly ustanoveny židovské prapory (battalions), a konečně v září 1944 byla ustanovena Židovská brigáda (přesněji tzv. Brigade Group, něco mezi brigádou a divizí).

Přestože britské úřady trvaly na dobrovolnosti služby, vyhlásila Jewish Agency v létě 1942 jakousi neoficiální mobilizaci. A tak se 12. října 1942 ocitl Efraim Freud na vojenské základně Sarafand jako vojín číslo PAL/38075.

V letech 1942-1944 židovský kontingent do bojů nijak významněji nezasáhl. Je nasnadě, že nikoli vlastní nevůli či neschopností. Jewish Agency se usilovně zasazovala o účast na bojištích a britská administrativa se jí neméně usilovně snažila zabránit. Britský postoj byl diktován koloniálními a imperiálními úvahami a v neposlední řadě také mnichovskou mentalitou, která chtěla stůj co stůj zabránit, aby se zastupitelstvu židovského národa dostalo právo na účast v mírovém jednání po válce. Velice lapidární vysvětlení nabízí Howard Blum: *Britská vláda si uvědomovala, že jedná s muži, kteří proti ní v minulosti bojovali a pravděpodobně budou jejími nepřáteli i v budoucnosti.*¹¹¹

Ovšem vojenské instance se svým pragmaticky přímočarým myšlením tento postoj nesdílely. Brzy si povšimly vojenského potenciálu židovských jednotek a počaly vyvíjet tlak na jejich bojové využití. Těmto snahám se nakonec dostalo podpory ministerského předsedy Churchilla, jehož myšlení bylo protikladem mnichovské mentality a jehož intervence nakonec vedly ke vzniku Židovské brigády. Na podzim 1944 Churchill osobně proklamoval její ustanovení. Jeho prohlášení obsahovalo obraty jako „Je výrazem historické spravedlnosti, že synové tak krutě pronásledovaného národa se mohou se zbraní v rukou a pod

¹¹¹) BLUM, Howard. *Brigáda*. Praha 2003, str.14.

vlastní vlajkou zúčastnit konečné porážky svého nejkrutějšího nepřítele a je nám ctí, že se to bude odehrávat v rámci naší armády...“ atd., atd.¹¹²

Židovská brigáda se do týdne ocitla v Egyptě, nedaleko El-Alameinu, kde měla být podrobena přípravnému výcviku s následným transportem do Evropy. Paradoxním symbolem je, že právě zde byl o dva roky dříve zmařen německý pokus o proniknutí do Palestiny, který by ve svém důsledku měl fatální následky: od ovládnutí Suezkého průplavu, přes porobení celého Středního východu, až k tažení do Indie a přímému spojení s Japonskem...

O dalším vývoji nechme opět vyprávět Efraima Freuda. Jeho vzpomínky uvozuje událost z jeho osobního života:

„Na okraji líčení velkých válečných událostí historického rozměru, nemohu se nezmínit o osobní události, jsa si plně vědom její nicoty ve velkém dění, které popisují (ale konec konců je to můj subjektivní pohled na tyto události): totiž že jsem se v březnu 1944 oženil s dcerou jihlavského vrchního rabína a když jsem odjížděl do Evropy, byla má žena na počátku těhotenství.

Asi po měsíci došlo na převezení brigády do jižní Itálie (vylodění v přístavu Taranto) a odtud vlakem do městečka Fiuggi nedaleko Říma, kde jsme se konsolidovali jako poměrně veliká vojenská formace a doplnili bojový výcvik.

Blízkost Říma nám umožnila krátké návštěvy hlavního města říše, která způsobila naše vyhnanství před dvěma tisíciletími. Naše setkání s touto kapitolou našich dějin v nás zanechalo trvalý dojem historického významu naší přítomnosti tam, obzvláště na Forum Romanum, se známou Titovou bránou, vystavenou na oslavu naší tehdejší porážky; o

¹¹²) Churchillův projev v Dolní sněmovně 28.9.1944. K tomuto citátu Efraim Freud dodává: „...citováno z paměti, ale z paměti dobře a trvale vyryté...“

tom, jak hluboký a všeobecný byl tento dojem, svědčí tehdy populární píseň:

*Ó Titusi, zda jsi viděl?
Pod bránou vystavenou
na tvou slávu se procházejí
židovští vojáci z Palestiny!*

Po několika měsících tuhého výcviku jsme se konečně dostali na frontu, severně od města Ravenna (na adriatickém pobřeží). Neoficiální radu našich spojenců, totiž že Němci jsou už unaveni a že se spontánně ustanovil režim „žít a nechat žít“ – „když jim dáte pokoj, nechají vás na pokoji také“ – jsme zdvořile vyslechli, ale nechovali jsme se podle ní. Naše patroly byly agresivní a dosáhli jsme několika taktických úspěchů, mezi nimi zajetí dvanácti nacistických zajatců, kterým jsme ihned „prozradili“, že se nalézají v rukou Židovské brigády (o čemž se mohli přesvědčit podle odznaku Davidovy hvězdy); jejich hrůza z toho, co mysleli, že je očekává, nám byla menší útěchou, neméně než fakt, že se ta hrůza neuskutečnila a naši zajatci byli převedeni bez úrazu do zajateckého tábora...“

Začátkem dubna se boje v Itálii chýlily ke konci. Zahájení konečné ofenzívy vedlo ke kapitulaci celé jižní fronty, týden před konečnou kapitulací Třetí říše...

„...V rámci této ofenzívy bylo uloženo naší brigádě přeplout řeku Senio, ustanovit se na severním břehu a dobýt horu Monte Ghebbio, dominantní bod převládající celé okolí. Tož naše brigáda přeplula Senio, ustanovila se na severním břehu a dobyla Monte Ghebbio, podle mého

mínění první teritoriální držba Židů od doby Titovy (Ó Titusi, zda jsi viděl?...) ¹¹³

Ofenziva pokračovala podle plánu, nacisté byli hnáni na sever až se vzdali a kapitulovali. Po odstranění Němců z Itálie jsme byli přeloženi do jejího severního cípu, jen deset kilometrů od rakouské hranice a umístěni ve vesnicích kolem městečka Tarvisio.¹¹⁴ Tam ve vesnici zvané Camporosso, jsem zažil osobní událost: 16. července jsem dostal telegram, že se mi 13-tého narodil syn (takové byly tenkrát poměry: telegram byl na cestě tři dny a nebylo na tom nic zvláštního).¹¹⁵

Po skončení války očekával Židovskou brigádu obzvláště těžký dodatečný úkol, jehož dodatečnost se velice rychle změnila v hlavní činnost Brigády: postarat se o zbytky židovské pospolitosti, bratry a sestry (někdy doslovně, ale častěji v širším slova smyslu), kteří se vrátili z koncentračních a vyhlazovacích táborů.

Na mysli tane neodbytná otázka: nemohl toto být jeden z důvodů (a možná ten hlavní) ustanovení Židovské brigády? Nemohly si britské úřady po dvou letech průtahů, na podzim 1944, kdy už bylo jasné, že porážka Německa je otázkou měsíců, uvědomit, že poválečná sociální pomoc navrátilcům z koncentračních táborů bude velice náročná a řešení tohoto problému v podobě Židovské brigády se přímo nabízí?

Jistým zůstává, že nedávno osvobozené státy Evropy neměly ani prostředky ani možnosti k efektivní pomoci. Neméně jistou je také

¹¹³) O této epizodě svědčí zápis ve Válečném deníku velitelství židovské pěší brigády: *10. dubna. Ofenziva 8. armády začala. Dva palestinské prapory během hodiny a čtyřicetipět minut překročily řeku Senio a obsadily bod Fantaguzzi M 213231. Žádná oběť.* (BLUM, Hovard. *Brigáda*, str. 133)

¹¹⁴) Židovská brigáda byla po skončení bojů v Itálii vyslána do Německa. V důsledku mnoha incidentů převážně s německými a italskými válečnými zajatci, Britové brigádu na území Třetí říše dojíti nenechali – Tarvisio byla konečná stanice. (tamtéž, str. 156)

¹¹⁵) EEF č. 11, 28. 9. 2007

nepříliš velká míra ochoty pro poválečnou integraci židovských navrátilců do nově budovaných struktur národních států...

„...byl to úkol udělat nemožné. Velká většina těch zachráněných nevěděla, co se stalo s jejich drahými a bylo nutno soustředit co nejvíc informací a postavit je k jejich dispozici a pak se postarat o ty, kterým ta informace nemohla než potvrdit jejich nejhorší obavy. Bylo nutno se postarat o elementární potřeby, jako byt a oděv a stravu, a pak o dopravní prostředky pro ty, kdo našli jakoukoli stopu o osudu příbuzných, nebo hledali či našli možnost se odstěhovat. Tato situace padla na ramena několika málo tisíců mladých mužů (a několika set mladých žen) bez prostředků, bez znalosti sociální péče. Ne, nebyli jsme v tom sami: židovské instituce se mobilizovaly a posílaly všechnu možnou pomoc všech druhů a směrů; i státy se snažily poskytnout pomoc a i v řadách britské armády, v jejímž rámci jsme se nalézali, bylo částečné porozumění naší situaci.“¹¹⁶

Jako příklad porozumnění velících složek britské armády pro pomoc židovským navrátilcům, uvádí Efraim Freud vzpomínku na svého nadřízeného anglického plukovníka. Tento důstojník byl v roce 1969 pozván Svazem veteránů třetího praporu (jehož byl ve válce velitelem) do Tel Avivu na oslavy pětadvacátého výročí vítězství. Tehdy se „starý“ svým bývalým vojákům svěřil: *„Co se týče vaší oddané služby uprchlíkům, musím vám říci, že jsem si byl po celý ten čas vědom vašich dvou problémů: za první sehnat zásoby, které jste potřebovali a za druhé zabránit abych se já o tom dověděl. Dnes vám mohu a musím říci, že já jsem měl problémy tři: za první se postarat, abyste ty zásoby dostali, za druhé zabránit, aby se moji představení o tom dověděli a za třetí zabránit, aby vy jste se dověděli, že já vím.“¹¹⁷*

¹¹⁶) EEF č. 11

¹¹⁷) tamtéž

Netřeba jistě dodávat, nakolik je z uvedeného bonmotu, přes všechnu jeho upřímnou lidskost, patrné, že porozumění britské armády bylo skutečně pouze částečné.

Práce Židovské brigády pro osvobozené vězně sestávala ze dvou fází. V té první, základní, bylo – po nejnaléhavějších potřebách potravy, hygieny a lékařské pomoci (tuto činnost postupně přebíraly ostatní židovské organizace a státní orgány) – nutno navrátit osvobozeným lidskou důstojnost a přetvořit jejich psychiku zpět k postojům svobodných občanů. Druhá fáze byla ve znamení návratu do Palestiny. Ten byl započat soustředěním osvobozených vězňů pokud možno v blízkosti Středozemního moře, tedy příprava k námořnímu transportu.

Brzy ovšem došlo k tragikomické situaci. V britských koloniálních úřadech i nadále setrvali zastánci appeasementu a Bílé knihy, jejíž nesmyslné přistěhovalecké kvóty znemožnily podstatnější přestěhování Židů do Palestiny už před válkou. Lpění Mandatární správy a Colonial Office na zastaralých předválečných zákonech a postojích, přinutilo Jewish agency chopit se jediného prostředku, který zůstal k dispozici: organizovat nutný Exodus nezákonně.¹¹⁸

Započala jedna z nejvýznamnějších epizod židovského Osvobození, která si jistě zaslouží jméno převzaté z latinského názvu Druhé Knihy Mojžíšovy.

Mimo velké a víceméně oficiální záchranné akce, odehrávala se spousta malých, takřka polosoukromých, podniků vojáků Židovské brigády, i jiných palestinských židovských jednotek, cílem kterých byla záchrana příbuzných a přátel, nebo alespoň získání zpráv o nich. Také Efraim Freud podnikl takovou výpravu...¹¹⁹

¹¹⁸) O této kapitole židovských dějin pojednává Leon URIS v knize *Exodus*. Také stejnojmenný film v režii Otto Premingera.

Jelikož jsme věděli, že pro takovou akci není žádná možnost dostat dovolenou, jel jsem bez dovolené¹²⁰ a nesl jsem po návratu s pýchou svůj (poměrně lehký) trest.

Cesta do Prahy byla, nebýt jejího tragického pozadí, objektivně zajímavou hrou „kočky a myši“. V Paříži jsem si musel opatřit lístek na vojenský vlak do Norimberku, což bylo podmíněno manévrováním mezi americkými a britskými úřady. S lístkem jsem se dostavil na nádraží Est. Tam jsem byl odkázán na zastupitelstvo britské armády, kam jsem nechtěl jít z obavy zmaření celé operace. Ještě přemýšleje co dál, spatřil jsem dámu v uniformě americké důstojnice, která si nějak nemohla pomoci se svými zavazadly. Přiskočil jsem jí na pomoc a k mému překvapení mne poprosila, mohl-li bych jí pomoci s těmi zavazadly na vlak... do Norimberku(!). Přiznávám se: nebyla to jen má dobrá výchova a přirozená slušnost, která mne pohnula jí vyhovět; byla to jako z nebe poslaná příležitost se dostat na ten vlak bez zbytečné zvědavosti svých britských spojenců. Jak jsem dopravil dámu (jejíž sluhou jsem se stal na deset minut) do důstojnického vagonu, přál jsem jí šťastnou cestu a přešel jsem do vagonu pro mužstvo, kde jsem se bez dalších událostí dostal do Norimberku, neobtěžován další nevítanou „zvědavostí“.

V Norimberku jsem přenocoval v americké vojenské noclehárně a ráno jsem pokračoval americkým vojenským vlakem do Plzně. Tam jsem přestoupil na vlak pod sovětskou vojenskou správou a v něm jsem dojel do Prahy. Vystoupil jsem na smíchovském nádraží, což vyvolalo podiv u několika kolegů, kteří jeli se mnou („jak člověk může v deset hodin večer

¹¹⁹) O Židovské brigádě a její účasti v bojích 2. světové války viz také: BECKMAN, Morris. *The Jewish brigade: an army with two masters*, Staplehurst 1998; CASPER, Bernard Moses. *With the Jewish Brigade*, London 1947; SANITT, Leonard. *On Parade: Memoirs of a Jewish Sergeant-major in World War II.*, Stevenage 1990. Též film *In our own Hands: The Hidden Story of the Jewish Brigade in World War II.*, režiséra Chucka Olina, USA 1998.

¹²⁰) Podle stanov britské armády, platí nedovolená nepřítomnost do 21dnů za „absenci“ a teprve po této lhůtě začíná „deserce“, spojená s dlouholetým vězením. Tato okolnost mi byla horní mezí pro trvání mé „výpravy“. (pozn. E.F.)

vystoupit v neznámém předměstí neznámého města?“). Co dělat – já jsem v tom „neznámém předměstí neznámého města“ bydlel jen několik let předtím.

Jel jsem elektrikou – k Atě, která věděla, že v příštích dnech se dostavím, jenže jsem za oněch okolností nemohl dát přesně datum. Zazvonil jsem - nic. Zatím už táhlo na jedenáctou a já stojím před zavřenými vraty. Nezbyvá než zazvonit „domů“ (totiž do našeho bývalého bytu) a čekat, zda se stane zázrak a ti lidé mne nevyhodí. A zázrak se s t a l. „Ti lidé“ byli nepopsatelně přívětiví a když jsem vysvětlil kdo jsem, pozvali mne „k nám“, nakrmili mne a vysvětlili, že Aťa a Fanda (jejich dlouholetí sousedé) šli do biografu a kluci asi spí.

Ten náhlý a nečekáný styk s bytem ve kterém jsem vyrůstal, byl pro mne jedinečným zážitkem; bylo mi jako bych ztratil orientaci; vyvrcholením této ztráty orientace byla má spontánní otázka: „A proč jste zavřeli ty dveře do babiččiného pokoje??“. Ta nesmyslná otázka mne jedním rázem vrátila do přítomnosti a pak jsme se všichni tomu smáli...

Za živého rozhovoru (musel jsem jim povídat jak žijeme, co rodiče atd. a oni mi vyprávěli jak často si Aťa na nás vzpomíná a že o nás vědí všechno, jakoby nás znali) – slyšíme kroky na schodech: Aťa a Fanda se vracejí domů z biografu a - - - to shledání je prostě slovy nepopsatelné! Seděli jsme ještě dlouhé hodiny, vypravujíce páté přes deváté co se s námi v těch osudných letech dělo...¹²¹

Druhého dne se Efraim Freud vydává naplnit účel své – jak z jeho vyprávění vyplývá – poněkud riskantní výpravy do Prahy: jde navštívit sestru svého otce, tetu Růženku. Abychom lépe porozuměli významu této návštěvy, nechme Efrima Freuda načrtnout její krátký životopis:

¹²¹) EEF č. 12, 16. 1. 2008

„Teta Růženka, sestra mého otce, se provdala v prvních letech století v Terstu za tamnějšího kupce, rozeného v Řecku (Saloniki), který zůstal řeckým občanem i po svém sňatku s tetou, v Itálii, kde se seznámili, a také v Praze, kam se brzy po sňatku přestěhovali. Měli dvě děti: syn Tulio se narodil roku 1913 a byl mým zbožňovaným vzorem během mého dětství. Byl v okruhu přátel a příbuzných znám jako úspěšný sportovec, obzvláště plavec – což se mu stalo osudným: v létě roku 1928 působil jako instruktor plavání v letním táboře a po výborně provedeném skoku do vody se utopil. Krátce po jeho smrti zemřel jeho otec, strýc Elio. Jeho sestra Lydia, narozená roku 1917, se provdala v roce 1937 za vysoce nadaného novináře, pocházejícího z Polska. Když vypukla válka, byli oba vyhnáni do Polska a po jediném poštovním lístku z Lublinu, prostě zmizeli a nepodařilo se ani tetě ani nám zjistit, co se s nimi stalo. Takto osamocená byla převezena, jako všichni Židé z Protektorátu, do Terezína. Tam se jí ujal – ze všech možných i nemožných strážních andělů – řecký konzul v Praze (z toho důvodu jsem musel podrobně referovat o státním občanství strýce Elia). Tento bezesporu statečný muž posílal tetě balíčky a navštěvoval ji občas, aby bylo známo, že požívá jakési imunity, aby Němcům nestálo zato ji posílat „na východ“, tj. do Oswietčimi k usmrcení. A tak s tou konzulární ochranou přežila hrůzy koncentračního tábora a vrátila se v létě 1945, sama a samotná, do Prahy. (O těchto osudech jsem se dověděl, když se mi podařilo najít tetinu švagrovou v Benátkách).“¹²²

Druhou příbuznou, kterou Efraim Freud našel naživu, byla jeho tchyně, kterou, jak bylo výše řečeno, neznal. Její osud byl neméně tragický. Byla ženou vrchního rabína v Jihlavě. V den vypuknutí Druhé

¹²²) EEF č. 12

světové války, 1. září 1939, byl její muž zatčen jako „rukojmí“, spolu s mnoha dalšími významnými osobnostmi v Protektorátě: politiky, umělci, novináři, lékaři... Jeho žena ho již neměla nikdy spatřit. V roce 1941 obdržela zprávu, že její muž zemřel na úplavici. Urnu s popelem mohla obdržet po zaplacení výloh spojených s (údajným) léčením a kremací. Zaplatila a pohřbila urnu s ostatky svého muže na hřbitově ve Strašnicích.

Co se stalo doopravdy, se rodina a příbuzní dověděli až v roce 1999, když byli vyzváni zúčastnit se tryzny za oběti ústavu „milosrdného usmrcení“. Tento „ústav“ existoval od počátku devatenáctého století v Pirně nedaleko Drážďan, zprvu jako domov pro nevléčitelně nemocné. Když se nacisté v roce 1933 zmocnili vlády, změnilí účel tohoto ústavu a začali zde provádět euthanasie těchto nemocných. V platnost vešel zákon, který stanovil status takových lidí jako „unwertes Leben“; člověk, jehož život byl prohlášen okresním lékařem za „unwert“, byl tímto odsouzen k smrti a bezbolestně popraven.

V roce 1941 změnilí nacisté účel ústavu podruhé. V onom roce krystalizoval plán na totální „Ausrottung der juedischen Rasse“. Vraždění Židů bylo nutno zdokonalit, vynalézt nové metody, z utrpení a smrti se stávalo průmyslové podnikání. Nové vražedné technologie nutno vyzkoušet. A tak se ústav v Pirně stává laboratoří hromadné smrti. Pokusných zvířat byl dostatek: stovky, ba tisíce politických vězňů a rukojmí bylo přivezeno, aby na nich byly vyzkoušeny technologie průmyslu smrti. Vězni byli označeni pouze čísly, jména byla zapomenuta. Vrahové si tím usnadňovali svou denní práci, jakož i znemožnili identifikaci obětí po válce.

Práce v laboratoři byla „přísně vědecká“ a zcela v duchu německé důkladnosti. Vše bylo zapsáno a registrováno: kolik vteřin uplynulo od

zavedení plynu do první smrti, do průměrné smrti, do poslední smrti, za měnících se podmínek, atmosférických a jiných.

Vše, co se v Pirně dělo, vyšlo najevo až v poměrně nedávné minulosti. Skupina historiků se počala zajímat o tento zárodek pozdější smrtící mašinérie vyhlazovacích táborů, v jejichž plynových komorách byly zavražděny miliony lidí. Podařilo se určit totožnost dosti omezeného počtu obětí ústavu smrti v Pirně. Jedním z usmrčených, jehož totožnost se podařilo prokázat, byl i tchán Efraima Freuda, Rabín Dr. Arnold Gruenfeld z Jihlavy.

V létě roku 2000 byli příbuzní obětí pozváni na smuteční tryznu v Pirně. Efraim Freud se zúčastnil spolu se svými dětmi – jeho manželka zemřela rok před tím. Nikdy se nedověděla jak zahynul její otec...

Ještě téhož roku, kdy pohřbila ostatky svého muže, byla paní Gruenfeldová vyhnána do Terezína. Bohužel, před transportem „na východ“ ji neuchránil žádný strážný anděl v podobě vlivného diplomata; byla, stejně jako desetitisíce jiných, poslána do Osvětimi. Tam se nacházela ještě v době, kdy se blížil konec války a Němci při svém ústupu na západ začali organizovat smutně proslulé pochody smrti. Vyhladovělí a zesláblí vězňové byli nuceni pochodovat stovky kilometrů a kdo padl vysílením, měl být zastřelen. Do takového pochodu byla zařazena i paní Gruenfeldová a skutečně cestou upadla. Jakýsi voják z ozbrojeného doprovodu po ní skutečně vystřelil ale netrefil. Byl sám patrně na konci sil; nechal ji ležet a šel tupě dál.

Tchýně Efraima Freuda měla ve svém obrovském neštěstí malý kousek štěstí; na samém konci války ušla jisté smrti. Zůstala ležet na silnici, kde ji našly sestry z blízkého kláštera, kde ji nakrmily a postavily na nohy. Mezitím válka skončila a paní Gruenfeldová se v rámci repatriace vrátila do Prahy...

„...To byly tudíž dramatis personae, kterým mne osud poslal přinést naději na nový život. Můj bezprostřední úkol byl, je vysvobodit z oné strašné samoty. Proto jsem se snažil přimět je k tomu, aby se rozhodly bydlet spolu a i když se neznaly a rodinné příbuzenství bylo poněkud vzdálené, rozhodly se ke společenství a myslím a doufám, že jim to ulehčilo.

Nebylo toho mnoho, co jsem jim mohl poskytnout v tak krátkém čase, který mi britské vojenské stanovy určily, ale myslím, že se mi podařilo jim poskytnout, mimo iniciativy společného bydlení se vším s tím souvisejícím významem – i trochu pýchy a sebevědomí, když jsem s nimi navštěvoval různá shromáždění, kde chtěly ukázat „svého“ vojáka s insigniemi Židovské brigády...“¹²³

Při zpáteční cestě z Prahy se Efraim Freud zastavil v Paříži, aby navštívil svou bývalou třídní učitelku z Bakulova ústavu Lídu Durdíkovou, provdanou Faucher. Nebylo dost dobře možné svou návštěvu ohlásit a tak překvapení paní Durdíkové-Faucher pramenilo nejen z nečekané milé návštěvy, ale bylo umocněno do ohromení faktem, že nedlouho před návštěvou svého bývalého žáka obdržela zprávu o jeho domnělé smrti...

Když se vzpamatovala, musel jí slíbit, že svou příští dovolenou stráví u nich. Svému slibu dostál a strávil v Paříži nezapomenutelný týden, kdy mu dva synové manželů Faucherových sloužili jako průvodci po Paříži.

Ještě před tím si ale musel odpykat čtrnáct dní trestní vazby za své nedovolené opuštění útvaru, trest, který, jak už bylo řečeno, nesl s pýchou.

¹²³) EEF č. 12

Tímto dobrodružstvím prakticky skončila Efraimu Freudovi vojenská služba. Pro něho, jeho spolubojovníky z Židovské brigády i pro celý židovský národ znamenala první organizované vojenské vystoupení po téměř dvou tisíciletích. Tato zkušenost, bohužel vykoupená strašlivou skutečností holocaustu, znamenala velký posun v sebevědomí jednotlivců i celého národa. Aktivní účast židovských jednotek při osvobozování Evropy byla impulsem formujícím změnu v osudu židovského národa. Nastal definitivní konec židovské diaspory, Židé ukázali, že jsou dostatečně silní a zralí pro založení vlastního státu, že jsou silou, se kterou je nutno počítat v mezinárodním měřítku v poválečném uspořádání světa...

3. 3. Do nového života

Na cestu domů, k demobilizaci, se Efraim Freud vydává čtrnáctého ledna 1946. Cesta nebyla žádnou turistickou kratochvílí, okna vagonů francouzských Chemins de fer byla bez skel, prý následkem bombardování „vašimi“ letadly, jak informoval francouzský konduktér, patrně přežitek vichystického režimu. Připomeňme si, že byl leden – ráno bylo kupé plné sněhu, navátého neustále bystře proudícím mrazivým větrem...

„...Když jsme „domrázli“ do Toulonu, byli jsme informováni, že přístav je uzavřen, protože „do té bouře se nesmí plout“. Tož jsme čekali(neztrpělivě) až se moře uklidní na maximální, pro plavbu

připustnou intenzitu. Jakmile tato úroveň byla dosažena, otevřely se brány přístavu a pustili nás ven... Byla to celkem plavba na „skořápce“: chvílemi se zdálo, že se ti pánové v Toulonu mýlili o decimální tečku, když vypočítali tu maximální intenzitu větru. Ale hlavní věc byla přece jen, že jedeme d o m ů (!!!)

Než jsme dosáhli přístav určení, se Středozevní moře rozhodlo, že to pro tentokrát stačí a uklidnilo se až na úroveň bezvětří. Vylodili nás v Port Fuadu (naproti Port Saidu) a tam jsme dostali poslední (pro mne osobně, jak se ukázalo – předposlední) lekci v oboru „Čekání“ (jsou satirikové, kteří říkají, že to je hlavní disciplína, kterou vyučují na vojenských akademiích, s praktickou užitečností pro budoucí právníky). Zkrátka o pět dní později jsme byli na dráze, tentokrát na poslední fázi jízdy d o m ů (!!!)

Když jsme konečně dojeli (třináct dní po odjezdu z Haagu!), dověděl jsem se, že mé demobilizační papíry se někde cestou ztratily a že tudíž na mně bude se účastnit poslední lekce v Čekání. Ale byli se mnou milosrdní a poslali mne na čtrnáct dní Čekat d o m a ...

A po tomto předlouhém Čekání jsem se konec konců dostal v poledne 27. ledna 1946 D o m ů, do čekající náruče své ženy, objímaje druhou rukou poprvé svého – šest měsíců starého – prvorozeného.¹²⁴

Tohoto dne, 27. ledna 1946, skončila pro Efraima Freuda definitivně 2. světová válka; tedy alespoň ve smyslu objektivní existence v čase, pro trvání v mysli tímto dnem patrně neskončilo nic...

Nastala doba prozaické každodenní práce. Dny „všedního“ úsilí se slévaly v stále větší kontrapunkt heroické nezakotvenosti dnů válečných.

¹²⁴⁾ EEF č. 13, 24. 5. 2008

Efraimu Freudovi se plní dávné přání – věnovat se zemědělské práci. Částečně na rodinném miniatuře a většinou ve stáji společného hospodářství.

Dny naplněné poklidnou prací ale neměly trvat dlouho. Na jaře 1947 byl Efraim Freud postižen pracovním úrazem, jehož následky byly – víceméně – trvalé. Při skládání zrní se dva pytle (o celkové váze 240 kg) svezly z vozu a přistály na jeho zádech. Zprvu necítil žádnou bolest, šel domů, doktor předepsal klid až do neděle (byl čtvrtek). V neděli už záda bolela, měl potíže vstát a chodit. Přece jen se ale pomaloučku zotavil a vrátil se do práce, prozatím lehké. Tak prokulhal až do října, kdy doktor počal mít podezření, že se jedná o cosi vážnějšího a poslal ho do nemocnice. Tam zjistili „trvalé poškození sciatického nervu“ a sdělili, že jeho zemědělská kariéra je s největší pravděpodobností u konce a poslali ho domů. Bylo to v posledních listopadových dnech roku 1947.

Návrat Efraima Freuda z nemocnice byl časově shodný s politickou, dnes možno říci i dějinnou, událostí: 29. listopadu 1947 přijala valná hromada OSN velkou většinou rezoluci, která stipulovala teritoriální rozdělení Palestiny na židovský a arabský stát.

...neodvážil bych se postavit světovou událost vedle referátu o mém osobním osudu, nebýt jisté (osobní) souvislosti mezi nimi. Totiž naše rozhodnutí, že se vzdám svých zemědělských plánů, podle výslovného mínění lékařů a zařadím se do nového vyzvání následkem nových potřeb našeho budoucího státu. Půjdeme do nově otevřené jižní poušti Negev, kde se má vybudovat, mezi jinými, nové město na staré půdě: město našich praotců – Beer-Ševa¹²⁵. A jelikož jsem fyzicky nucen pracovat duševně – budiž to práce duševní...¹²⁶

¹²⁵) Efraim Freud používá fonetickou transkripci z hebrejštiny. Biblická transkripce Berseba plyne hlavně z neschopnosti řeckého jazyka vyjádřit souhlásku „š“ a jiných menších diskrepancí mezi oběma jazyky.

¹²⁶) EEF č. 14, 29. 10. 2008

Projekt Beer-Ševa se neuskutečnil tak rychle a lehko. Trvalo ještě půldruhého roku než mohl stát Izrael a jeho občan Efraim Freud začít s jeho realizací. Rozhořel se válečný konflikt, později označovaný jako Válka Samostatnosti.

Za její počátek je pokládán násilný incident v autobuse z Nathanie do Jeruzaléma 30. listopadu 1947, tedy pouhý den po rezoluci OSN. Toho dne bylo v onom autobuse zavražděno pět cestujících; Arabská liga začala s násilným pokusem o zmaření vzniku židovského státu. Vydává vlastní protirezoluci, podle které má být do 15. května 1945 Svatá země, řečeno nacistickou terminologií – judenrein. Tento den nebyl zvolen náhodně, byl to termín, který britská vláda určila jako skončení svého mandátu nad Palestinou.

Židovské obyvatelstvo nebylo nepřipravené a bránilo se. Co začalo jako nepokoje, přerostlo v regulérní válku. 14. května, v předvečer jednostranného ukončení britského mandátu, proklamoval Národní Výbor ustanovení Židovského státu – státu Izrael, s výslovným poukázáním na rezoluci OSN z 29. listopadu 1947. Ještě téže noci začala invaze arabských regulérních vojsk. Po čtyřech týdnech těžkých bojů byl z iniciativy Bezpečnostní rady OSN stanoven na měsíc klid zbraní, caese-fire, příměří strategicko-vojenské, nikoli politické. Když se blížil konec této lhůty, navrhovala OSN její prodloužení. Arabská liga odmítla.

Boje se rozhořely nanovo. Židovská armáda získala rozhodnou strategickou převahu a záměr Arabské ligy „smést Židy do moře“ se definitivně ukázal jako utopie. Po deseti dnech dalších bojů bylo ustanoveno tzv. Druhé caese-fire, tentokrát na neomezenou dobu. Tato „neomezená doba“ byla skončena v říjnu novým pokusem arabských armád o vojenský úspěch. Tento pokus skončil na egyptské půdě a

v poušti Negev. Izrael se jí zmocnil celé, včetně její jižní špičky, kde dnes stojí město Elat.

Po ustanovení dalšího caese-fire pochopilo arabské vedení marnost pokusů o vojenské řešení konfliktu a začalo vyjednávání o politickém příměří. To bylo uzavřeno během léta 1949.

Osobní prožitek Efraima Freuda, týkající se Války Samostatnosti, je rozhodně méně dramatický, než tomu bylo v nedávno skončené Druhé světové válce. Byl sice mobilizován, ale lékařská služba ho po několika dnech poslala zpět na mobilizační stanici k propuštění z vojenské služby...

... „jenže izraelská armáda byla ještě in statu creationis: všechny administrativní „svaly“ byly napjaté na mobilizaci a kdo měl čas a náladu hrát si na demobilizaci? Tož že mám Čekat. Moje „kontra-jenže“ revoltovalo. Podařilo se mi přesvědčit závažného důstojníka, že nejsem ještě invalida a mohu být užitečný když ne s puškou, tak s psacím perem (nebo strojem).¹²⁷ Načež jsem toho večera přistál ve vojenském táboře nedaleko Niry a doufám, že jsem si svůj chléb poctivě zasloužil.¹²⁸

¹²⁷) Efraim Freud je autorem administrativního vylepšení souvisejícího s vojenskou organizací. Povaha tohoto kroku je i dnes důvěrná.

¹²⁸) EEF č. 15, 24. 2. 2009

3. 4. Beer-Ševa

V červenci 1949 byl Efraim Freud (po ustanovení příslušné procedury) demobilizován. V srpnu téhož roku, přesněji dvacátého čtvrtého, odjíždí do Beer-Ševy...

... „Můj první dojem byl, že to musí být omyl. Asi jsem vystoupil v nějaké vsi cestou. Na stanici sice stojí „Beer-Ševa“, ale snad je to jenom směr? Tohle přece není „město“! A všechno je liduprázdné, není koho se zeptat. Až se objevila mezi mraky prachu postava – a hle, je to C.F., kamarád z vojny! On to byl, kdo mi zvěstil, že to omyl nebyl: toto je „město“ Beer-Ševa, celkem něco kolem tisíce osob, většinou demobilizovaní vojáci, k nimž se začínali připojovat noví přistěhovalci, tehdy v první řadě osvobození z evropských ghett a koncentračních táborů. C.F. mi ukázal cestu k přátelům, jejichž adresu jsem měl a rozloučili jsme se...“¹²⁹

Druhého dne se Efraim Freud, vyzbrojen patřičnými doporučeními a souhrnem osobních dokladů a údajů, hlásí u vojenského guvernéra, pověřeného prozatímní správou města. Chce se dovědět, jaké jsou vyhlídky pro rodinu jako je ta jeho (toho roku se mu narodilo druhé dítě, dcera).

Guvernér, podplukovník Michael ha-Negbi, člen kibucu v Negevu, byl v tomto městě po léta pověřen bezpečnostním oddělením Jewish Agency dozorem nad pořádkem a bezpečností. Cítil se být jakýmsi

¹²⁹) EEF. č. 16, 18. 4. 2009

„uniformovaným civilistou“ a jako takový neměl nijaký zájem na prodloužení interimního stavu vojenské správy, spíše naopak: viděl v ní jen nutné a nutně prozatímní řešení přechodu z vojenské suverenity na přirozené podmínky občanské samosprávy. Proto byla jedna z jeho hlavních starostí vybudování jádra městské správy, skládající se z lidí, kteří by chtěli spojit svůj osobní osud s osudem budoucího města, bydlet a žít celým svým mozkiem a srdcem na místě a včlenit se cele do jeho společenské struktury.¹³⁰

Tento postoj Efraimu Freudovi velice imponoval. Konečně našel to, co již dlouho hledal. Patrně udělal na guvernéra dobrý dojem, protože dostává návrh vyzkoušet své schopnosti při budování městské správy Beer-Ševy. Když vyšlo najevo, že se na něco podobného vlastně připravoval¹³¹, došlo k rychlé dohodě o jeho prozatímním zaměstnání v rámci vojenské správy, se všemi opatrnostmi (např. že zaměstnání je dočasné a nevznikají žádné nároky vůči budoucí civilní správě). Nástup byl stanoven na 1. listopad 1949.

¹³⁰) Michael ha-Negbi, také Hanegbi, poválečný vojenský guvernér Negevu. O jeho úloze při zakládání a budování Izraele viz: MORRIS, Benny. *Izrael Border War*. Oxford 1997; MASALHA, Nur. *Catastrophe remembered*. New York 2005.

¹³¹) Efraim Freud se ve volném čase vzdělával u svého otce, který – jak již bylo řečeno – býval v Praze přísežným soudním znalcem v oboru účetnictví. Své formální studium obnovil až v roce 1963. O tom viz dále.

3. 4. 1. David Tuviahu

Už v prvních dnech svého působení v nové funkci se Efraim Freud setkal s mužem, který, nebýt chronologie, by vlastně patřil do kapitoly „Výchova“, do oné řady osobností, které měly rozhodující vliv na formování jeho charakteru a vztahu ke světu...

... „pamatuji si přesně na naše první setkání: je významné, právě proto, že se v něm nic významného nestalo, že přes triviální charakter naší komunikace při té příležitosti, jsem měl bezprostřední dojem, že jsem právě mluvil s výjimečnou osobností. Hned když odešel, jsem se ptal, kdo to je, a dostal jsem odpověď: to je Tuviahu, ředitel zdejší filiálky podnikatelské firmy Solel Bone, která provozuje velké stavební projekty v Negevu. Zdálo se mi, že se můj informant diví, že jsem ho neznal a já se za to nějak styděl...“¹³²

Za několik týdnů byl David Tuviahu¹³³ ministerstvem vnitra jmenován prozatímním starostou města Beer-Ševa. Po několika dnech se přichází do úřadu vojenského guvernéra informovat o potenciálních kandidátech pro městskou správu. Zde se s ním Efraim Freud setkává podruhé. Hovoří již spolu o významnějších věcech, zejména pak zda mají Freudovi v úmyslu stát se trvalými občany nového města.

Efraim Freud brzy dostává od Davida Tuviahu svůj první úkol: vypracování oběžníku, v němž by se představila nová samospráva svým občanům. Jednalo se pochopitelně o zkoušku kvalifikace a schopností mladého kandidáta. Z oběžníku se nakonec stal program činnosti městské

¹³²) EEF č. 16

¹³³) David Tuviahu, také Tuviyahu, 1898-1975, první starosta města Beer-Šeba, jmenován 1950, ve funkci byl do roku 1961.

rady pro první rok. Tuviahu byl spokojen a tak se 1. března 1950 Efraimu Freudovi mění statut zaměstnání z prozatímního na stálý. Dostává na starost publikaci svého „Ročního programu“, veden Tuviahovou instrukcí: „tak jak to je, nic neškrtnout a nic nepřidat“...

... „a jak jsem se během času mohl přesvědčit, nepatřil Tuviahu k lidem, kteří mají zvykem nezasahovat do práce svých zaměstnanců.

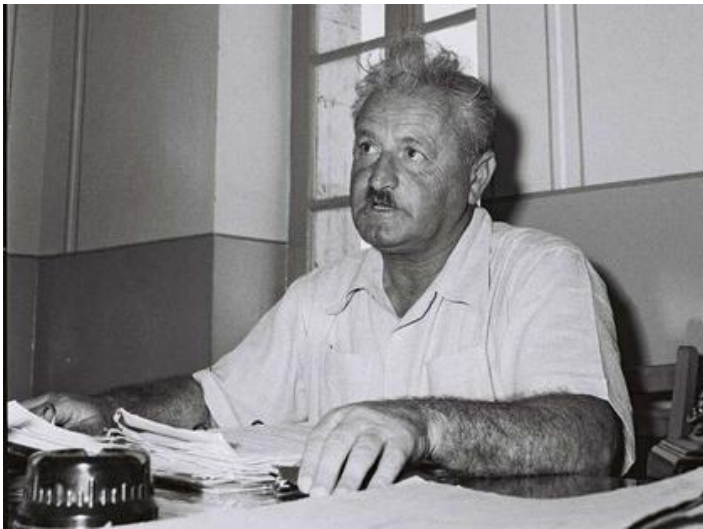
Naopak: patřil k druhu představených, kteří hledají rovnováhu mezi aktivním zasahováním do práce svých podřízených a non-intervention. Je samozřejmé, že po dlouhá léta spolupráce se vyskytly situace, ve kterých jsme v tomto bodu nesouhlasili a jeho jediný požadavek byl „naprostou upřímnost“. Tož když se podobná situace vyskytla, debatovali jsme o tom: někdy skončila taková debata jeho přiznáním, že jeho intervence byla přehnaná, nebo i zbytečná, častěji, mnohem častěji, jsem musel uznat, že pravdu měl on...“¹³⁴

David Tuviahu měl v koncepci svého úkolu starosty města zvláštní postoj, ve kterém se zrcadlily podmínky a okolnosti, které tehdy panovaly. Necítil se být administrátorem, nýbrž kolonizátorem. Z tohoto postoje pochází například jeho odmítání žádat od aspirantů na funkce v městské správě obvyklé kvalifikace, jako znalost jazyka, administrativní zkušenost, diplomy a podobně. Říkával, že takto bychom ustanovili hned od začátku vrstvu panujícího úřednictva, naproti „spravovanému obyvatelstvu“. Má-li být městská správa opravdu samosprávou, musí se spravovat sama, to znamená, že musí mluvit řečí (doslovně, ale nejen doslovně) srozumitelnou většině obyvatel. Hlavní je, že jsou společensky hnětení z lidského materiálu v souladu se společenskou základnou, kterou mají spravovat, všemu ostatnímu se mohou naučit. A proto se soustředil na kandidátovu minulost a jeho

¹³⁴) EEF č. 16

postoje k problémům státu a města. Zvláštní důraz pak kladl na usazení ve městě. Odmítal zaměstnávat někoho, kdo by nebydlel v Beer-Ševě, tedy někoho, kdo „ve čtvrtek sbalí svých pět švestek a jede domů, aby se vrátil v neděli odpoledne¹³⁵. Pro takové lidi měl i své zvláštní označení „čtvrtečníci“.

Myšlenka kontrolovaného vzniku vedoucích a správních složek společnosti je zajisté velmi stará. Antické modely Platóna či Aristotela, středověké pokusy Thomase Moora či Campanelly, i sociální inženýrství komunismu mají společnou menší či větší míru utopičnosti a z ní logicky vyplývající neproveditelnosti. Není známo, zda David Tuviahu znal sociální filozofii Platóna či Moora, jisté je, že svou malou Utopii vybudoval na koncepcích poněkud odlišných od fungování městských a potažmo státních správ moderní doby. Měl totiž štěstí, které by mu

David Tuviahu

Platón i Moore mohli závidět: mohl začít budovat doslova na zelené louce.

Pod nekonvenčním vedením Davida Tuviahu Beer-Ševa rostla a rostla rychle.

V prvním roce si vytkl cíl 10.000 obyvatel, (oproti necelé tisícovce počátkem onoho roku) a uskutečnil tento cíl skoro přesně. Do konce prvního desetiletí čítalo obyvatelstvo asi 40.000, dnes se blíží počtu 200.000.

¹³⁵) Jedná se samozřejmě o doslovný překlad dnů v týdnu se sobotním odpočinkem.

Spolu s rozšiřujícím se městem se rozrůstal také personál městské správy. Bylo nutno reorganizovat a rozšiřovat funkce. V rámci této reorganizace přebírá Efraim Freud ředitelství finanční správy města. O několik let později, v roce 1957, byl jmenován městským kontrolorem.

V roce 1958, u příležitosti desetiletého výročí státu Izrael, byla zavedena tradice, podle níž izraelský prezident hostí v Den samostatnosti sto občanů, kteří se vyznamenali ve svém oboru. Za město Beer-Ševa byl prezidentovým hostem Efraim Freud...

... „*Pochybuji, zdali mé zařazení do této kategorie byla má osobní zásluha, spíše myslím, že východiskem k té nominaci bylo uznání příspěvku tzv. Nových měst v národním úsilí o společenskou integraci nových přistěhovalců, úsilí které v onom desetiletí, vedle národní bezpečnosti, bylo středem veřejné činnosti. A město Beer-Ševa v něm hrálo důležitou roli, a já se cítil během té recepce jako výslovný zástupce města.*“¹³⁶

Město Beer-Ševa bylo tedy uznáno prototypem Nového města. Vytvoření této zvláštní pozice však nebylo automatické. Naopak, tomuto uznání předcházela boj s vrstvou byrokratů na ministerstvu vnitra, kteří se ničemu nechtěli naučit a nic nechtěli zapomenout...

Dostáváme se k významnému přínosu Efraima Freuda k budování Nových měst a tedy k celému novodobému osídlování Svaté země. Poslyšme nejprve, co o této problematice říká sám Efraim Freud:

... „*naše posice nebyly rovné jiným městům: např. důchody městské správy se zakládají na rozměrech nemovitostí, výlohy na počtu obyvatel. Je-li obyvatelstvo více méně sociálně jednotně rozvrstveno, umožňuje se stanovení algoritmů k vypočítání nutné daně k získání potřebného důchodu (což neznamena nerealný předpoklad rovnosti mezi*

¹³⁶) EEF č. 16

občany: nejedná se o jednotnou situaci občanů, nýbrž o jednotné zvrstvení!). Ale co když je procento daných vrstev diametrálně různé mezi různými městy? Teď už nemůžeme vypočítat nutnou daň podle jednoho algoritmu. V této situaci musí zasáhnout větší jednotka, tj. stát a vypracovat (nebo si osvojit) jiný, abych tak řekl super-algoritmus jako nivelizační faktor na meziměstské úrovni, aby se zabránilo progresivní polarizaci sociální struktury, jinými slovy rozčlenění celých měst na takové, které si „mohou dovolit“ lepší municipální služby, a jiné které to nemohou. A bohužel jsou to právě ta města, která „nemohou“, kdo ty lepší služby víc potřebují. Další potíž byla disproporce v počtu budov vlastněných státem (které byly zproštěny městských daní): kde se jedná o několik málo administrativních budov – budiž, ale v Nových městech byly prakticky všechny budovy státní, protože stát ta města vystavěl a usadil v nich nové přistěhovalce za nájemné. Musím podotknout, že městské daně jsou placeny z části obyvateli (podle druhu budovy a plochy) a z druhé části majiteli nemovitosti (podle důchodu z nájemného). Následkem anomální proporce státem vlastněných budov, tento základní zdroj důchodů prostě chyběl...“¹³⁷

Tolik Efraim Freud a jeho (zjednodušené, jak sám říká) líčení situace. Píše podrobné expozi, jehož je připraveno 120 kusů a posláno do Jeruzaléma na sekretariát Knesetu, k rozdělení všem poslancům.

Jeden z nich, poslanec ha-Cohen, interpeloval v této věci ministerstvo vnitra, které jmenovalo komisi pro vyzkoumání problému a vypracování návrhů na jeho řešení. Komise doporučila jisté reformy, z nichž nejdůležitější byl Zákon Nových měst, kterým bylo stipulováno zrušení výsady státu neplatit městské daně za budovy ve státním

¹³⁷) EEF č. 17, 9. 7. 2009

vlastnictví. Tento zákon velice ulehčil finanční situaci Nových měst a ve svém důsledku znamenal rozhodující impuls pro jejich rozkvět.

3. 4. 2. Univerzita

David Tuviahu se v roce 1961 vzdal funkce starosty a věnoval se

Ben Gurionova univerzita dnes

úkolů, který chápal jako nezbytný pro dovršení jeho díla na vybudování krajské metropole – založení nové univerzity v Beer-Ševě.

Myšlenka založení nové univerzity se od samého počátku setkávala s přijetím spíše rozpačitým. Nescházely ani názory vysloveně skeptické, hovořící o nemožnosti, ba nepřípustnosti takového kroku, protože je to jen koníček bývalého starosty, byť jakkoli zasloužilého.

David Tuviahu se vyrovnal se skeptiky oklikou. Z jeho iniciativy vznikl – jako přechodná fáze – Ústav pro vyšší vzdělání, který působil několik let pod dohledem stávající univerzity a kde bylo vyučováno pouze podle univerzitních standardů. Po uplynutí dostatečné zkušební doby byla Nejvyšší radou akademické výchovy uznána Univerzita v Negevu a po smrti prvního izraelského předsedy vlády Ben-Guriona v prosinci 1973, byl univerzitě dán souhlas jednak nejvyšší rady, jakož i Ben-Gurionovy rodiny, aby Univerzita v Negevu nesla jméno muže, který se zasloužil nejen o stát Izrael, ale i o jeho jižní poušť Negev, kde strávil svá poslední léta po abdikaci.¹³⁸ To je tedy počátek Ben-Gurionovy univerzity v Negevu, akademické instituce, která během let získala mezinárodní reputaci. Do sboru vyučujících patřil i Efraim Freud, ale o tom později.

Odchod starosty Tuviahu z městské správy zastihl Efraima Freuda na životním rozcestí. Jak již bylo řečeno, přistěhoval se v roce 1939 jako čerstvý maturant do Palestiny na tzv. studentský certifikát, který jej zavazoval k ročnímu studiu na univerzitě. Tento závazek sice splnil, ale jeho záměry věnovat se zemědělství byly silnější než touha po vzdělání a tak po obligátním roce z univerzity odchází. Úraz v roce 1947 mu znemožnil další práci v zemědělství a musel se tedy spokojit s administrativním zaměstnáním, které ho přivedlo do Negevu.

Ptal se sám sebe, zda pionýrské období není u konce a není-li tedy čas konsolidovat a systematizovat to, čemu se doposud naučil. Jeho odpověď byla kladná. Odchází na Jeruzalémskou univerzitu¹³⁹ studovat

¹³⁸) Bojům o univerzitu časově předcházela politická debata, možno říci bitva, o zřízení Centrální nemocnice v Negevu (dnes Soroka Univerzity Medical Center). V roce 1953 oslovil David Tuviahu Moshe Soroku, člena vedení zdravotních fondů Kupat Holim Clalit, se žádostí o poskytnutí prostředků na výstavbu Centrální nemocnice. Je zajímavostí, že premiér David Ben-Gurion se stavěl proti zřízení nemocnice. Tuviahu a Soroka, jehož jméno nemocnice nese, nakonec prosadili své stanovisko a nemocnice byla v roce 1959 otevřena (SCHVARTZ, Shifra. *Health and Zionism*. Rochester 2008, str. 138).

politické vědy a veřejnou správu. Pro první rok studia dostává v zaměstnání neplacenou dovolenou. Aby uživil svou pětičlennou rodinu, přijímá dočasné místo u Městské správy Tel-Avivu a počíná svá univerzitní studia.

Po roce studií se musel zamyslet jak dál...

... „podle podmínek mé dovolené jsem se musel rozhodnout mezi dvěma alternativami: vrátit se na mé postavení v Beer-Ševě a zanechat studií (po druhé!), nebo zanechat a opustit město s jehož začátkem jsem tak intenzivně spojil svůj osud. Jak to někdy bývá, tvoří nutnost třetí alternativu; tak to bylo i s námi: měl jsem dvě přání, zdánlivě se vylučující; ale obě byly dost intenzivní, abychom se rozhodli¹⁴⁰ se vzdát pohodlí, které by bylo neslučitelné s naším rozhodnutím: totiž vrátit se plnou parou k práci u Městské správy v Beer-Ševě a pokračovat ve studiu v Tel-Avivu (což znamenalo jezdit jednou až dvakrát týdně po práci do Tel-Avivu na přednášky zkoušky atd. a zpracovávat materiál ve zbytku času (někdy jsem si vzpomněl na onen výraz mé učitelky angličtiny v roce 1935 „a budeš-li mít čas se najíst – tím lépe“). Tož jsme začali jezdit za vzděláním...“¹⁴¹

V prvním roce nemohl Efraim Freud hovořit o výraznějším úspěchu. Musel si zvykat na jistou dualitu své existence, na spolužáky, kteří by mohli být jeho dětmi...

¹³⁹) Jednalo se o filiálku Jeruzalémské univerzity v Tel-Avivu, ještě před založením Tel-Avivské univerzity.

¹⁴⁰) Na tomto rozhodnutí měla velký podíl manželka Efraima Freuda. Neváhala vzít na sebe břímě aktivní podpory svého manžela a vzdát se poměrně lehčího života manželky vyššího městského zaměstnance.

¹⁴¹) EEF č. 17

Od druhého roku začalo jít vše lehčeji a když po osmi letech skončil tuto etapu jako MA cum laude, stal se asistentem jednoho z vedoucích profesorů na fakultě...

... „*To samozřejmě nešlo tak rychle. Byl to boj o využití poslední vyhlídky na akademické vzdělání, ale nebýt ochoty mé manželky (dej jí Pán Bůh mír) vzít na sebe strádání s tím spojené a doprovázet mne po celou cestu a aktivně pomáhat v hledání pramenů atd. – byl bych se jistě vzdal. To všechno neznamená, že jsme neměli mnoho chvilí radosti a uspokojení se svým rozhodnutím „se do toho pustit“. Naopak, dnes se dívám na tento úsek svého života s jistou nostalgií vůči „podzimní romantice“, která mne obohatila nejen rozšířením mého výhledu a nové schopnosti porozumět světu kolem nás, nýbrž i zážitkem překonávání všech potíží a dalším prohloubením své lásky k manželce, která se mnou šla tou pouští...“¹⁴²*

Po skončení studií pomýšlí Efraim Freud na zásadní změnu zaměstnání. Chce se vyhnout nebezpečí určité omezenosti a úzkoprsosti, která hrozí lidem, kteří pracují celý život na jednom místě a v neposlední řadě zúročit dvacet let praxe a osm let studia. Vzdává se svého místa u Městské správy v Beer-Ševě a přijímá zaměstnání ve Výzkumném ústavu o problémech Nových měst v Rechobotu, jako vedoucí týmu na systematické zpracování otázky „Bodu vzletu“ (Take-off point) ve vývoji městských jednotek v Izraeli.¹⁴³

¹⁴²) EEF č. 17

¹⁴³) Pojem Take-off point pochází od amerického ekonoma Walta W. Rostowa. V obecném zjednodušení znamená rychlý, doslova skokový ekonomický růst, pro který ovšem musí uzrát podmínky, zejména úroveň kapitálových investic. Rostow toto schéma použil v souvislosti s problémy rozvojových zemí a ovlivnil tak v padesátých a šedesátých letech americkou zahraniční politiku vůči tzv. zemím třetího světa. Rostowovy závěry byly v šedesátých letech vystaveny trvalé kritice, zejména mu byla vytýkána nepřímá podpora neokolonialismu. V současnosti je teorie „bodu vzletu“ zdiskreditována, nicméně zůstává součástí jazyka ekonomického rozvoje. (MARSHALL, Gordon. *Dictionary of Sociology*, Oxford 1998).

Bodem vzletu byla nazvána kritická situace v typickém vývoji města, ve které se skokem mění jeho charakter a město získává nové vlastnosti. Z toho plyne operativní problém, jak je možno tvořit uměle potenciál k uskutečnění takového vývoje. Freudův tým na tomto problému pracuje tři roky. Výsledkem je obsáhlý referát, publikovaný Ústředním ústavem pro výzkum kolonizace, Rehoboth.

Intermezzo: Hugo Bergmann

Nedlouho po příjezdu do Palestiny vzal Efraimův otec svého syna na návštěvu k svému bývalému spolužáku, rektoru Jeruzalémské univerzity, profesoru Hugo Bergmannovi.¹⁴⁴ V rozmluvě s ním obhajoval mladý student Efraim své přesvědčení, že židovský národ nepotřebuje učence, nýbrž zemědělce a je tedy rozhodnut zemědělcem se stát. Rozmluva s věhlasným učencem utkvěla v Efraimově mysli a s postupujícím časem se přetavila v pocit mravního dluhu z nepatřičné tvrdohlavosti, ne-li drzosti, kázat osobnosti Bergmannových dimenzí o tom, co potřebuje židovský národ. Ukončení akademického vzdělání poskytlo příležitost k splacení tohoto dluhu.

¹⁴⁴) BERGMANN, Samuel, Hugo (1883-1975). Izraelský filosof, spisovatel a překladatel. Narozen v Praze. Již v mládí se stal stoupencem sionismu a vůdčím členem spolku Bar Kochba. Ovlivněn zejména kulturním sionismem Martina Bubera. V roce 1920 odchází do Palestiny, buduje Národní knihovnu v Jeruzalémě, v letech 1935-38 působí jako první rektor Hebrejské univerzity. Jeho dílo je věnováno filosofii, vztahu vědy a náboženství, židovským myslitelům, duchovnímu úsilí sionismu.

Efraim Freud se počátkem sedmdesátých let rozhodl profesoru Bergmannovi napsat. Toto je znění jeho dopisu (v překladu z hebrejštiny):

Velice vážený pane profesore,

26. října 1972

cítím hlubokou potřebu se na Vás obrátit poselstvím díkůvzdání, jako člověk, který z jedné strany se cítí jako kající, ale z druhé strany snad nemá práva se takto definovat.

Dovolte mi se Vám představit a říci co mne přimělo se na Vás obrátit. Jsem syn zesnulého Arnošta Freuda, jemuž osud dopřál být členem skupiny sionistické mládeže v Praze v závěrečných letech minulého století. R. 1939, když jsme se dostali do Palestiny, Vás táta poprosil, jako přítele z mládí, si se mnou promluvit a posoudit můj potenciál pro akademická studia, a kdyby jste došel ke kladnému úsudku, zkusit mne přesvědčit, že věda je důležitá pro vývoj sionistického podnikání.

Nevím odkud jsem tehdy vzal drzost debatovat jako osmnáctiletý mládenec s rektorem univerzity a svéhlavě tvrdit, že mládež má dnes jediné poslání, totiž tělesnou práci, a popírat možnost, že vědecká práce by se mohla kvalifikovat jako pionýrství. Tak jsem se tenkrát choval a mám pro to dnes v retrospektu jen dvoje vysvětlení: za první – právě můj mladý a nezralý věk – sunt pueri pueri – a za druhé – mé upřímné přesvědčení, kterému jsem zůstal věren, když jsem šel skutečně na zemědělskou práci.

Po pravdě řečeno, jakkoli velké bylo moje nadšení, neměl jsem asi dost nadání, a byl jsem ne právě úspěšným zemědělcem; budiž tomu jak budiž, po několika letech zemědělského počínání, přerušeno vojenskou službou, jsem se rozhodl r. 1949 se připojit ke skupině pionýrů, která šla do jižní poušti obnovit město Beer-Ševa, kde jsem pracoval v úzké spolupráci s budoucím starostou Davidem Tuviahu. Jeho vlivem jsem se začal znovu zajímat o své trochu zanedbané vzdělání, a roku 1963 se mi umožnilo začít návrat k studiu na univerzitě, a to ve věku 42 let (a bylo mi uklidněním, že náhodou to byl věk, ve kterém podle tradice se začal učit Rabbi Akiva). Studoval jsem ve večerních kurzech, zprvu v Tel-Avivu, později v Jeruzalémě, vedle pokračování v mých funkcích v Beer-Ševě – a minulý týden jsem dosáhl diplomu MA cum laude a začal jsem v preliminárních přípravách k zapsání na studia v kategorii PhD.

Důvod k napsání tohoto dopisu dnes – a právě dnes – spočívá paradoxně v tom, že ode dne, kdy jsem poprvé usedl na studentskou lavici, jsem cítil, že jedním podle Vašeho příkazu; ale přesto že mne tížilo vědomí svého dluhu Vám, jsem si uložil jako povinnost nechlubit se tímto skromným počátkem; a slíbil jsem si sečkat s výrazem svého díku a své viny až do dne, kdy dosáhnu titulu MA; a jelikož tento den nastal, plním tímto svou přísahu.

Řekl jsem na počátku tohoto dopisu, že je a není v tomto shrnutí mého života od našeho příjezdu až do dneška výraz kajícího: je – tím že jsem se v mládí prohřešil na dobré radě moudrých; a není – měřím-li svou cestu měřítkem upřímného přesvědčení; navíc je snad přípustné vidět v mém dnešním úspěchu něco jako dialektickou syntézu osudného sporu s kterým jsem se musel rvát; neboť po zkušenostech na cestě, ve kterou jsem subjektivně věřil a kterou jsem šel navzdor dobře uváženého mínění moudřejších než já – jsem konečně dospěl k zralejšímu poznání rozmanitosti cest k danému cíli a povinnosti jednotlivce věnovat

společenství ke kterému patří – ne fantom vlastností které by si přál mít, nýbrž ty vlastnosti, které má skutečně. A dovolte mi abych Vám řekl, že přátelská důtka, kterou jste mi vyslovil před třemi desetiletími, mi sloužila jako ukazatel směru v rozpacích, které doprovázely mé pozdní rozhodnutí se přece jen vrátit za školní lavici; za tuto důtku Vám dnes přináším dík z hloubky srdce, dík jenž jsem v sobě uzamkl, až vynese plody.

Váš Vám vděčný a oddaný

E.F.

Za několik dní přišla odpověď:

Drahý pane Freude,

velice Vám děkuji za Váš dopis.

Dopis mne dosáhl v den, kterého přišly zprávy z nového Mnichova¹⁴⁵ a já, který jsem pracoval svými omezenými silami pro lepší dorozumění mezi národy, jsem chtěl uveřejnit dojemný dopis, který jsem dostal od dcery bývalého předsedy německého parlamentu Gerstenmaiera, jen na to poukázat, že jsou také „jini“ Němci (teď to je samozřejmě nemožné ho uveřejnit.) V okamžiku zoufalství přišel Váš dopis, který mne utěšil a povzbudil. Jsem Vám za to vděčen.

Ukázal jsem Váš dopis svému příteli, profesorovi Barašovi a on podotkl: „Jsou ještě lidé na světě“.

A dík za latinský citát. Už jsem ho neslyšel, co jsem skončil gymnázium!

¹⁴⁵) Míňen je teroristický útok na mnichovské olympiádě, během něhož bylo zavražděno jedenáct izraelských sportovců.

Nepíšete mi nic o svém soukromém životě: co studujete a kde. Snad, když se octnete v Jeruzalémě, byste mohl přijít ke mně domů na čtvrt hodiny. Bohužel nemohu sedět déle, je mi už 89 let.

V každém případě vězte, že jste mi prokázal milost a že jsem Vám za to vděčen.

Váš

S. H. Bergmann

Efraim Freud odpověděl podrobným dopisem o svém soukromí, své rodině a svých studiích.

*Hugo Bergmann v době
pražských studií*

Od profesora Bergmana se mu dostalo opětovného pozvání k návštěvě, které přijal. Profesor jej přivítal otázkou: „Četl's už tu novou knihu od Pichta? On navrhuje nové pojetí futurologie. Napsal jsem už recenzi pro Ha'arec.“ Během celé návštěvy byl profesor Bergmann jasný a čilý, tato duševní svěžest ostře kontrastovala s jeho vyčerpanou tělesnou schránkou.

Po této návštěvě se rozproudila korespondence, v obou směrech putoval nemalý počet

dopisů; k osobnímu setkání už ale nedošlo, profesor Bergmann odešel „na svou věčnost“ počátkem roku 1974.¹⁴⁶

3. 4. 3. Na prahu stáří

Po ukončení úkolu Rechobotské skupiny, přijímá Efraim Freud nabídku Jeruzalémské univerzity připojit se k jejímu učitelskému sboru. Návrh má pro něj zvláštní přitažlivost: má se jednat o přednáškové turné o problematice veřejné správy, probíhající v různých městech, mezi nimi i v Beer-Ševě. Jeho přednášky na Ben-Gurionově univerzitě se setkávají s velkým zájmem.

Jednoho dne v létě 1980 se na Efraima Freuda obrací generální ředitel městské správy v Beer-Ševě s otázkou, zda nenastal čas vrátit se „domů“, tedy na staré působiště, ukončit svou kariéru tam, kde začala. Efraim Freud nabídku přijímá...

... „Tož jsem přistál v počátečním přístavu. Ta zkušenost, pracovat na místě, které jsem tak dobře znal, v místní tradici, na jejíž vznikání jsem měl svůj podíl – a přece v nových okolnostech, skoro bych řekl jako na jiné planetě, byla mi zvláštním zážitkem: cítil jsem takřka na vlastní kůži relativní platnost francouzského přísloví „Plus ça change, plus c’est la même chose“ (někdy jsem překvapil své (nové) spolupracovníky poznámkou, jako „tohle je jako ta korespondence na jaře 1956

¹⁴⁶) EEF č. 3, 26. 1. 2006

s ministerstvem tím a tím o tom a o tom“, načež jsme to vyhledali (a našli) v archivu...). Ale na druhé straně se v desetiletí mé nepřítomnosti přece jen mnoho změnilo – méně improvizace a víc rutiny – (a když už jsme užili přísloví – vyrovnejme citované starším „tempora mutantur“ a vyslovme své očekávání, že „nos mutantur in illis). Mezi těmi póly jsem se pohyboval v oněch několika letech, které mi zbyly k doplnění své funkce ve Veřejné správě města Beer-Ševa.¹⁴⁷

Den po svých čtyřiašedesátých narozeninách má Efraim Freud schůzku se starostou. Je (kromě jiného) pověřen vyhledáním svého nástupce.

Třetího ledna 1987 odchází na (jak sám dodává „takzvaný“) odpočinek.

Přívlastek „takzvaný“ je zcela na místě, Efraim Freud odpočívat rozhodně nehodlal a nečinil tak ani v době vzniku této práce, tedy v letech 2005 až 2010, ve věku úctyhodně pokročilém.

Pojďme se na tento jeho (takzvaný) odpočinek podívat blíže...

¹⁴⁷) EEF č. 18, 15. 12. 2009

4. Dílo

4. 1. Překladatel

Někdy koncem roku 1986 se Efraimu Freudovi dostává do rukou Čapkova *Válka s mloky*. Záměr přeložit ji do hebrejštiny byl nasnadě. K jeho vlastnímu překvapení byl překlad přijat k uveřejnění. Kniha vychází v roce 1991¹⁴⁸ a v literárních kruzích je přijata s nadšením. („Jakoby to bylo napsáno včera“, zní jeden titulek). Literární kritika se velice pochvalně vyjadřuje o kvalitách překladu. Povzbuzen úspěchem, pouští se Efraim Freud do dalších překladů – jak sám říká – Proroka Karla.

Z Čapkových knih dosud přeložil *Povídky z jedné a z druhé kapsy*, *Knihu apokryfů*, *Život a dílo skladatele Foltýna*, závěrečnou část *Hovorů s TGM*, *Hordubala*, *Povětroň* a *Obyčejný život*, dramata *R.U.R.*, *Věc Makropulos*, *Bílá nemoc*, povídku pro děti *Dášeňka*, pět cestopisů (Anglie, Holandsko, Itálie, Španělsko, Skandinávie). V roce 2004 vychází překlad *Českého románu Olgy Scheinpflugové* (*Roman Tshekhi : otobiografyah shel sakhamit yeraayat sofer*. Tel Aviv : Yaron Golan, 2004).

Na objednávku nakladatele překládá Klímova *Soudce z milosti*, (*Shofer be-hesed*. Tel Aviv : Zemorah Bitan, 1993), Viktora Fischla (Avigdor Dagan) *Kafka v Jeruzalémě* (*Kafka bi-Yerushalayim*. Tel Aviv 1994).

¹⁴⁸) ČAPEK, Karel. & FREUD, Efraim. *ha-Milhamah ba-salamandrot*. Tel Aviv . Zemorah Bitan, 1991

Překládá také z němčiny – Günter Grass: *Die Rättin* (*ha-Huldah*, Tel Aviv : Zemorah Bitan, 1996), Phillip Vandenberg: *Die Sixtinische Verschwörung*, Leo Perutz: *Die dritte Kugel* (*ha-Kadur ha-selishi*, Tel Aviv : Zemorah Bitan, 1996), Lothar Schöne: *Ein juedisches Begräbnis*. Dále Rekonstrukce *Písně Písní* z objemného *Heidentum, Christentum, Judentum*, Maxe Broda.

Za svou nejmilejší překladatelskou práci označuje Efraim Freud překlad knihy *Děti zhaslých očí* své někdejší třídní učitelky z Bakulova ústavu Lídy Durdíkové.

Pro mistrnou kvalitu překladů a v neposlední řadě pro zpřístupnění vrcholných děl literatury české, ale i německé a německy psané literatury židovské, byl Efraim Freud v roce 1996 poctěn Izraelskou státní cenou za překladatelskou činnost.

Nesporně by zasluhoval udělení obdobné ceny i v Čechách, neboť myšlenky Čapka a Masaryka jistě naleznou své uznání i v hebrejské jazykové oblasti.

V roce 2010 se na mne Efraim Freud obrátil s prosbou o pomoc; nemohl v češtině sehnat Čapkovu knihu *Jak se dělá film*. Zaslal jsem mu ji velice rád, s pocitem že i já jsem přispěl svou troškou, byť nicotnou, k šíření české literatury v Izraeli. Na překladu tohoto Čapkova opusu pracoval Efraim Freud v době, kdy jsem dokončoval tuto rigorózní práci, tedy na přelomu let 2010 a 2011.

4.1.1. Překlady pro Beit Terezín

V době poměrně nedávné, v pátém roce nového tisíciletí (tedy alespoň podle křesťanského kalendáře), byl Efraim Freud vyzván k účasti na projektu překladu dokumentů shromážděných v pamětním archivu Terezínského ghetta v kibbucu Givat Chaim. Ve své většině se tyto dokumenty týkaly života mládeže v ghettu.¹⁴⁹ Našel zde úžasný poklad vzpomínek dětí, jimž nebylo dopřáno dospět. V tomto rámci, mimo jiné, přeložil z němčiny knihu o skupině děvčat v ghettu a jejich osudech.¹⁵⁰ Z dalších překladů jmenujme *Konečné řešení* Miroslava Kárného, zprávu o Terezínském ghettu vydanou v tehdejší NDR *Lasst die Glut nicht erlöschen*, nebo *Das Leben als Drama* Elsy Bernstein (celkový přehled viz bibliografie)

V roce 2006 pracuje na překladu do češtiny knihy, která vyšla o rok dříve ve vydavatelství Pamětního ústavu Jad va-Šem v Jeruzalémě, z pera bývalého izraelského ministra školství Josi Sarida,¹⁵¹ v níž autor s úžasnou empatií popisuje osud jednoho z „mengeleho dvojčat“ v Osvětimi, který ve věku čtyř let padl, spolu se svou sestřičkou – dvojčetem, do rukou tohoto

¹⁴⁹) Dětský časopis *Kamarád*, vydávaný v Terezíně, *Nešarim* – rozhovory z pozdější doby se členy skupiny mladých hochů v Terezíně.

¹⁵⁰) SCHWERTFEGER, Ruth. *Women of Theresienstadt : voices from a concentration camp*. Oxford : Berg, 1989

¹⁵¹) SARID, Josi. Naroděn 24. října 1940, Rechovot. Izraelský zpravodajský komentátor a politik. Ministr životního prostředí Izraele v letech 1992-1996, ministr školství 1999-2000.

doktora smrti. Kniha se jmenuje *Pepíček*¹⁵² – podle svého hrdiny, který ale své skutečné jméno neznal a přezdívku Pepíček získal až v táboře.

Pepíček pocházel z Čech – tedy vlastně pochází, protože osvětimské peklo přežil a dnes žije v Izraeli. Narodil se v Praze v roce 1940.

Intermezzo – Myšlenky při čtení

Byl jsem požádán památníkem Beit Terezin v Giv'at Chaim v Izraeli přeložit několik textů z češtiny a němčiny do hebrejštiny. Přiznávám se, že mne četba nemálo z předložených textů hluboce dojala. Když jsem se zabýval otázkou, co to vlastně bylo, co mi způsobilo to dojetí – skutečnosti jsou přece dlouho známé, a nebyly mi nikdy cizí - vzpomněl jsem si na onu historku o muži, který se náhodou octl v cizím městě, kde neznal živou duši, a když viděl kolemtáhnoucí pohřeb, se rozplakal. Ptali se ho, proč pláče, že přece je nemožné, že by nebožtíka nebo někoho z truchlících znal, a on odpověděl: “Nevidíte? Je to jen Boží Milost, že to nejsem já v té rakvi!”

Ale vždyť nejsem “v cizím městě, kde neznám živou duši”. Jedná se o zemi, ve které jsem byl narozen a ve které jsem dospěl, než jsem r. 1939 se navrátil do staré vlasti svého národa, Země Izraele, a jména lidí o kterých čtu v textech mi předložených k překladu, jsou mi částečně nejen známá, ale vyvolávají mi představu živých osob, a oni na mne jakoby kývají a ptají se mne: Pamatuješ si? A co tys dělal v oněch časech, kdy nás mučili?

¹⁵²) SARID, Yoosi. *Pepiczek : he didn't know his name*. Jerusalem : Yad Vashem, 2006

Tož to je zdroj mého rozčilení: nevelké zpoždění mého odjezdu, a byl bych chycen v pasti, zde, v oné pevnosti, a byl bych to já, kdo by se to ptal . . .

Ale v zápětí jsem si položil ještě jinou otázku: Zdali je přípustné, že by náhoda tvého narození v Čechách mohla určit tvůj postoj k oněm událostem? Zdali je tvé dojetí - jakkoliv srozumitelné – opravdu relevantní k úkolu, který jsi převzal? Nech tudíž své dojetí stranou a nenech je určit tvé stanovisko.

Jenže zde se ozval ještě jiný hlas: a kdybys byl vyrostl jinde – zdali bys reagoval jinak? Zdali je vůbec někdo, kdo s m í reagovat jinak?

A rozšířme tuto otázku: Zdali je vůbec n ě k d o kdo by se směl odvrátit od této tragické myšlenky? Protože každý zničený život, a obzvláště každá obět lidského zla, musí vyvolat onu myšlenku: “Je to jen Boží Milost, že to nejsem já v té rakvi!”¹⁵³

¹⁵³) EEF č. 19, 24. 2. 2010

4. 2. Spisovatel

4. 2. 1. Vlastní životopis

Má-li každý spisovatel své stěžejní dílo (mohu-li použít toto poněkud otřepané spojení), je jím v případě Efraima Freuda jeho autobiografie. Na žádost své rodiny ji začal psát v devadesátých letech minulého století, dokončena byla v roce 2007, má 443 stran.

Je psána hebrejsky a nese název *Žít cele co sis býti zvolil*. Přes četná doporučení přátel a příbuzných odmítá Efraim Freud její vydání, podle jeho slov světová literatura tím o nic nepřijde.

Touto rigorózní prací přestává být fakt, že životopis E.F. nebyl dosud publikován, tak úplně pravdivý. Odstavce psané kurzívou jsou přímé citace z této autobiografie, ve vlastním Freudově překladu do češtiny.

4.2.2. Viola

Dalším dílem Efraima Freuda, které na své vydání stále čeká, je malá monografie *Viola*, s podtitulem *Jeden hudební nástroj nosící stopy dějin tří*

století. Autor popisuje osudy nástroje, který se stal jeho majetkem v roce 1936 a je jím dosud.

Celá povídka se odehrává ve třech „jednáních“:

První jednání: doba vzniku violy v sedmnáctém století v tyrolském městečku Absam rukou houslaře Jakoba Steinera (1668).

Druhé jednání: Doba osmnáctého století, přesněji řečeno r. 1778, kdy se viole stal jedinečný zásah: byla totiž za zvláštních podmínek zmenšena (a tento dramatický zásah je vlastně vrcholem celého dramatu).¹⁵⁴

Třetí jednání (dvacáté století): osudy nástroje od třicátých let; jak se nástroj dostal k autorovi a prošel s ním dobu nacistické okupace, cestu do Palestiny, nálet na Tel-Aviv a jeho poničení, rekonstrukci atd. Povídka končí prostým konstatováním, že je to (doufejme) povídka bez konce.

¹⁵⁴) viz tato práce str. 58 a 70.

4. 2. 3. Pod podmínkou

V roce 2005 dokončuje Efraim Freud knihu *Pod podmínkou*. Autor ji napsal hebrejsky, později přeložil do češtiny a věnoval Pražské židovské obci.¹⁵⁵

V knize dovedně a zasvěceně splétá historická fakta o existenci židovské diaspory v Evropě, o dějinách Prahy a její židovské obce s pověstmi o založení synagogy zvané (nesprávně) Staronová. Mezery, které jmenované zdroje ponechaly nevyslovené, zaplňuje vlastní fantazií, kterou však užívá podle vlastního vyjádření s „krajní skoupostí“, chtěje se vyvarovat rozporů své imaginace a faktů obou vnějších zdrojů.

Pod podmínkou je kniha významná v několika aspektech. Jako dějinné připomenutí osudu židovského národa rozptýleného v diaspoře po římské okupaci, jako memento pro budoucí generace, poukazuje také na někdy až úzkostné lpění na monoteismu, poslední opoře, za kterou již není nic, pouze chaos a „skřípění zubů“.

Pojďme se na tedy na *Al T' naj*, neboli na „starou pověst v novém podání“ zaměřit blíže:

Útěcha monoteismu a přesvědčení o dočasnosti jejich údělu pomáhá přežít početné skupině židovských otroků, zavlčených Římany z rozvráceného Jeruzaléma do internačního tábora poblíž Pisy. Židé si do svého vyhnanství sebou přinášejí Kámen z rozbořeného Šalamounova chrámu. Aby se vyhnuli uctívání Kamene coby zlatého telete, rozhoduje rada starších zakopat jej na místě, kde jej Římané nebudou hledat. Důmyslnou lstí se jim podaří Kámen ukrýt přímo na hlavním pisánském

¹⁵⁵) Mé pátrání po tomto výtisku na Pražské židovské obci zůstalo bezvýsledné, výtisk se pravděpodobně ztratil.

náměstí. Předseda rady starších Rabbi Aharon nechá sepsat Pamětní pergamen, který údajně dosud existuje:

My, vyhnanci z Jeruzaléma,
jimž Boží Milostí bylo dopřáno, ve středu svého neštěstí a vyhnání
z Domova, přilnout k jedinému Kamenu ze Svatého Města
přisaháme a podmiňujeme
každý za sebe a za svou rodinu a za své potomstvo,
že nikdy do věčnosti se nestanou naše bydliště v cizině stálými;
a i kdyby nás nebo naše potomstvo osud hnal do dalekých krajin,
půjde tento Kámen s námi jako znázornění a svědectví,
že žijeme v cizině, a že chléb, který jíme nevypučel z Naší Země.
A budiž náš velký smutek vyhnanství vždy
korunou našich malých radostí,
a budiž každá naše malá radost
**podmíněna svátostí naší přísahy, že naše
domovy v cizích zemích jsou dočasné**

A jako svědectví svého odhodlání,
Že se nechceme klanět Kamenu
svěřujeme ho cizí zemi
od dnešního dne až do dne svého návratu do vlasti.
Kdekoliv budeme putovat, půjde Kámen s námi a s naším potomstvem;
a kdekoliv se dočasně usadíme, bude základem našich domů,
a kdykoliv k němu přilneme, budeme cítit půdu domova pod nohama;

A až přijde čas našeho spasení,
Vytrhneme ho a navrátíme ho na Jeho Posvátné Místo
v Jeruzalémě

Na svědectví této přísahy jsme se shromáždili zde, v městě Pisa,
Roku 4000, neboli 240 podle nežidovského letopočtu

Z pergamenu vysvítá, co je podstatou oné podmínky, která dala název knize a stala se podstatou celé diasporní existence židovstva: domovy v cizích zemích jsou **pouze** dočasné, tak je nutno chápat život

židovské komunity a této podmínce podřídít každý den každého jednotlivce.

Domnívám se, že tato determinace se stala pro židovský národ poněkud ambivalentní. Na jedné straně umožnila svébytnou existenci Vyvoleného národa, zachování kulturních tradic a náboženského cítění, na straně druhé ovšem způsobila trvalý odstup a jistou formu izolace židovské komunity v prostředí, které bylo vždy Židy chápáno jako cizí.

Situace židovských vyhnanců v Pise se postupně stále zhoršovala. Čím více se pro ně život stával nesnesitelnějším, tím větší byla touha opustit nenáviděnou římskou říši. V roce 4900 (1140) konečně přichází rozhodnutí: Odejeme! Ale kam? Svatá země je zmítána válečnými útrapami, armády se střídají. Po Římanech přišla Byzantská vojska, po nich Arabská, která jsou nyní vytlačována armádami křesťanskými. Ani ti, ani oni jistě nedovolí Židům se vrátit.

V onom památném roce vedení židovské obce v Pise, po návratu poslů ze severu, kteří potvrdili pověsti o existenci židovských osad na územích nově vzniklých království, rozhodlo, že cesta povede na sever.

Na slavnostním shromáždění před odchodem bylo také rozhodnuto vyzvednout Kámen a vzít ho sebou na nejistou pouť za novým dočasným domovem.

Na tomto místě se Efraim Freud dostává k poněkud pikantní teorii o důvodu vertikální výchylky proslulé šikmé věže v Pise. Při chvatném vyzvednutí Kamene neměli židovští běženci dostatek času k sanaci umělé jeskyně, ve které byl Kámen ukryt. Ta byla později příčinou poklesu podloží pod základy campanily a jejího dodnes trvajících vychýlení.

Tak jako jejich praotcové při útěku z Egypta, vydávají se pisánští Židé na sever. Jejich bloudění ale trvá „pouze“ tři roky. Roku 1143

přichází do města, které se má v budoucnosti stát jejich novým, byť pouze dočasným, domovem. Jsou radostně přivítáni tamní židovskou obcí. Jméno onoho města jest Praha.

V sobotu večer, po rozloučení se sabatem, se pisánský Rabbi Tuvia¹⁵⁶ obrátil na svůj pražský protějšek, Rabbiho Ja'akova a vyprávěl mu o Kamenu, o Písmu přísahy o vykopání Kamene před třemi lety a o strastiplné cestě sem, do města Prahy.

Ve smyslu ustanovení „...a kdekoliv se dočasně usadíme, bude základem našich domů...“ bylo rozhodnuto o stavbě synagogy, v jejíž

základech budou uloženy Kámen i Písmo přísahy.

Stavba synagogy započala roku 4884 (1124) a byla pojmenována *Beit ha-Knesset Al-T'naj*¹⁵⁷.

Synagoga Al-T'naj ve 13. století

Pouhých osmnáct let po jejím zasvěcení synagoga shořela při obrovském požáru, který zachvátil židovskou čtvrť. Ušetřena zůstala pouze Stará synagoga, stojící opodál. Židovská obec tehdy přijala velkorysou nabídku krále Vladislava II. ke zbudování svých domovů na novém místě. Synagogy Al-T'naj, s Jeruzalémským Kamenem

¹⁵⁶) Rabbi Tuvia byl devadesátým strážcem Kamene a důvěrníkem Písma přísahy. Tito důvěrníci byli od ukrytí Kamene v roce 240 obměňováni vždy po deseti letech.

¹⁵⁷) hebr. *Dům shromáždění pod podmínkou*. Pojmenování *Al-t'naj* bylo později vlivem němčiny zkomoleno na *altneu* a toto zkomolení přeloženo do češtiny jako *staronová*.

v základech, se ovšem Židé nechtěli vzdát a vyprosili si povolení k její rekonstrukci. O dva roky později stály v Praze tři synagogy: stará, která byla ušetřena požáru, nová, právě vybudovaná v nové čtvrti a mezi nimi obnovená Al-T´naj.

Povědomí o pravém významu jména synagogy Al-T´naj se s plynoucími léty pozvolna vytrácelo z myšlení židovské obce. Její příslušníci si odívuhodně lehce zvykli na zkomolený název Staronová synagoga. Pouze nejmoudřejší z moudrých udržovali a předávali svým potomkům a žákům pravdu o Kameni, která se mezi lidem už dávno stala legendou.

Tak i Rabbi Jehuda Loew zasvětil svého syna Becalela,¹⁵⁸ v předvečer jeho *Bar micva* do pravé podstaty skutečnosti o synagoze Al-T´naj. A když skončil, dodal: ... „*To je tedy povídka o drahokamu naší obce. Přemýšlel jsem mnoho o tom výrazu Al-T´naj, který se během času stal heslem naší obce. Jaká podmínka? Zda se nestalo heslo rutinou? Zda neztratila svůj pravý význam? Snad jsou dějiny našeho národa dlouhý řetěz podmínek, ve kterých musíme obstát, chceme-li zůstat naživu na Božím světě. To je naše učení a naše moudrost, že Pán Bůh žádá od svých nejvěrnějších činy jako podmínku Jeho požehnání. Co tedy je čin, který od nás žádá dnes? ...*“

Podmínkou Božího i otcovského požehnání Becalela ben Jehudy bylo nejen stát se *Bar Micva* a tedy dobrým Židem, nýbrž i účastnit se světského života mimo židovskou obec, konkrétně začít studovat přírodní vědy. Jeho učitelem se měl stát věhlasný Tycho de Brahe, přítel Becalelova otce.

¹⁵⁸) Löwovo potomstvo sestávalo z jednoho syna a čtyř dcer. Syn Becalel zřídil talmudickou akademii v Kolíně nad Labem a zemřel tamtéž ještě za života otce roku 1600. Pro bystrost ducha byl nazýván Becalel Charif, „Becalel důvtipný“. (KLEMPERER, Gutmann. *Pražský rabinát*. Praha 2008, str.28).

Rabbi Loew měl také v úmyslu zasvětit svého syna do tajného projektu, na kterém pracoval právě s Tychonem de Brahe. Večer po synově *Bar micva* ... „*Jehuda vedl svého syna do zadního pokoje, odemkl a oči hochů spatřily – masu kovu a jiných látek ve tvaru připomínající trochu lidské tělo. V části podobné hlavě nestvůry byly vloženy dvě skleněné trubice podobné očím a pod nimi štěrbin. K tělu byly připevněny čtyři kovové paže, dvě nahoře a dvě dole...*“.

Rabbi Jehuda vysvětlil Becalelovi jaké síly jsou ukryty v této, prozatím, neživé hmotě¹⁵⁹. Také ujistil svého syna, že není rozporu mezi vědou a vírou, tedy mezi ním, učeným rabínem, který studuje Zákon a mezi Tychonem de Brahe, učencem v přírodních vědách, jelikož se oba snaží porozumět svými omezenými schopnostmi dílu Stvořitele.

Pak začal Rabbi Loew hovořit o důvodu stavby svého „myslícího stroje“...¹⁶⁰

Zde se podání Efraima Freuda poněkud liší od obecně tradované legendy, podle níž Rabbi Loew stvořil svého Golema jako obranu pražské židovské obce proti četným pogromům. Ve Freudově verzi má Golem za úkol chránit přímo Jeruzalémský Kámen, pouze jeho ohrožení může opravňovat Golemova strážce k oživení stroje, jehož síla by v takovém případě byla patrně zdrcující a zkázonosná.

Také pojistný mechanismus, zamezující Golemovo zneužití, je u Efraima Freuda odlišný, odkazuje na hebrejský zákaz používání skutečného Božího jména, zvláště jeho psané podoby.

Pokud je tedy učiněn pokus o oživení Golema vložením destičky, tedy jakéhosi čipu, požádá Golem svého oživovatele o napsání Výslovného jména Božího (které je napsáno na destičce). Není Žida,

¹⁵⁹) hebr. *Golem*

¹⁶⁰) O golemovi viz: IDEL, Moše. *Golem : židovské magické a mystické tradice o umělém člověku*. Praha 2007; KOŠNÁŘ, Julius. *Staropražské pověsti a legendy*. Praha 1992.

který by alespoň nezaváhal, naproti tomu nepřítel dychtivě poslechne. V takovém případě zničí Golem nejprve toho, jenž se ho pokouší oživit a poté sebe. Nedočká-li se napsání Jména Božího, započne s činností ke které byl naprogramován, tedy především se záchranou Kamene.

Léta ubíhala a z chlapce Becalela se stal mladý učenec, nejlepší žák doktora de Brahe, jehož práce se soustředila v oboru teorie myslících strojů, kterou zdokonaloval a ve které viděl smysl svého života. Tehdy došlo ke zhoršení poměrů v Čechách. Instrukce katolické církve posílily své pozice, nový režim si mimo jiné podmanil i Karlovu univerzitu. Tycho de Brahe se vzdal své akademické funkce a radil svému nejlepšímu žáku a asistentovi ukrýt své spisy před případnou zlobou církevních hodnostářů. Becalel uposlechl radu stárnoucího mistra a jednoho dne sestoupil do tajné krypty synagogy Al T´naj, kde byl ukryt Kámen a Písmo přísahy, aby k nim přidali své spisy, především knihu *Teorie myslícího stroje* sepsanou Becalelem ben Jehuda a také destičku k ovládnutí Golema. Při zpáteční cestě se jim zdálo, že z kouta, kam uložili schránku s písemnostmi, se line podivná záře...

Jeruzalémský Kámen a ostatní poklady shromážděné kolem něj, leží uschované v podzemí synagogy Al-t´naj a čas ukrajuje z židovského vyhnanství zvolna a po malých kouscích...

Psal se rok 1610 křesťanského letopočtu, 5370 židovského, již rok uplynul od smrti učeného Rabbi Jehudy ben Becalela, když se na pražskou židovskou obec dostavila skupina poslů, zastupující vlivné kruhy vzdělanců a šlechty. Poté co přednesli představenstvu obce své přání, nevěřili zprvu jejich posluchači svým uším. Delegáti, kteří se představili jako vyslanci církve Českých bratří, nežádali ústy svého vůdce Jana Hostovského nic menšího, než přijetí do Židovské náboženské obce, podmíněné pochopitelně zřeknutím se křesťanství.

Důvodem tohoto nebývalého rozhodnutí byl stoupající útlak ze strany katolické církve.

Užaslí představitelé židovské obce se v reakci rozdělili na dva názorově odlišné tábory. Jedni spatřovali v požadavku Českých bratří bod obratu v židovských dějinách: „Být Židem se stalo najednou ochranou před pronásledováním a možná, že je to nebeské znamení, že se blíží den Spásy; chraň Bůh abychom vlastníma rukama takové štěstí odmítli“.¹⁶¹ Druhá názorová skupina varovala před překotným souhlasem. Vždyť důvodem přijetí proselitů má být upřímná touha a vnitřní víra, nikoli vnější nouze. Mimoto by si případné vyhovění mohla katolická církev vykládat jako židovskou provokaci.

Rabbi Šmuel ben Becalel, nástupce zesnulého R. Jehudy Loewa, po četných poradách a dlouhém váhání rozhodl přijmout České bratry mezi Židovskou komunitu. Podmínkou byl slib odchodu do Izraele až přijde Den Spásy. Přihlédnuto bylo také k dávnému společnému přátelství rodiny Hostovských a Rabbiho Loewa s doktorem de Brahe.

Svědectvím této události jsou rodinná jména jako Hostovský, Zemánek, Jelínek, Veselý, Sojka, Kafka a mnohá jiná, jména českých šlechtických rodin, které platí jako jména židovská od té doby dodnes.¹⁶²

Jako reakci katolické strany uvádí Efraim Freud známý případ kříže na Karlově mostě, zcela ojediněle opatřený hebrejským nápisem *Svatý, Svatý, Svatý je hospodin zástupů*. Tradovaná verze o vzniku nápisu, uvedená česky, německy a latinsky i na podstavci kříže, vypráví o Židovi – je známo i jeho jméno: Eliáš Backofen – který na krucifix

¹⁶¹) FREUD, Efraim: *Al T'naj*, str. 35.

¹⁶²) Nutno podotknout, že česká historiografie záznamy o této události právě neoplývá. Marně bychom ji hledali například v Řičanových *Dějínách jednoty bratrské*.

Pochybnosti vzbuzuje už samotná datace, rok 1610, tedy rok po Rudolfově Majestátu a čtyři roky po Vídeňském míru, kdy se situace českých protestantů na přechodnou dobu zlepšila.

plivl a jako trest za zneuctění symbolu křesťanství musel ke kříži připevnit známý citát z modlitby Kedušá.

Podle Freuda je to s touto již na první pohled nesmyslnou historkou poněkud jinak. Původcem nápisu je sama katolická církev, která se na svou urážku, tedy na zesměšnění víry Českými bratry, rozhodla odpovědět urážkou ještě větší. Je třeba ponížit a odstrašit od opakování takového počínání. Křesťané zesměšlili svou víru? Zesměšníme tedy samotný základní symbol křesťanství! Hanba padne na hlavy odpadlíků! Hle co čeká ty, kteří nevěří v samospasitelnost

Kříž s hebrejským nápisem na Karlově mostě

křesťanství: stanou se Židy! Kříž, na kterém trpěl Ježíš Kristus, bude znesvěcen židovstvím.

Bylo ovšem nutné, zamezit pochopení nápisu jako oslavy judaistické liturgie. Nuže, byla rozšířena pověst o plivajícím Židovi.

A tak dodnes, mnohokrát každý den v mnoha světových jazycích, vykládají průvodci na Karlově mostě o nebohém Eliášovi Backofenovi, oběti propagandistické lži, jako o Židovi, který znesvětil křesťanství.

Ve své historické pouti pokračuje Efraim Freud popisem epizody z třicetileté války, konkrétně z roku 1635, kdy se Pražská židovská obec aktivně zapojila do bojů o hlavní město českého království. Židé se tehdy rozhodli bránit alespoň svůj Malý Jeruzalém, tedy Kámen z Chrámu, protože čas bojů o Jeruzalém skutečný ještě nenastal. Jejich příspěvek k obraně města byl velice podstatný. Na památku této události byla Židovské obci přiřknuta Královská vlajka jako úřední odznak. Vlajka byla slavnostně zasvěcena a zavěšena nad Svatou skříň v synagoze Al T'naj. Dekret o přidělení Královské vlajky ustanovoval také nový statut budovy, v níž sídlily správní orgány Židovské obce; napříště se měla zvat Židovskou radnicí. A ještě jedna zvláštnost vznikla na paměť židovského zásahu do obrany Prahy. Do věže Židovské radnice byly umístěny hodiny opatřené hebrejskými číslicemi uspořádanými zprava do leva. Ve směru Svaté řeči se pak otáčí i ručičky těchto ve světě ojedinělých hodin...

Na samém konci 19. století se i do Pražské židovské obce donesly zprávy o Dreyfusově aféře. Byl vyslán posel do Vídně, aby se pokusil získat Herzlův Judenstaat, reakci na proces s kapitánem Dreyfusem. Po jeho přečtení bylo jednomyslně rozhodnuto vyslat za doktorem Herzlem delegaci, která měla autora přemluvit aby se nespokojil s diagnózou, nýbrž činně zasáhl do běhu událostí.

Po neúspěchu v redakci Neue Freie Presse – vedení listu nelibě neslo mimoredakční aktivity svého zaměstnance – se podařilo sehnat Herzlovu soukromou adresu a setkat se s ním. Dr. Herzl jim na uvítanou

položil otázku, kterou očekávali: proč mezi tolika židovskými obcemi právě ta pražská k němu posílá své vyslance? Dostalo se mu odpovědi o zvláštním poslání a postavení pražské obce, která je strážcem jedinečného pokladu – Jeruzalémského Kamene. Dr. Herzl pozorně vyslechl vyprávění o putování Kamene a když nastal čas rozloučení, přislíbil pražským Židům uvážit o čem ho prosili.

Po návratu z Vídně se skupina usnesla založit spolek, který by se snažil naplnit ústřední myšlenku knihy *Judenstaat*. Jméno spolku bylo zvoleno podle centrální postavy posledního pokusu o udržení židovského státu po římské okupaci: Bar-Kochba.

O několik měsíců později obdržel spolek Bar-Kochba dopis od doktora Herzla. Z řádků bylo patrné, že Herzl na pražskou delegaci ani na jejich vyprávění nezapomněl a nyní je zpravil o svém úmyslu vyplnit jejich prosby a začít s politickou iniciativou, která by měla vykristalizovat ve světový sjezd židovstva. A to nebylo všechno. Požádal členy spolku o pomoc při organizaci samotného sjezdu, který se měl uskutečnit příštího roku (tj. 1897) v Basileji.

„V Basileji“, poznamenal si tehdy Herzl ve svém deníku, *„jsem založil židovský stát. Dnes to musím svěřit jen svému deníku a tajit to, abych se nestal směšnou figurou. Ale za pět let a zajisté za padesát to uzná celý svět“*.¹⁶³

Jakmile byla na Basilejském kongresu ustanovena Světová sionistická organizace a formulovány cíle tohoto světového hnutí, vrátil se dr. Herzl ke své milované literatuře. Rozhodl se podpořit sionismus z pozic umění. Začal psát utopistický román o životě Židů v jejich budoucím státě. Děj umístil v čase o dvě desetiletí později po Basilejském kongresu, přesněji do roku 1923.

¹⁶³) FREUD, Efraim: *Al T'naj*, str. 51

Velice mu záleželo na tom, aby svět pochopil, že Židé nepřicházejí kolonizovat cizí zemi, nýbrž se vracejí k počátkům svého bytí. Tehdy si vzpomněl na vypravování o Jeruzalémském Kamenu a místu kde je ukryt, synagoze Al-T´naj i na její zkomolené jméno Altneu; ... *„a to jméno vyjadřuje dokonale ústřední motiv jeho románu. Tak jako ta obec se stala miniaturou židovského osudu, byla opakovaně zpusťována a vždy se zase obnovila k novému životu, tak se celý národ Izraelský obnovuje a obnoví i svá pouta k své staré vlasti, zemi jeho praotců. Tož budiž nová pověst o budoucnosti nazvána Altneuland“.*

Po Basilejském kongresu se zdálo vše být jasným a přehledným. Teprve s postupujícím časem se ukázalo, že tomu tak není. V Pražské židovské obci se jednoho večera roku 1923 sešla valná hromada spolku Bar-Kochba. Na pořadu stál návrh skládající se ze dvou dílů:

- 1) Spolek ukládá každému svému členu povinnost přestěhovat se do Palestiny.
- 2) Spolek se tímto likviduje kvůli dosažení svého cíle.

Zdaleka ne všichni souhlasili s navrhovaným. Protiargumenty hovořily o těžkých životních podmínkách v Palestině, neumožňujících náhlé přestěhování a integraci všech Židů, také o relativně příznivých podmínkách pro sionistickou činnost v nově vzniklém Československu.

Tyto protiargumenty došly sluchu většiny. Marně zastánci vystěhování připomínali text Přísahy ... *„že nikdy do věčnosti se nestanou naše bydliště v cizině stálými...“*, marně připomínali úspěchy prvních pionýrů z hnutí BILU - větší část židovské pospolitosti se rozhodla zůstat. Jak nešťastné rozhodnutí to bylo měly ukázat události o necelých dvacet let později...

Tehdy, v roce 1923, se skupina odvážných přece jen dala na cestu do země svých předků. Šmuel H., jeho bratr Arie, Miriam S., Rafael S.,

Chanoch N.¹⁶⁴ a mnozí další, kteří se v Palestině roztrousili po městech a různých *Kibbucim*.

Na jejich úsilí se soustředila pozornost v roce 1927, kdy Palestinu navštívil prezident T. G. Masaryk. Mandatární úřady se tehdy, jak výstižně poznamenává E. Freud, vylekané vlastním stínem, snažily dát této návštěvě ráz pouti ke svatým místům křesťanství. Prezident však stál na svém: jeho cesta je návštěvou sionistického osídlovacího díla, protože dle jeho názoru je v sionistickém hnutí ... „ *mravní stránka všeho osvobozujícího úsilí z hlediska lidského, kulturního a politického, zasluhující podpory všech kterým se už podařilo se osvobodit a kteří dluží Židům jednak jejich podíl na kulturním pokroku lidstva a také odškodnění za všechno pronásledování...* ¹⁶⁵

Postoj presidenta Masaryka měl svůj vliv u mandatárních úřadů a byl významnou pomocí sionistickému hnutí. Znamenal také ocenění zásluh neznámých pionýrů z českých zemí, na něž prezident upozornil během svých návštěv na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě a v kibucech Sarid, Beit-Alfa a Degania. Stal se potvrzením postoje těch nemnoha odvážných, kteří vyměnili pohodlnou existenci ve svobodné republice za budování své budoucnosti v zemi Al-T´naj.

Vyprávění Efraima Freuda končí tam, kde začalo; u Jeruzalémského Kamene. Bylo by možné jeho vyzvednutí ze základů synagogy Al-T´naj a navrácení do Jeruzaléma, jak je přislíbeno v Pisánské Přísaze? A co by bylo cílem takového aktu? Nebyl by to návrat k modlářství? Vždyť židovská víra je výzva k rozbití každé modly a jejich nahrazení abstraktní myšlenkou.

¹⁶⁴) Na přání Efraima Freuda neuvádím plná jména.

¹⁶⁵) FREUD, Efraim. *Al-T´naj*, str. 61

Autor na samý závěr knihy umístil přepis dokumentu, nalezeného v univerzitní knihovně města Pisa v poměrně nedávné minulosti. Je datován 7. Nisanu 4000 a jeho obsah je dokladem o zakopání Kamene, aby bylo zabráněno jeho uctívání jako modly. Tedy jistá shoda s Písmem Přísahy, ovšem bez emocionální vypjatosti této listiny. Jedná se o poměrně strohý záznam prostého faktu zakopání Jeruzalémského Kamene. Listina skýtá jasný důkaz o pravdivosti legendy, tedy alespoň její úvodní části. Ovšem je poskytování důkazů tohoto typu nevyhnutelnou nutností? Vždyť legendy jako tato plní svou mesiášskou úlohu – tedy poskytování naděje – i s absencí průkaznosti. Zajisté ale z legendy, jejíž pravdivost je podpořena důkazem, se stává zdroj posilující Pravdy, tak nepostradatelné pro dlouhá staletí nesvobody, které musel prožít židovský národ.

4.2.4. Stati

Ve výčtu literárních prací Efraima Freuda nelze nezmínit jeho drobnější stati, jednak akademického rázu, které vznikly v době jeho studií, například *Srovnání konstitučních opatření proti totalitarizmu v Německu po obou světových válkách*, nebo *Československá diplomacie za Druhé světové války*, a dále práce odborného rázu, například *Pracovní morálka jako výsledek korelace mezi systémy vnější a vlastní satisfakce* (extrinsic and intrinsic satisfaction)¹⁶⁶ a již zmiňované *Problémy Nových měst v Izraeli*, z roku 1953. Právě tento spis představuje, jak již bylo řečeno, významný příspěvek Efraima Freuda pro poválečný vývoj osídlování Izraele. Vzpomeneme-li na slova Rabbiho Jehudy Loewa – to je onen čin, který Bůh žádá jako podmínku svého požehnání.

Novodobé osídlování Izraele, spojené s budováním Nových měst, začalo – řečeno s trochou nadsázky – tzv. Balfourovou deklarací z 2. listopadu 1917, která byla první hmatatelnou reakcí nežidovského světa na dvacet století trvajícím vyhnanství židovského národa, který odmítl zmizet z dějinného jeviště, tak jako mnoho národů ve starověku, které stihl podobný úděl. Po skončení I. světové války byla Palestina jako mandátární území nově utvořené Společnosti národů předána Velké Británii, aby tato dokázala svůj zájem na osudu Svaté země, který avizovala zmiňovanou deklarací z listopadu 1917.

Jakožto zkušená koloniální mocnost se vláda jeho Veličenstva rozhodla pro starou a v mnoha britských koloniích osvědčenou politiku

¹⁶⁶) Tato stať byla otištěna v americkém časopisu Public Personnel Review v roce 1976.

zachování klidu a míru. Jenže tentokrát nešlo o pouhé zachování klidu. Na pochod se daly síly akumulované ve vědomí po staletí utlačovaného národa. Basilejský program svou stručnou úderností nejlépe charakterizuje historický sionismus přelomu 19. a 20. století: „Cílem sionistického hnutí je vytvoření veřejně a právně uznaného domova pro Židovský národ v Palestině“.¹⁶⁷

Tato koncepce byla ovšem od počátku v protikladu starého koloniálního pojetí zachování klidu a míru. Konflikt se prohluboval a rostl, čím více byla situace Židů kritičtější a čím více se v řadách britské administrace rozšiřoval duch appeasementu.

V roce 1939 vydává britská vláda takzvanou Bílou knihu (White Paper), což byl název pro prohlášení významných změn v zahraniční politice). Mezi těmito významnými změnami vynikají dvě: nechvalně proslulá přistěhovalecká kvóta (75 000 lidí během příštích pěti let) a zákaz prodeje půdy Židům. Tyto direktivy se svým opatrnickým duchem liší jen velmi málo od svého dějinného soupeřníka – mnichovského diktátu (viz tato práce, poznámka 109).

Současně byly vydány nové zákony administrativní a daňové, v rámci kterých se mandátní vláda rozhodla neplatit městské daně.

V letech následujících po konci 2. světové války a po vyhlášení státu Izrael bylo jedním z nejdůležitějších úkolů osídlení země. Přistěhovalci ve své naprosté většině nedisponovali vlastními prostředky. Ti z Evropy prošli peklem holocaustu a ti z Asie a Afriky pocházeli často z muslimských zemí, kde byli považováni za nepřátelský živel a nezřídka vyvlastněni. Za této situace nebylo možno jinak, než stavět nová města a nové byty za většinové účasti státu.

¹⁶⁷) *Juedisches Lexikon*, Juedischer Verlag, Berlin 1927, Bd I (A-C), Sp. 751

A byl to právě stát a jeho úředníci, kdož se chopili koloniálního nařízení z roku 1939, které osvobozovalo státní nemovitosti v nových městech (což byly prakticky všechny) od daní. Tato, z dnešního pohledu velice prostá, skutečnost byla zdrojem finančních potíží a z nich plynoucího stagnujícího vývoje nových měst.

Teprve Efraim Freud si v roce 1953 povšiml disproporce mezi finančním hospodařením starých a nových měst a ve svém memorandu na ni upozornil.

Uvádím překlad rekapitulace originálního textu:

- 1. Problém disproporce mezi důchodem podle počtu pokojů, a výdajů podle počtu jejich obyvatel, není místní problém postižených místních správ, nýbrž výsledek diferenciálních podmínek absorpce přistěhovalců. Řešení musí být celostátní, na příklad tím, že kvocient osob na pokoj se ustanoví jako faktor k určení státní subvence k městskému rozpočtu.*
- 2. Interpretace zákona osvobozující vládní nemovitosti z městských daní jako všeobecné daňové osvobození, platné i pro byty pronajaté jednotlivcům, připravuje městský rozpočet o základní složku (v Beer-Ševě 11% městského rozpočtu). Pro nelogičnost této interpretace je nutno ji změnit, nebo změnit zákon sám, a umožnit postiženým městům normální finanční základnu.*
- 3. Je nutno najít cestu která by umožnila vládě – jakožto majiteli půd – být partnerem městských institucí v nesení výdajů na ameliorisaci.*
- 4. Je nutno ulehčit břemeno splátek na vládní půjčky na vývojové projekty, prostřednictvím prodloužení takových půjček, případně i retroaktivně/*
- 5. Je nutno osvobodit municipální jednotky z potřeby nést břemeno vývojových investic podle zeměpisné a etnografické polohy, zavedením vyrovnávacích fondů, které by braly ohled na městské investice ve státních a národních projektech.*

Jelikož dlouhodobé řešení těchto problémů by se mohlo setkat s potížemi jen podle naznačených linek – přesto že není důvod se jich vzdát jako prozatímní řešení - bylo by nutno provést důkladnou revisi celého municipálního systému, který jsme “zdedili” od mandátní moci, a to ve smyslu jeho adaptace k novým cílům vyplývajících z naší samostatnosti. Jen tak můžeme zajistit dynamický vývoj měst, která byla – a ještě budou - vybudována v nových poměrech

4. 2. 5. Sborník Českoslovenští Židé v Izraeli

Významným dokumentem mapujícím přínos československých Židů při novodobém budování státu Izrael je sborník *Židé z Československa a jejich příspěví k výstavbě státu Izrael*.¹⁶⁸ V péči Efraima Freuda (šéfredaktor) a Dova Quastlera¹⁶⁹ vyšel v roce 1998.

Kniha není v Čechách dostupná, uvádím stručný přehled:¹⁷⁰

Přehled obsahu:

Celkový Úvod

Úvod iniciatora

Krátký přehled českých dějin

Stručné dějiny Slovenska

Několik kapitol z dějin Židů v českých zemích

Charakter židovské obce na Slovensku

Krátké dějiny Židů Podkarpatské Rusi

Českoslovenští Židé a jejich cesta do země Izraele

Kulturní pozadí přistěhovalců z Československa

Sionistické hnutí v ČSR

Přistěhování do země Izraele z ČSR

¹⁶⁸) FREUD, Efraim; QUASTLER, Dov. *Yotse Ts'ekhoslovakyah be-Yizrael : terumatam li-veniyat ha-arets (Izrael)*. Keren moreshet Yahadut Ts'ekhoslovakyah shele-yad Hitahadut yotse Ts'ekhoslovakyah : Misrad ha bitahon, 1998, 431p.

¹⁶⁹) QUASTLER, Dov. nar. 1928, izraelský spisovatel, zabývající se tématem holocaustu; např.: *Město na Dunaji : scény z židovského života v Bratislavě během nacistické vlády teroru 1939-1945*. Tel-Aviv : Moreset 1995.

¹⁷⁰) Několik vybraných kapitol tohoto sborníku, zařadil Efraim Freud do katalogu *Český a slovenský exil 20. století*, vydaného společností k2001 v roce 2002 u příležitosti stejnojmenných výstav (viz kapitola 4.2.6)

Ilegální přistěhování členů hnutí Betar z CSR
Působení Židů z ČSR v Národních Fondch
Hitachdut Oley Czechoslovakia (Svaz přistěhovalců z ČSR)

Mládež

Hnutí mládeže Techelet-Lavan – El-Al
Hnutí Hašomer ha-Caïr
Gordonia a Maccabi ha-Caïr
Zbožná mládež a její sionstické hnutí
Betar v ČSR a výstavba Země Izraele
Tělesná výchova a sportovní činnost

Příspěvek vědám a duševnímu životu

Příspěvek přistěhovalců z ČSR k humanitním vědám v Izraeli
Na poli výchovy
Zdravotnictví
Zvěrolékaři
Přírodní vědy
Rabíni mezi přistěhovalci z ČSR a jejich vliv na náboženský život v
Izraeli
Židovští spisovatelé – portréty a díla
 Avigdor Dagan (Viktor Fišl)
Hudebníci
Herci
Výtvarní umělci

Příspěvek k hospodářství a veřejným službám

Hospodářství: Osídlení, zemědělství, průmysl, obchod
Politika a veřejná správa
“Češi” v ministerstvu zahraničí
Zvláštní služby a ministerstvo zahraničí
Izraelští parašutisté na Slovensku
Sociální služby
Právníci
Žurnalisté

Portréty

Šmuel Hugo Bergmann
Max Brod
Felix Wetsch
Baruch Kurzweil
Rudolf Samiš

Filouš Biham (Böhm) – vizionář a průkopník

Povídka o přátelství – Erich Kulka

Charakteristika mého otce

Charakteristika Alfreda Neumana

Instituce založené přistěhovalci z ČSR

Padli v boji o Izrael – původu československého

Krátké životopisy účastníků sborníku

Rejstřík

4. 2. 6. K 2001

„Započít dialog v prostředí, kde se ho nedostává; upozornit na opomíjené kulturně – historická a společenská témata prostřednictvím expoziční, mediální a konferenční prezentace“¹⁷¹. To jsou pohnutky a cíle, které vedly k přípravě a uskutečnění projektů obecně prospěšné společnosti K 2001.

Společnost mapuje a prezentuje veřejnosti exilovou problematiku; snaží se odpovědět na otázky: kdo byli a jsou čeští a slovenští exulanti, jaké politické události zapříčinily jejich odchod, jak se lišil exil v jednotlivých obdobích 20. století, kam exulanti odcházeli a jaké byly jejich začátky v nových působištích.

Pro katalog k výstavám *Český a slovenský exil ve 20. století* připravil Efraim Freud vybrané kapitoly ze sborníku *Židé z Československa a jejich přispění k výstavbě státu Izrael*. Konkrétně se jedná o kapitoly: *Přistěhování Židů z Československa do Zaslíbené země* (autor Jehuda Dominic), *Svaz přistěhovalců z ČSR v Izraeli* (Akiva Nir), *Vojenská spolupráce ČSR – Izrael* (Slomo Naaman).¹⁷²

¹⁷¹) *Český a slovenský exil ve 20. století : Úvodní katalog k výstavám Český a slovenský exil ve 20. století*. vyd. Jan Kratochvíl a kolektiv, 2002, str. 3

¹⁷²) tamtéž, str. 106-119

4.2.6. Bibliografie Efraima Freuda

1. Literární práce

Žít cele co sis býti zvolil. (autobiografie, 2007)

Al T'naj. (Pod podmínkou, legendy kolem tzv. Staronové synagogy)

Viola : jeden hudební nástroj nesoucí na sobě stopy dějin tří století

Přistěhovalci z Československa v Izraeli (sborník, šéfredaktor, 1998)

2. Stati a články

Problémy Nových měst (memorandum izraelskému parlamentu, 1953)

Towards a Quantitative Approach to Organizational Morale. (Public Personnel Review, Chicago, April 1969)

Odolnost demokracie v Německu (seminární práce, Ben Gurionova univerzita)

Diplomacie za druhé světové války : Československo (seminární práce, Ben Gurionova univerzita)

3. Překladatelská činnost

3.1. Překlady z češtiny do hebrejštiny

ČAPEK, Karel. *Válka s mloky*

Trilogie Hordubal, Meteor, Obyčejný život

Krakatit

Bílá nemoc

Povídky z jedné kapsy

Povídky z druhé kapsy

Kniha apokryfů

TGM hovoří a mlčí (z Hovorů s TGM)

R.U.R.

Věc Makropulos

Dášeňka

Cesty Karla Čapka (Anglické listy, Italské listy,

Výlet do Španěl, Obrázky z Holandska, Cesta na Sever)

KLÍMA, Ivan. ***Soudce z milosti***

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. ***Český román***

DURDÍKOVÁ, Lída. ***Děti zhaslých očí***

3.2. Překlady z němčiny do hebrejštiny

BROD, Max. ***Das Lied der Lieder***

GRASS, Günter. ***Die Rattin***

FISCHL, Viktor. ***Kafka in Jerusalem***

PERUTZ, Leo. ***Die dritte Kugel***

SCHÖNE, Lothar. ***Ein juedisches Begräbnis***

VANDERBERG, Phillip. ***Die Sixtinische Verschwörung***

3.3. Překlady pro Beit Terezín

BERNSTEIN, Elsa. ***Das Leben als Drama***

KÁRNÝ, Miroslav. ***Konečné řešení***

PALSTERN, Suzane. ***Paradies Theresienstadt***

PEDUZZI, Lubomír. ***Pavel Haas***

SCHWERTFEGER, Ruth. ***Women in Theresienstadt***

Kamarád (dětský časopis z terezínského gheta)

Lasst die Glut nicht erlöschen (zpráva o Terezíně vydaná v NDR)

Memoirs (deník matky v Terezíně, retrospektiva 1971)

Nešarim (rozhovory s přeživšími členy někdejší skupiny chlapců v Terezíně)

Terezínský deník (deník matky z roku 1943)

3.4. Překlady z hebrejštiny do češtiny

SARID, Yossi. *Pepíček*

5. Na konci

5.1. Efraim Freud ve vzpomínkách Blanky Pavelcové

Na samý závěr jsem se rozhodl uvést vzpomínání paní Mgr. Blanky Pavelcové, manželky pana Břetislava Pavelce, syna paní Anežky Pavelcové, služebné u Freudů, kterou si malý Efraim překřtil na Aťu (viz kapitola Výchova).

Paní Pavelcová poznala Efraima v červenci roku 1992, kdy přiletěl do Prahy. Tehdy k ní a jejímu muži přistoupil na letišti vysoký pán a pozdravil „Ahoj Slávku“. Nutno podotknout, že ti dva se viděli naposledy v roce 1945. Efraim Freud neudržoval s Pavelcovými ani písemný styk, měl obavy, aby je nepřivedl do potíží s režimem, který řadil Izrael k nepřátelským státům. První telefonát se uskutečnil až po sametové revoluci na jaře 1990.

Absence jakéhokoli kontaktu s českou realitou se projevila po příjezdu z letiště do bytu Pavelcových. Efraim Freud se podivil, že vlastní pračku, ledničku, auto... Později v Izraeli zakoupil vůz stejné značky, jaký viděl u Pavelců (byl to Škoda Favorit).

S Pavelcovými udržuje Efraim Freud kontakt i v současné době, pravidelné telefonáty, drobné dárky poslané poštou...

Ve vyprávění paní Pavelcové jsem našel pozoruhodný paradox, týkající se nájemníků, kteří se na začátku války nastěhovali do domu po Freudových. Byla to rodina příslušníka SS Hanze Wolfa, doktora

medicíny a strojního inženýra, zástupce firmy Manessmann, později převeleného do vojenské nemocnice ve Střešovicích k vykonávání lékařské praxe. Ať a na něho vždy vzpomínala jako na hodného člověka, který jí pomáhal s nákupem (což z pochopitelných důvodů odmítala) a chodil k Pavelcům poslouchat Londýn. Jeho syn Hanzí se přátelil se Slávkem (pozdějším manželem paní Blanky), dá se říci, že válečná léta strávili klukovskými lumpárnami. Paní Pavelcová vzpomíná na jednu

Efraim Freud s manželkou (první zprava) a Břetislavem a Blankou Pavelcovými při své návštěvě v Praze v roce 1992

vydařenou, která ovšem hraničila s ohrožením života celé rodiny.

Nad Prahou se vznášel dusivý příkrov heydrichiády, když se Slávek s Hanzim rozhodli, že vyzkouší, co udělá několik lahví teplého piva při dopadu ze čtvrtého patra na dlažbu. A také co tomu bude říkat jednotka wehrmachtu, která zrovna po dlažbě pod balkonem pochodovala. Hanzího otec tehdy celou záležitost urovnal, stejně jako o něco později zachránil život Slávkovu otci, když jej upozornil na chystanou kontrolu jeho vozu, která měla proběhnout na základě anonymního udání. Slávkův otec vlastnil malou autodopravu a zásoboval potravinami jistou odbojovou organizaci.

V roce 1944 byl Hanz Wolf přeložen do Německa a nabízel rodině Pavelcově at' odejdou také. Řekl tehdy doslova: Tady vás nic dobrého nečeká, sem přijdou Rusové...

Nuže, v roce 1980 přijela vdova po příslušníku SS navštívit Aťu a Slávka, tehdejší československé úřady jí v tom nijak nebránily. K Efraimu Freudovi tak shovívavé nebyly...

Manželka Hanzeho (ten se v osmdesátých letech utopil v moři) se s Pavelcovými přáteli dosud, ačkoli je poznala pouze z vyprávění. Roku 1991 vykonala i osobní návštěvu. Podivná je doba a podivný je svět ve kterém žijeme.

5. 2. Modla, memory holes a zapadlí vlastenci

Další vzpomínka pochází z časopisu *Západ*, který v 80. letech minulého století vydávalo nakladatelství Collegium Bohemicum v Ottawě. Publicista Dr. Václav Chyský¹⁷³ se v článku *Modla, memory holes a zapadlí vlastenci* z října 1988¹⁷⁴ zamýšlí nad vztahem dějin a paměti národa. Odcituji část v níž popisuje své setkání s Efraimem Freudem: ... „*Snad žádný národ nemá takový poměr k svým psaným dějinám jako Židé, zvaní též národem knihy.(...) Mnozí Židé, když*

¹⁷³) CHYSKÝ, Václav. (nar. 1929). Vystudoval veterinární medicínu v Brně. V roce 1968 emigroval do Spolkové republiky Německo. Publikoval v odborném medicínském tisku i v emigrantských časopisech. Po roce 1989 publikuje i v České republice. Zaměřen na novější evropské dějiny, česko-německé vztahy a na exulantskou problematiku.

¹⁷⁴) CHYSKÝ, Václav. *Modla, memory holes a zapadlí vlastenci*. in: *Západ, časopis pro Čechy a Slováky*, roč. 10, č. 5, říjen 1988, str. 5-6

odcházeli do Izraele, zachraňovali jen holé životy, někteří však s sebou vzali též své knihy.

Ephraim Freud, můj nový přítel z Beer Sheby, města na pokraji pouště Negev, patřil k těm šťastnějším. Masarykovu Světovou revoluci a Čapkovy Hovory vlastnil dokonce dvakrát. Tak jsem se stal vlastníkem dvou knih se zažloutlými listy a vybledlými hřbety, do kterých se opíralo pouštní slunce a které v exilu daly základ mé sbírce knih s Masarykovskou tematikou.

Ephraim Freud, který byl po léta zodpovědný za komunální finance stotisícového města Beer Sheba, odešel před pár měsíci do penze. Má však dosti co dělat. Přeložil do hebrejštiny Čapkovu Válku s mloky a nyní se pustil do Čapkova Život a dílo skladatele Foltýna. Pokračuje tak v cestě jiných židovských překladatelů, kteří pomáhali české literatuře do světa. Rudolf Fuchs přeložil do němčiny Slezské písně v době, kdy Petr Bezruč seděl v rakouském vězení. Otto Pick, redaktor Prager Presse překládal do němčiny Čapka, Březinu, Šrámka a Langra. Rozdíl je v tom, že Fuchs a Pick kolem sebe slyšeli češtinu každý den, pan Freud jak se mi svěřil, neměl příležitost mluvit česky po léta. Pak že Židé u nás jenom němčili nebo maďarili... “

Počátkem roku 2011 jsem prostřednictvím elektronické pošty oslovil autora článku pana Chyského. Byl tak laskav a poskytl mi několik vzpomínek na svá setkání s Efraimem Freudem. K prvnímu seznámení došlo při studijní cestě Dr. Chyského do Izraele, kterou pořádala tzv. Politische Runde Volkshochschule Wuppertal. Wuppertal má trvalé kontakty s Beer-Ševou. Efraim Freud v té době pracoval v městské správě, byl právě před penzí. Skupina Politische Runde se tehdy setkala se zástupci města za účelem výměny informací. Pro Dr. Chyského to byla první návštěva Izraele, potom následovaly mnohé další

v souvislosti s jeho pracovní činností. Pracoval ve výzkumu nových antibiotik pro firmu Bayer, což znamenalo mimo jiné i spolupráci s izraelskými univerzitními nemocnicemi, tedy i s univerzitou v Beer-Ševě.

Dr. Chyský vzpomíná na mnohá setkání s Efraimem Freudem, na jeho kultivovanou češtinu, na jeho paní, která však česky nemluvila vůbec (pocházela z německého ostrůvku kolem Jihlavy).

Efraim Freud tehdy věnoval Dr. Chyskému svou překladatelskou prvotinu, Čapkovu Válku s mloky. I když je psána v hebrejštině, kterou Dr. Chyský neovládá, cení si ji jako doklad vzácného přátelství.

5. 3. Čestný občan

V roce 2000 se Efraimu Freudovi dostalo cti, které si váží nejvíce: byl jmenován čestným občanem města Beer-Ševa. Bohužel, jeho milovaná manželka se této pocty nedožila, ačkoli – jak sám píše – trpělivým snášením břemena každodenních starostí vykonala pro město Beer-Ševa snad více než on sám.

Je nabíledni otázka, zda by podobné ocenění nezasluhoval i v Čechách. Nabízí se kupříkladu Jihlava, rodiště Efraimovy manželky, kde byl Efraim Freud dlouholetým zástupcem Fóra židovských obcí bývalého Československa (The Forum of the Jewish Communities of the Former State of Czechoslovakia).

5.4. Závěr

Život a dílo Efraima Freuda ve znamení ideálů sionismu, život pod podmínkou skutků, které Hospodin požaduje od svého vyvoleného národa; život naplněný měrou přebohatou.

Skutky konané ve jménu sblížení České republiky a Izraele; šíření myšlenek Masaryka a Čapka, literární překlady, vlastní publicistická činnost, pátrání po obětech holocaustu, budování a osídlování Svaté země, to vše jsou skutky nesporně významné, bohulibé a následováníhodné. Skutečnost, že se díky jim stal Efraim Freud významným člověkem, je nezpochybnitelná.

Je tu však také přítomen esoterický rozměr o kterém se dočítáme v*Talmudu*: Přijmou-li Izraelité Tóru, zůstane běh světa zachován...

Domnívám se, že tuto premisu lze doplnit: přijmou-li Izraelité Tóru a budou-li žít ve Svaté Zemi, zůstane běh světa zachován. Vždyť čím je Tóra bez Svaté země, kterou Židům daroval Hospodin?

Snad právě vědomí odpovědnosti za celé lidstvo, za existenci stvořeného světa, stála v pozadí touhy židovského národa po návratu do Palestiny.

Můžeme se domnívat, že tento návrat bude trvalý, že síly reprezentující negativní princip nedosáhnou nového rozptýlení Židů do diaspory?

Židovský národ, poučený svými dějinami, pochopil, že samotná víra byť sebesilnější, nestačí k trvalému vítězství a úspěchu. Víra musí být podpořena vědou. K tomuto spojení mohlo dojít až ve dvacátém

století. Je jistě fascinující představa židovského národa po staletí sbírajícího síly, budujícího svou vědeckou elitu...

Také Efraim Freud, dokázal aktivně propojit vědu a víru, dokázal podpořit budování Svaté země z pozic aplikované ekonomie.

Už Rabbi Loew věděl, že rozdíl mezi takzvaně profánní vědou a posvátnou vírou neexistuje, vše je obsahem Božího záměru. Není sporu mezi teologií a fyzikou, mezi náboženstvím a ekonomikou. Důkazem toho je i pan Efraim Freud, člověk, který přispěl k zachování běhu světa.

5.5. Resumé

Tato rigorózní práce popisuje život a dílo Efraima Freuda, prasynovce věhlasného Sigmunda Freuda. Život Efraima Freuda plynul ve znamení naplnění ideálů a cílů sionismu: znovuosídlení Svaté země. Veškerá jeho výchova a vzdělání byly podřízeny tomuto cíli.

V roce 1939 se mladý Efraim ocitl v Palestině, své vysněné Zemi. Nechce studovat, pracuje v zemědělství.

Ve 2. světové válce bojuje v řadách Židovské brigády, v poválečných letech se věnuje pomoci obětem holocaustu.

Když se konečně může vrátit ke svému zemědělství, utrpí pracovní úraz, který jej navždy zbaví možnosti fyzicky pracovat.

Začíná tedy studovat a současně pracuje v městské správě Beer-Ševy. Stává se vedoucím výzkumného týmu, zabývajícího se studiem tzv. skokového vývoje městských aglomerací, angl. Take-off points. Zde můžeme nalézt zásadní přínos Efraima Freuda pro budování státu Izrael.

Významná je Freudova překladatelská činnost. Z češtiny do hebrejštiny překládá téměř kompletní dílo Karla Čapka, část díla Masarykova. Z německé literatury převádí do hebrejštiny Viktora Fischla, Phillipa Vanderberga, Leo Perutze a další. V roce 1996 je poctěn Státní cenou za překladatelskou činnost.

Je autorem knihy *Pod podmínkou*, hebr. *Al T'naj*, vyprávějící dějiny židovského národa ve vztahu ke Staronové synagoze v Praze.

Tím dílo Efraima Freuda nekončí, naopak výčet jeho překladů, akademických článků, univerzitních přednášek a redakcí by byl dlouhý. Neopomenutelná je též jeho účast na projektech mapujících a popularizujících židovské dějiny v Čechách.

V sionistickém hnutí, stejně jako v životě Efraima Freuda je přítomen esoterický rozměr, týkající se úlohy Hospodinem vyvoleného národa. V Talmudu je obsažena zásadní myšlenka: Přijmou-li Izraelité Hospodinem předkládanou Tóru, zůstane běh Světa zachován. V opačném případě nastane chaos a zmar. Myslím, že tuto premisu můžeme rozšířit: Přijmou-li Izraelité Tóru a budou-li žít ve Svaté zemi zůstane běh Světa zachován.

Po dlouhá staletí směřovali Židé k naplnění své touhy po Svaté zemi, podařilo se jim to až v minulosti poměrně nedávné. Snad tedy zůstane běh Světa zachován a jedním z těch, kteří se o náš Svět zasloužili významnou měrou je pan Efraim Freud.

5.6. Summary

This doctoral thesis describes the life and work of Efraim Freud, the great nephew of renowned Sigmund Freud. The life of Efraim Freud was marked by fulfilling ideals and goals of Zionism – the repopulation of the Holy Land. His entire upbringing and education conformed to this objective.

In 1939, young Efraim came to Palestine, his Dream Land. Since he did not want to study, he worked in agriculture.

During World War II he fought on the side of Jewish Brigade, after the war he devoted himself to aiding the Holocaust victims.

When there was finally a chance for him to return to agriculture, he suffered an injury while working which prevented him to work manually for good.

He started therefore studying and at the same time working at the Beer Sheva's municipal authorities. He became the head of the Take-off point research team (research on urban conglomeration jump development), which constituted his most significant contribution to building up the state of Israel.

Freud's translation activity was also significant. He translated nearly complete works of Karel Čapek, as well as parts of Masaryk's work from Czech into Hebrew. From German literature he translated into Hebrew works of such authors as Viktor Fischl, Phillip Vanderberg, Leo Perutz etc. In 1996 he was awarded the National Prize for Translation.

He is the author of the book *Pod podmínkou (Under the Condition, in Hebrew Al T'naj)* on the history of Jewish nation in relation to the Old New Synagogue in Prague.

However, these are not all of his achievements; quite to the contrary – the listing of his translations, academic articles, university

lectures and editorial work would be too long. Also his participation in projects which covered and popularized Jewish history in Bohemia cannot be left out.

There is an esoteric dimension regarding the task of God's chosen nation present in Zionism as well as in the life of Efraim Freud. One of Talmud's fundamental thoughts says: if the Israelites accept the Torah, the World shall exist. If not, there will be emptiness and formlessness. I believe this premise can be extended: if the Israelites accept the Torah and live in the Holy Land, the World's course shall be preserved.

For many centuries Jews aimed at fulfilling their desire of the Holy Land; they managed to do so only quite recently. Hopefully the World's course will be preserved, with Efraim Freud being one of those who played an important role in our World's preservation.

Užitá literatura

Prameny:

Elektronická korespondence s Efraimem Freudem, 2004 – 2010.
(jednotlivé e-maily jsou v textu opatřeny číslem a datací)

Archiv Efraima Freuda

FREUD, Efraim. *Al T' naj (Pod podmínkou)*. rukopis

FREUD, Efraim. *Viola*. rukopis

Archiv města Brno

Archiv Židovského muzea

Fond Ministerstva školství I. Mukačevo, NA

Matrika ŽO Mělník

Policejní přihlášky rodiny Freudovy, NA

Živnostenský rejstřík hl. města Prahy

Literatura:

(anonym) *Bakulova družina*. in: Žďár, 28. listopad 1925, str. 3

(anonym) *Dobročinný bazar*. in: Národní listy, 24. duben 1895, str. 3

(anonym) *Důstojné sídlo Ústavu plastické chirurgie*. in: Večerník národních listů, 4. červen 1936, str. 6

(anonym) *Firma Stein & Freud*. in: Národní politika, 17. duben 1901, str.6

- (anonym) *Jubilejní výstava*. in: Národní politika, 19. říjen 1908, str. 4
- (anonym) *Konec bakulat*. in: Národní listy, 11. duben 1937, str 6
- (anonym) *Match Sparta – Slavia doma!* in: Žďár, 1.duben 1932, str.6
- (anonym) *Neslavný konec jednoho ústavu*. in: Nový večerník, Praha, 24.únor 1937, str. 2
- (anonym) *Obchodní zprávy*. in: Národní listy, 18.červen 1915, str. 6
- (anonym) *Pátrání po nezvěstných*. in: Národní politika, 27.říjen 1914
- (anonym) *Potíže Bakulova ústavu*. in: Lidové noviny, roč. 1933, 13. říjen 1933, str. 7
- (anonym) *Stávka v továrně na hračky*. in: Národní listy, ranní vydání 11.duben 1909, str. 6
- (anonym) *Výslech loupežného vraha*. in: Národní listy, ranní vydání, 18.duben 1910, str.3
- (anonym) *Ze zápisů do obchodního rejstříku*. in: Národní listy, 13.srpen 1915, str. 6
- BECKMAN , Morris. *The Jewish Brigade : an army with two masters, 1944-1945*. Staplehurst, Kent : Spelmount, 1998. 159s. ISBN 1862270325
- BLUM, Howard. *Brigáda*. Přel. Hana Karousová. Praha : BB art 2003, 318s. ISBN 80-7257-956-8
- BONDYOVÁ, Ruth. *Rodinné dědictví : Jména Židů v Čechách a na Moravě*. 1.vyd. Praha : nakl. Franze Kafky 2006. 202s. ISBN 80-86911-06-3
- BROD, Max. *Život plný bojů*. Přel. Bedřich Fučík. (Streitbares Leben) Praha : nakl. Franze Kafky 1994, 352stran. ISBN 80-85844-00-1
- CASPER, Bernard, Moses. *With the Jewish Brigade*. London : Goldston, 1947. 128s.
- ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. 2.vyd. Praha : Čin 1946, 239s.
- ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. 1.vyd. Praha : Paseka 2005. 360 stran. ISBN 80-7185-695-9

ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina: minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. 2. vyd. Praha : Barrister & Principal 2007, 321s. ISBN 978-80-87029-16-9

Český a slovenský exil ve 20.století : Úvodní katalog k výstavám Český a slovenský exil ve 20.století, vyd. Jan Kratochvíl a kol., Brno : K2001ops., 2002

DAYAN, Deborah. *Pioneer*. Massada, 1968, 152s.

Dreiundzwanzigster Jahresbericht über das Staats-Gymnasium mit deutscher Unterrichtssprache in Prag Altstadt für das Schuljahr 1894-95. Prag : Selbstverlag 1895, 82s.

DURDÍKOVÁ, Lída. *Děti zhaslých očí*. Praha : Bakulův ústav 1929, 68s.

DURDÍKOVÁ, Lída. *O Bakulovi*. MJAK, Bakule 2, S 8 30-70

DURDÍKOVÁ, Lída. *Zde se vraždí : případ Bakulův*. Praha : Sdružení přátel 1934, 31s.

FAUCHER, Francois. *František Bakule infant terrible české pedagogiky*. Přel. Oldřich Janota, 1.vyd. Praha : Portál 1999, 118s. ISBN 80-7178-305-6

FREUD, Efraim. *Problémy Nových měst v Izraeli*. Memorandum Izraelskému parlamentu, 1953

FREUD, Sigmund. *Gesammelte Werke*. Chronologisch geordnet. Bd. 14, Werke aus den Jahren 1925 – 1931, 7. vyd. Frankfurt am Main : S. Fischer Verlag 1991. 604 s. ISBN 3-10-022715-8

Fünfundzwanzigster Jahresbericht über das Staats-Gymnasium mit deutscher Unterrichtssprache in Prag Altstadt für das Schuljahr 1896-97. Prag : Selbstverlag 1897, 91s.

GILBERT, Martin. *Izrael : Dějiny*. přel. Josef Orel, Praha : BB Art 2002, 668s. ISBN 80-7257-740-9

GOLD, Hugo. *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*. ein Sammelwerk 1, Brünn : Jüdischer Buch und Kunstverlag 1934, 735s.

GREGOR, Vladimír. *František Bakule a jeho dětský pěvecký sbor*. 1.vyd. Ostrava : Pedagogická fakulta 1982, 112s.

HAUMANN, Wilhelm. *Paul Kornfeld : Leben-Werk-Wirkung*. Würzburg : Königshansen und Neumann 1995. 754s. ISBN 3-8260-1061-2

CHURCHILL, W. S. *The Second World War, I. The Gathering Storm*, paperback edition (12 volumes), Cassel, London, May 1967, vol. I

CHYSKÝ, Václav. *Modla, memory holes a zapadlí vlastenci*. in: Západ, časopis pro Čechy a Slováky, roč. 10, č. 5, říjen 1988

Chytilův adresář hlavního města Prahy 1925. sest. Alois Chytil, Praha-Smíchov : vl. nákladem.

IDEL, Moše. *Golem : Židovské magické a mystické tradice o umělém člověku*. přel. Petr Tomeček a Tereza Černá, 1. vyd. Praha : Vyšehrad 2007, 408 s. ISBN 978-80-7021-664-4

JALOVEC, Karel. *Čeští houslaři*. 1. vyd. Praha : SNKLHU 1959, 144s.

JONES, Ernest. *Das Leben und Werk von Sigmund Freud. Bd. 1. Die Entwicklung zur Persönlichkeit und grossen Entdeckungen 1856-1900*. Bern : H. Huber 1978, 482s. ISBN 3-456-80572-1

Juedisches Lexikon. Berlin : Juedischer Verlag, 1928

KAGANOFF, Benzion, C. *A Dictionary of Jewish Names and their History*. London : Routledge and Kegan Paul, 1978, 250s. ISBN 071008935X

KLEMPERER, Gutmann. *Pražský rabinát : od časů rabiho Löwa ben Becalel, známého pod jménem rabi Löwe, až do našich časů (1609-1879)* přel. Alena Bláhová, 1. vyd. Praha : Sefer 2008, 198s. ISBN 978-80-85924-54-1

KLÍMA, Arnošt. *Na prahu nové společnosti*. 1. vyd. Praha : SPN 1979

KOŠNÁR, Julius. *Staropražské pověsti a legendy*. 5. vyd. Praha : XYZ 2008, 268s. ISBN 978-80-86864-86-0

MARSHALL, Gordon. *Dictionary of Sociology*. 2nd.ed. Oxford : Oxford Univerzity Press 1998, 710s. ISBN 0-19-280081-7

MASALHA, Nur. *Catastrophe remembered : Palestine, Izrael and the internal refugees : essays in memory of Edward W. Said (1935-2003)*. New York : Zed Books 2005. ISBN 1 84277 622 3

MORRIS, Benny. *Izrael's Border Wars : Arab Infiltration, Israeli Retaliation, and the Countdown to the Suez War, 1949-1956*. Oxford : Oxford Univerzity Press 1997, 486s. ISBN 978-0-19-829262-3

PARKES, William, James. *A History of Palestina from 135 AD to Modern Times*. London : Gollancz, 1949

PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. 2.vyd. Praha : Sefer 2001, 702s. ISBN 80-85924-33-1

POJAR, Miloš. *Izrael*. 1.vyd. Praha : Libri 2004. 184 stran. ISBN 80-7277-268-6

Pražský adresář 1937-1938. Praha : Státní tiskárna 1937.

PŘÍHODA, Václav. *Třicet let Bakulovy práce pokusné*. Praha : Sdružení přátel výchovy životem a prací, 1927

RAMSDEN, JOHN. a kol. *Oxfordský průvodce britskou politikou 20.století*. Praha : Prostor 2006. 948 s. ISBN 80-7260-169-5

RENTON, James. *The Zionist masquerade : the birth of the Anglo-Zionist alliance, 1914-1918*. New York : Palgrave Macmillan, 2007. 231s. ISBN 978-0-230-54718-6

ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny jednoty bratrské*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství 1957, 518s.

SANITT, Leonard. *On parade : memoirs of a Jewish sergeant – major in World War II*. Stevenage : Spa, 1990. 279s. ISBN 0907590314

Sechszwanzigster Jahresbericht über das Staats-Gymnasium mit deutscher Unterrichtssprache in Prag Altstadt für das Schuljahr 1897-98. Prag : Selbstverlag 1898, 89s.

SCHVARTS, Shifra. *Health and Zionism : the Israeli Health Care System 1948-1960*. NY Univ. Of Rochester Press, 2008. ISBN 9781580462792

SKOKAN, František. *Svět houslí*. 1. vyd. Praha : SHV 1965, 214s.

SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný*. Brno : Technické muzeum 2006, 455s. ISBN 80-86413-30-6

TERNER, Erich. *Dějiny státu Izrael*. 1. vyd. Pardubice : Kora 1991, 266s. ISBN 80-901092-0-9

TEVETH, Shabtai. *Ben Gurion: the burning ground, 1886-1948*. Boston : Houghton Mifflin 1987, 967s. ISBN 0395483581

TITZL, Boris. *To byl český učitel : František Bakule, jeho děti a zpěváčci*. 1. vyd. Praha : Společnost Františka Bakule 1998. 243s. ISBN 80-902518-0-3

URIS, Leon. *Exodus*. Doubleday 1958, 626s.

Vierundzwanzigster Jahresbericht über das Staats-Gymnasium mit deutscher Unterrichtssprache in Prag Altstadt für das Schuljahr 1895-96. Prag : Selbstverlag 1896, 86s.

Výroční zpráva Státního čsl.reálného gymnázia v Praze XVI. šk. rok 1933-34, Praha : nákladem ústavu, 1934.

Výroční zpráva Státního čsl.reálného gymnázia v Praze XVI. šk. rok 1934-35, Praha : nákladem ústavu, 1935.

Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Sborník přednášek. Praha : Židovské muzeum 2003. Uspoř. Blanka Soukupová a Marie Zahradníková. ISBN 80-85-3608-72

PŘÍLOHY

str. 167-168

Zápis o narození Ignáce Freuda, ze Spomyšle, prastrýce Efraima Freuda. (NA, HBMa, inv. č. 1207, s. 28, č.ř. 67)

str. 169-174

Korespondence mezi Arnoštem Freudem a policejním ředitelstvím v Praze z podzimu 1939, zabývající se přestupkem nevyvěšení tabulky Židovský obchod – Jüdisches Geschäft.

str. 175-177

Protektorátní policejní přihlášky rodiny Freudovy.

str. 178-184

Žádosti o vystěhovalecké pasy rodiny Freudovy.

str. 185

Úvodní strana revizní zprávy Arnošta Freuda týkající se hospodaření Bakulova ústavu.

V Praze, dne 16. října 1939.

Z e m s k é m u ú ř a d u

v P r a z e .

Pro přešupek čl. IV. vyhlášky policejního ředitelství v Praze ze dne 14. srpna 1939 čís. 19.334 pres. zpočívající v tom že jsem nevyvěsil na místnosti své účetní a revizní kanceláře prováděné v mém bytě v Praze XVI, Holeškovy 69 předepsanou tabulku s nápisem: "Židovský obchod- Jüdisches Geschäft" byl jsem dne 12. října 1939 potrestán nálezem okresního policejního komisařství v Košířích

pokutou K 2.000,-

v případě nedobrovolnosti včazením v trvání 10 dnů.

Proti tomuto nálezu podávám

o d v o l á n í .

kteřé odůvodňuji tím, že vůbec nemám podnik, jenž by byl odkázan na návštěvu klientů nebo zákazníků, sídlo "podniku" jest pokoj v mém bytě, nemám a neměl jsem nikdy žádných zaměstnanců a má činnost spočívá skoro výhradně v tom, že na požádání svých stálých klientů obstarávám práce jimi požadované v jejich kancelářích z těchto důvodů jsem byl toho názoru, že zmíněné nařízení se na mne ani nemůže vztahovati, již proto, že tu není ani provozovací místnosti, jež by smíšnou tabulkou měla být označena. K tomu všemu přijde ještě ta okolnost, že jsem zahájil již patřičné kroky u "Zentralstelle für jüdische Auswanderung" k svému vystěhování a následkem toho svoji činnost takřka již skončil až na některé dodávky, o něž mne někteří staří klienti ještě žádali.

./.

Pokud by zemský úřad mému odvolání nevyhověl, dovoluji si
uctivou

p r o s b u .

aby pokuta aspoň cestou milosti byla snížena vzhledem k tomu, že
různými značnými dávkami a výlohami, jež jsem v souvislosti vy-
stěhování musel již zaplatiti, moje hotové prostředky již jsou
tak nepatrné, že ani ještě nevím, jak seženu peníze na další
dávky, výlohy dopravného a cestovné pro sebe a svou rodinu.

Doufám, že vzhledem ke všem těmto důvodům mému odvolání
po příp. mé uctivé žádosti bude vyhověno.

Antonín Černý

POLICEJNÍ ŘEDITELSTVÍ
V PRAZE

Č. j. 507057
(uveďte při odpovědi)

V Praze dne 23. října 1939.

Věc: F r e u d Arnošt, v Praze,
přest. vyhl. polic. ředit. č.
19334 pr. odvolání - žádost
o milost.

Z e m s k é m u ú ř a d u

2 svazky

v P r a z e .

Trestním nálezem okresního policejního komisařství v Praze -
Košičích ze dne 12. října 1939 čj. 9446/XIV. byl potrestán pro
přestupek vyhlášky policejního ředitelství v Praze ze dne 14.8.
1939 č.19.334 pres. čl.IV. vydané na základě čl.2 a 3 odst. 1
zák. č.125/27 Sb.z. a n. Arnošt F r e u d , majitel - účetní
a revisní kanceláře, bytem na Smíchově, Kolaříkova ul.č.69, po-
kautou ve výši K 2.000.-, v případě nedobytnosti vězení v trvá-
ní 10 dnů, dle čl.3 odst.I. cit.zákona.

Přestupku dopustil se potrestaný tím, že ač je židovského půvo-
du, neoznačil podle oznámení revisí provádějící strážě svou
kancelář předepsanou tabulkou „Židovský obchod - Jüdisches Ge-
schäft,“. Freud vysvětlil skutkovou podstatu činu za vinu mu
kladeného doznal.

Trestní nález byl mu dne 12.října 1939 ústně řádně vyhlášen,
potrestaný byl o právu odvolacím poučen, odvolání neohlásil,
provedl je však podáním dne 16. října t.r., tedy v otevřené
lhůtě u okresního policejního komisařství v Praze - Košičích
uciněným.

./.

2

Předkládám včas podané odvolání, které jest zároveň žádostí o milost u připojení jednacích spisů k rozhodnutí s návrhem na potvrzení vydaného trestního nálezu vzhledem k tomu, že skutková stránka spáchaného přestupku je seznáním strážce, jakož i doznáním se potrestaného dostatečně prokázána a uložený trest jeví se bý spáchanému přestupku, jakož i majetkovým poměrům potrestaného přiměřeným.

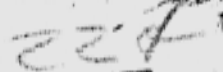
Pokud by zemský úřad rozhodoval o podání jako o žádosti o milost není námitek proti příznivému posouzení této žádosti vzhledem k dosavadní zachovalosti žadatelově a jeho doznání, snížením že o polovinu.

Za policejního presidenta:

Zemský úřad v Praze

Dne dne 25. X. 1939 18

6539 9

Odstupuji
oddělení
Dne 25/10/39 19
Prednosta:

6681

526

Pokutu zaplaťte do 8 dnů připojeným šekovým vplatním lístkem poštovní spořitelny, jinak byste se vydal v nebezpečí exekučního vymáhání.

Za úřadujícího zemského
vicepresidenta:

./.

Freud Arnošt, přestupek úřední
vyhlášky. Opožděné odvolání a žádost
za milost.

K čis. 507057/39 ze dne 23. října 1939.

Přílohy: 40 gr a 1

Policejnímu ředitelství

v P r a z e

na vědomí a k doručení na datovanou stvrzenku.

K čístopisu zdejšího rozhodnutí buď připojen pro stranu příslušný šekový vplatní lístek.

Jednací spisy vrátě.

Za úřadujícího zemského
vicepresidenta:

Svoboda v.r.

Za správnost vyhoovění
správce výtravní:

Pohán

Polizeiliche Anmeldung. — Policejní přihláška.

1. Des Meldepflichtigen Osoby hlášením povinné	Familienname: Příjmení: <i>Friedl</i>	Familienstand — Rodinný stav:	Beruf: — Povolání:	Tag — Den: <i>13 April 1883</i> Mon. — Měs.: Jahr — Rok:	
	Vornamen: Jména: <i>Thekla</i>	Religionsbekenntnis — Náboj, vyznání:	Staatsangehörigkeit: Státní příslušnost:	Heimatunabhängigkeit: Odpovědná příslušnost: <i>Mag.</i>	Ort: Místo: <i>Pr. 1000</i> Bez. — Kreis: Okr. — Kraj:
	(nur bei Frauen) geborene: (při v. žen) rozená: <i>Lowy</i>	Jude? — Žid?	Neue Wohnung: Nové bydliště:		
2.	Familienname und Vorname: Příjmení a jméno: des Vaters: otce:	der Mutter: matky:	Ort: Místo: <i>I.</i>		
3.	Ehegatte bei Verheirateten: Manželka u ženatých (manžel u provdaných):	Vorname: jméno:	Bezirk (Stadtteil): Okres (část):		
	Geburts- Narzení:	Tag — Den: Mon. — Měs.: Jahr — Rok:	Straße: Ulice: <i>Josefsgasse</i>		
4.	Kinder unter 15 Jahren, die mit der meldepflichtigen Person zusammen leben: Děti do 15 let, která žijí s osobou hlášením povinnou:	geboren am — nar.: in - v	Wenn in Untermieth, bei Je-n v podnájmě, u:		
		geboren am — nar.: in - v	Tag des Zuzugs (mit Personen eingetragen unter 1, 3, 4) am: Den příchodu (s osobami uvedenými pod 1, 3, 4):		
		geboren am — nar.: in - v	Wird alte Wohnung beibehalten? — Podržet starý byt?		
		geboren am — nar.: in - v	Schon einmal hier gewohnt? — Bydlel zde již?		
		geboren am — nar.: in - v	Verheiratete Wohnung oder bei Zuzug aus dem Ausland, von Reisen, Wanderschaft, Wehrmacht oder 400 tages Wohnung im Inland: Předchozí bydliště nebo při příchodu z ulice, z cest, řízení, práce, služby a, branné nebo posledního bydliště v zahraničí:		
		geboren am — nar.: in - v	Ort: Místo:		
			Bezirk (Stadtteil): Okres (část):		
			Straße: Ulice:		
			Nr.: Čís. p.:		
			Nr.: Čís. p.:		
5.	Bei Ausländern und Staatenlosen U. cizozemců a bezdomovců	Paß-Nr. und Datum: pas č. a datum:	Unterschrift d. Meldepflichtigen: Podpis osoby hlášením povinné:		
6.	Verwendung im Luftschutz (als was?) Ciny v protiletectvé ochraně (jako?):	Ausstell. Beh.: vydal úřad:	Unterschrift des Wohnungsinhabers: Podpis majitele bytu:		
7.	Ich besitze die Kraftfahrzeuge Nr.: Jsem majitelem motor. vozidel č.:		Unterschrift des Hauseigentümers: Podpis majitele domu:		
			Ort: V gan one		

Druckort des Polizeibüros Wien u. München in Prag — 6796-43.
Tiskárna Právnického úřadu v Praze

Lg.-Nr. 343 a 0.140h,
Clg.-skl. n.0.

Für die Behörde. — Pro úřad.

Übersiedlungen. — Přesídlení.

Sonstige Änderungen. — Jiné změny.

Abgemeldet am Odhlášen dne	Übersiedelt (wohin) Přesídli (kam)	Angemeldet am Přihlášen dne	Gemeldet am Hlášeno dne
			<i>Die Karte wurde ausgefällt auf Grund Fehlens der Polizeibehörde angebracht, in der der Hintergrund laut Landesvermessungsblatt für Wien Nr. 53/88</i>

TELEFON 40539
TEGRAMY: FREUD SMÍCHOV 1785 PRAHA
POŠT. ŠEK. ÚČET ČIS. 39081

Organisace a reorganisace
účetnictví a závodů dle
nejmodernějších úsporných zásad
—
Sestavení **bilancí**
—
Revise knih a bilancí
—
Stálý **dozor** účetnický
—
Prodej vlastní
bilanční bilanční knihy (zák. chrán.)

ARNOŠT FREUD
stálý účetní znalec u krajského soudu obchodního v Praze
ÚČETNÍ A REVIZNÍ KANCELÁŘ
PRAHA-SMÍCHOV.
Holečkova 69.

. P. T.

.
Policejnímu ředitelství

v P r a z e .

ŠE ZNAČKA
Š DOPIS ZE DNE

ZNAČKA SPISU
K MEMU DOPISU ZE DNE

V PRAZE, dne 18. června 1935.

Prohlašuji tímto, že jsem srozuměn s tím, aby mému synovi
Pavlu Freuda, narozenému dne 23. srpna 1921, byl vydán zvláštní
cestovní pas.

Arnošt Freud

×

VII 1935.

Jméno a příjmení Pavel
 zaměstnání Státní
 rok, den a měsíc narození 23. 8. 1921.
 rodiště Praha. polit. okres III.
 příslušnost III. polit. okres III.
 bydliště Praha - Smíchov ep. 1785. Ploštická
 náboženství katol. stav svob.
 rodiče Anton, Tekla, ul. Kojanova
 manžel(ka) svob.

Popis osoby:

muže _____ ženy _____
 obličej prodloužený
 barva očí tmavá
 barva vlasů černá

Nový cest. pas. Proti a rozš.

Platí k cestě do veš. pro. státní
mimo Sp. Ro. a
a Palestiny
 a zpět
 na dobu do 29/6. 1937 (sedm.)
 účel a cíl cesty z právní

Spolucestující:

Jméno	Poměr	Doba a místo narození

Vyhotoveno na základě:

Cestovní pas čís. _____ z _____
 Domovský list (potvrzení o domov. přísluš.) * Otec, byd. z Prahy, č. 1307, an. 1897.
 Křestní (rodný) list č. 100 3949/31, vyd. Sprava. Matric. úřadu náh. státní.
 Odstupní list č. 19, vyd. dne 11/11. 1921. Dělná ústředna.
 Přihláška bytová Kom. Smíchov, dne 17/11. 27.
 Osvědčení berní otec, o plat. občan. vyd. zem. úř. v Praze, č. 8492, an. 18/12. 1924.

Vojenské doklady:

Ročník odvodu _____ vojenská knížka _____
 osvědčení dopl. okr. vel. v _____
 hodnost a branný poměr _____ přidělen u _____
 prostředník _____
 domobr. legit. (osvědčení) _____
 propouštěcí list _____

Měšťáček
 podpis úředníka.

Pod 25. VI. 1935 č. 249767
Tiskopis

na žádost

o cestovní pas.

Frend Pavel

Pas vyhotoven dne 24. 6. 25. 19

a zapsán v seznamu pasů cestovních
pod čís. 15698 Pagin. čís. pasu 6816/8998

Přijem pasu stvrzuje dne: 26. 6. 25.

sa 27. 4. 1925

Dávka dle saz. pol. 34. sazebníku B. nař. č. 163/25

Sb. z. a n. v částce 20. Kč zaplacená blokem.

K výplatě...

1420
18.
24 730

Ad acta.

26. 6. 1925.

Frend

Jméno a příjmení *Arvid Drued*
 zaměstnání *sluhou b.*
 rok, měsíc a den narození *1883 1/10*
 bydliště *Miškobuzs*
 politický okres *Arvidsbygd*
 příslušnost *Sveumst*
 politický okres *Arvids*
 rodiště *Arvidsbygd*
 politický okres
 náboženství *sv.*
 stav
 rodiče *Touf & Therese, Arvidsbygd*
 manžel

Popis osoby:

Postava *st.*
 vlasy *tmavé*
 ústa *pr.*
 vousy *malé, tmavé*
 obličej *pr.*
 oči *tmavé*
 nos *pr.*
 brada
 zvláštní znamení *B*

Plati k cestě do *Arvidsbygd*
2 1/2 kr.
 na dobu do *19. 12. 19*
 účel cesty *Arvidsbygd*

Spolucestující:

Jméno	poněk	dobu a místo narození

Vyhotoveno na základě:

Arvidsbygd, Arvidsbygd, Arvidsbygd
Arvidsbygd, Arvidsbygd, Arvidsbygd
Arvidsbygd, Arvidsbygd, Arvidsbygd

PROJEKCI REKONSTRUOVANÍ
PRAHA 12. VIII. 1919

112787

J
224
37
261

Výkaz o cestovním pasu.

Julius Auvošt

S _____ příl. a _____ kolkem.

Pas vydán dne 19/8. 1919
a zapsán v seznamu listin cestovních
pod čís. 16109.

Přijem pasu stvrzuje:

Auvošt František

Ad acta.

19/8. 1919

Jméno a příjmení

Fr. Průdová

Státní

zaměstnání

manželka majitelce vinné zahrady

rok, den a měsíc narození

13/4. 1883.

rodiště

Qucheer

polit. okres

příslušnost

Praha

polit. okres

bydliště

Praha - Smíchov 448

náboženství

stav

rodiče

manžel(ka)

Nový cest. pas. Prodl. a rozš.

Popis osoby:

muže

ženy

obličej

Platí k cestě do

Itálie

22. 10. 1902

st. ...

a zpět

na dobu do

13. 11. 1902

účel a cíl cesty

pro účel cestovního průjezdu

st. ...

Spolucestující:

Jméno	Poměr	Doba a místo narození

Vyhotoveno na základě:

Cestovní pas čís. *412021*

Praha 13. 11. 1902. Průdová

Domovský list (potvrzení o domov. přísluš.) z

Křestní (rodný) list

Oddací list

Přihláška bytová

Praha 13. 11. 1902.

Osvědčení berní správy

st. ...

Vojenské doklady:

Ročník odvodu vojenská knížka

osvědčení dopl. okr. vel. v

hodnost a branný poměr přidělen u

prostředník

domobr. legit. (osvědčení)

propouštěcí list

podpis úředníka

Čest

POLICEJNÍ ŘEDITELSTVÍ
V PRAZE.
Pod.-9. III. 1935 č.j. 094561

1421
15

Přílohy: **Fiskopis**

na žádost
o cestovní pas.

Frendová

Pas vyhotoven dne *8/3* 193*5*

a zapsán v seznamu pasů cestovních
pod čís. *2818* řádn. čís. pasu: *1091*

- 9. III. 1935
Přijem pasu stvrzuje dne:

Thekla Frendová

Dávka dle saz. pol. 34. sazebníku B. nař. č. 163/25
Sb. z. a n. v částce *100* Kč zaplácena blokem.

V odd. *...*

Ad acta.

- 9. III. 1935

193

[Signature]

Kučla

Na vyzvání p.řed. Bakule prohlédli podepsaní přísežní soudní znalci Emil Weiner, ředitel Všeobecné důvěrní skc.spol. v Praze a Arnošt Freukd, majitel účetní a revisní kanceláře v Praze XVI.účetnictví a uzávěrky Bakulova ústavu za léta 1929 až 1932 a podávájí o svých poznatecích tuto zprávu:

- Účetnictví jest vedeno dočasně až do dněška a obsahuje tyto
- denník, rozdělený dle účtů věcných po způsobu amer. žurnálu
- knihu hrubých rozvah
- knihu pokladní
- knihu pro deposits
- knihu pro výpůjčky
- knihu pro novostavbu
- knihu pro zálohy
- kartoteku osobních účtů /dlužníků a věřitelů/

Veškeré knihy a uzávěrky jsou podepsány revisory ~~úctů~~ účtů, ných valnou hrmadou spolku, a *do pp. inž. V. Machádem, revisním komisarem ministerstva a Dr. Karlíkem, účetním úředníkem měřitel, osvědčeným Prahou.*

Úvodem k své práci konstatují podepsaní, že účetní systém, bylo užíváno při výročních bilancích v účetnictví Bakulova ústavu, principiálně pochybený v tom, že zápisy na osobních účtech neproch denníkem. V denníku jsou přijaté a vyplacené částky rozvrženy při věcné účty bez ohledu na to, jedná-li se o přijaté výpěsty dlužníků splátky věřitelů, anebo jedná-li se o běžné výdaje a příjmy. Teprve k sestavení závěrečných účtů sepisují se zůstatky účtů dlužníků a telů a úhrny těchto soupisů uvádějí se v uzávěrkách, a to v účtu vážném dle stavu ku dni uzávěrky, v účtu ztráty a zisku rozdílem stavem počátečním a konečným. Tím ovšem je obraz uzávěrek zkreslen jednak proto, že na účtě ztráty a zisku není patrné, kterého účtu ho týkají se stávající pohledávky a dluhy (tím jsou výsledky je livých věcných účtů neúplné), jednak proto, že celkový stav věřitelů uveden jako ztráta, bez ohledu na to, jde-li skutečně o položky